

BALASKÓ ÁKOS - BALOGH ÁDÁM - BÁNKI ÉVA
BENEDEK SZABOLCS - BÖSZÖRMÉNYI GYULA
DEMÉNY PÉTER - DÉRCZY PÉTER - FEKETE ANNA
HAÁSZ JÁNOS - HAKLIK NORBERT
HARTAY CSABA - HÁY JÁNOS - HERCZEG SZONJA
KISS JUDIT ÁGNES - KUN ÁRPÁD - LACKFI JÁNOS
LÁZÁR BALÁZS - NAGY ZSUKA - NOVÁK ZSÜLIET
PALKÓ TIBOR - PETŐCZ ANDRÁS
PODMANICZKY SZILÁRD - S. BÉRES BERNADETT
SIMON FERENC - SZARKA KLÁRA
SZÉLESI SÁNDOR - SZEPEK ERIKA
TOROCZKAY ANDRÁS - VÁMOS MIKLÓS
VARGA BETTI - VÖRÖS ISTVÁN - ZALÁN TIBOR

irodalmi lap

2017/2. nyár

ESŐ

PALKÓ TIBOR festményeivel és grafkáival

ESOLAP

2017. nyár

XX. évfolyam 2. szám

Megjelenik negyedévente

Alapító kiadó: Vass Lajos

Főszerkesztő: Jenei Gyula

Szerkesztők: Benedek Szabolcs, Molnár H. Magor

Szerkesztőbizottság: Kele Fodor Ákos, P. Nagy István,

Simon Ferenc, Várszegi Tibor, Verebes György

A szövegeket gondozza: Varga Sándor

Lapterv és tördelés: Cselle Judit

Szerkesztőség levélcíme: 5000 Szolnok, Verseghy u. 7/a;

telefon: 30/270-1774; imél: jeneigyula@chello.hu

Szerkesztőségi titkár: Fekete Marianna;

telefon: 30/487-5320;

imél: feketeria@chello.hu

Honlap: www.esolap.hu

Kiadó: Max-kontír '99 Bt., 4461 Nyírtelek, József Attila u. 14.

Felelős kiadó: Fekete András

Készült az All in One Nyomda Kft. üzemében, Szolnokon

ISSN: 1419-7987

HETEDÍZIGLEN**3 BALASKÓ ÁKOS**

Migránsanya; Stockholm, retrospektív

4 TOROCZKAY ANDRÁS

Alváskúra a Tolnai Lajos utcában; Ezüst borító, rozsdabarna gerinc; Lángos

19 HAKLIK NORBERT

Mona Lisa elrablása

27 FEKETE ANNA

Dissonance; Triunfo;
Agyonbeszélt föld; A szív

29 KUN ÁRPÁD

Aki bújt

32 NAGY ZSUKA

vacsora; töredékek egy házasságból; folt;
tanítás; legyőzöttek; nedvek

35 HERCZEG SZONJA

Pánik; Szendvics; 1-es

39 BALOGH ÁDÁM

Timor belli

40 HARTAY CSABA

Az éjszaka győztese

42 BÖSZÖRMÉNYI GYULA

Láttam egyszer...

46 HAÁSZ JÁNOS

A furulyás ember

47 SZÉLESI SÁNDOR

Hetedízigen

51 SZEPES ERIKA

Schubert

A SZÍNEK KIÖNTÉSE**58 KISS JUDIT ÁGNES**

Bolt

58 VÖRÖS ISTVÁN

A lumpenprolik; A színek kiöntése;
Harc a Nagy Törpével

61 LACKFI JÁNOS

Emlékezés egy sulibulira; Osztályterem

63 DEMÉNY PÉTER

Vanitatum vanitas

64 LÁZÁR BALÁZS

Az ágyhoz rendületlenül!; Tartózkodó kérelem

65 BENEDEK SZABOLCS

Még egy remake

A FOR KALÁRA**70 ZALÁN TIBOR**

Emlékezés kisértet

73 PETŐCZ ANDRÁS

Az „európai nemzetiség”

76 BÁNKI ÉVA

Éhezésről, jóllakásról, ars poeticáról

78 NOVÁK ZSÜLIET

Napsugár utca 7.

80 PODMANICZKY SZILÁRD

Amit más nem láthat helyettem

82 VÁMOS MIKLÓS

Három piczi

A TEGNAP LOVAGJA**85 HÁY JÁNOS**

A tegnap lovagja (*Bródy Sándor*)

OLVASÓ**100 DÉRCZY PÉTER**

Az idegenség könyve(i)
(Petőcz András: Aysa)

105 SZARKA KLÁRA

Az újféle férfi talán az Édenbe jut
(Kun Árpád: Megint hazavárunk)

108 S. BÉRES BERNADETT

Fut az idő
(Tóth Krisztina: Világadapter)

111 VARGA BETTI

Professzionális könyv, de nem regény
(Vámos Miklós: Hattyúk dala)

113 HAKLIK NORBERT

Élet és irodalom avagy ...
(Herczeg Szonja: Kis üdítő, kis krumpli)

115 SIMON FERENC

A betű multimédiája avagy ...
(Kele Fodor Ákos: Echolália)

Byn mō lōrō lō mō

pur

BALASKÓ ÁKOS

MIGRÁNSANYA

A köldök narancsok napokig állnak majd bontott halomban.
Ha gerezdjeikre szedve adja, tányéron, elcsipegeti, egyen.
Sosem hagynak magadra, ilyenek az egyke anyák.
A héjdarabkák azután még napokig száradnak
egy tegnapi, múlt heti, múlt havi újságpapíron.

Azóta van úgy hagyva a konyha, hogy le kellett ülnie.
A rossz hírek mindig öleikben keresnek helyet maguknak.

Bejött, nézte, anya hámoz, hosszú percekig.
A hallgatása egy vajúdás légszomja volt.
Aztán, mint a gyümölcshús, kibuggyantak belőle a szavak,
hogy átgondolta, és döntött, és meg, nekivág.
El-, fel-: ad, számol, mond.
Hogy sajnálja, de ez van, rajta kívül nincs már itt otthona többé.
A közérzet miatt, amit benn tart a szögesdrót; amit letüdöz.

Heti egy Skype-call. Gyázmunka monitorfényben.
A kezére mered, fonnyadó alkarba markol.
Miért nem volt, miért nem lehet elég egyedül megtenni mindent.
Hámoz, gerezdjeire bontja, eszegeti a magányt,
körmei alatt lassacskán megtelepszik
a szekunder szégyen kesernyés hártwabőre.

STOCKHOLM, RETROSPEKTÍV

Egy nap sem tűnt fel semmi regisztrálható.
Csak dőlésszögek változnak romlás idején.
A romlás egy hosszú nyári délután, árnyéka
rutinos mozdulatokkal nyúlnak át a kerten.
A romlás napóra.

Lobbanékony. Hogy ezt elfogadtuk, elkövettük
az első hibák egyikét, hogy a kitoréseknak
helyet próbáltunk keresni magunkban,
egy közterületig vezetett ereszcatornát.
Csak a túlélőösztön dolgozott, semmi több,
lassú erózió, egy gyerekkorban
egyszer már bevált stratégia.
Akkor se volt, most sincs más irány,
csak hátrálni egyre beljebb.

Ha nem tanított volna, nem
 az apám rúgta volna rám az ajtót,
 csak egy idegen, aki enni ad.
 De így, a meetingek végén, mikor
 egymáshoz húzódnak már az árnyak,
 és ő hazaindult a családjához,
 engedtem, hadd remegjen ki
 a stressz a kezemből,
 és csak azt volt erőm hajtogatni,
 hogy milyen fáradtnak tűnt,
 hogy mennyi dolga lehet,
 és még velünk is törődni kell.
 Hogy végtére is milyen odaadó apa,
 milyen drága, hibátlan ember.

TOROCZKAY ANDRÁS

ALVÁSKÚRA A TOLNAI LAJOS UTCÁBAN

Magyar szakon végeztem egy vidéki egyetemen, de nem akartam tanítani, és nem voltam elég tehetséges sem az irodalomtörténethez, sem a grammatikához. Változatos munkáim voltak, egy időben spermadonorként éltem, később egy halottasházban vállaltam takarítást, egy darabig (a gazdasági világválság kirobbanása után egy évvel) még külföldön is dolgoztam. Egy pubban pincérkedtem. A pub egy faluban található, a falu pedig Skócia mélyén. Egy halásztól béreltem lakást, aki rákokat tartott a fészkerben, egy óriási tartályban. Soha nem próbáltam megfejtetni, miért jó üzlet ez neki, vagy hogy a rákoknak miért jó, egyszerűen nem érdekelt annyira. De sok időt töltöttem azzal, hogy bosszankodtam a zajon, idegesített a folytonos bűgás a fészkerből, főleg éjszaka. A lakással szemben, az utca túloldalán volt egy kis antikvárium, benne pedig az antikváriumos: egy ősz hajú, sánta néni. Folyton mosolygott, és kekszekkel kínálta a vásárlókat. A főnököm, Charles Merton (Charlie) mondta, hogy ne fogadjak el a nénitől soha semmilyen kekszet. Legalábbis, ha jól értettem, ezt mondta. Soha nem igazodtam ki Charlie-n, és talán nem csak azért, mert nem beszéltem jól a nyelvét. Egyszer kitalálta, hogy éjfélkor válogassunk húsokat. Hajnali kettőkor végeztünk, végig szakadt az eső. Nem értettem, miért nem nappal csináljuk.

Quo modo insomnia frictione plantae curetur. Ez volt a címe a könyvnek, amit a kekszes néni a kezembe nyomott. Erősködött, hogy olvassam el. Mondtam neki, hogy nem tudok latinul, mire ő azt mondta, nem is kell, a könyv nem latinul van, hanem angolul. Mikor ránéztem, valóban láttam, hogy a cím már angolul van ráírva.

Bárcsak író lennék! Nem tudom szavakkal visszaadni, mennyire meglepődtem. Ráadásul az angol címet éppannyira nem értettem, mint a latin szöveget, de mikor próbáltam volna ezt elmondani a néninek, ő megragadta a hüvelykujjam, és a körmömre nézve megmondta a nevem, ami annál is különösebb volt, mivel nem mutatkoztunk be egymásnak. De nemcsak a nevem mondta meg, hanem a halálom napját is. Talán Charlie-tól tudta. Mármint a nevemet.

Nem emlékszem, hogy bármit fizettem volna a könyvért, vagy ahogy én hívom, a Crohn-Traumschmidt-kódexért. Furcsállottam, hogy ilyen értékesnek tűnő könyvet egy idegennek ad. Aztán az is eszembe jutott pár napra rá, a kekszes nő talán csak kölcsön akarta adni. Talán csak én értettem félre valamit. Vissza is mentem az antikváriumba, hogy visszaadjam az általam értelmezhetetlen könyvet, de láttam, hogy az üzlet bezárt. Az ablakai bedeszkázva. Megmagyarázhatatlan, furcsa érzésem lett ettől. Mivel az eső is esni kezdett, otthon bezárkóztam a szobámba, és miközben alattam a rákkal teli tartály bűgött, az utcát pedig vigasztalan eső mosta, beleolvastam a sűrűn írt oldalakba. Ugyan megint csak nem sokat értettem belőle, mivel ekkor még nem beszéltem olyan jól a nyelvet, az ábrák viszont elvárásoltak. Ki tudja, mire jó szerkezetek, ki tudja, mit csináló öltönyös figurák, ki tudja, mit ábrázoló grafikonok.

Fél év múlva, mikor hazautaztam Magyarországra, néhány szoft erotikus magazinnal és egy Nick Hornby-regénnyel, természetesen magammal hoztam a kódexet is.

Akkor már jobban tudtam angolul, valamennyire megértettem a Nick Hornbyt is, de el kellett telnie még egy évnek, mire megint a kezembe mertem venni a kódexet.

Leírhatatlan érzés volt beleolvasni a Crohn-Traumschmidt-kódexbe, és végre felfogni valamit, ami azelőtt még csupán érthetetlen jelek halmaza volt. Értelmezhetetlen ákombákom, megfejthetetlen betűlabirintus. Az első mondat így szólt: „Boldog az, aki birtokolja ezt, boldogabb, aki olvassa, és a legboldogabb, aki érti.” Elvesztem tudásom szintlépésének mámorában!

Azt nem mondom, hogy Crohn-Traumschmidtnek minden szavát értettem, de a lényegét igen, legalábbis akkor azt hittem. És már ettől a legboldogabb ember voltam a földön. Akkor már hónapok óta küszködtem az alvászavarral. És a könyv éppen erre volt gyógyír! A címe is ez volt: Hogyan kezeljük alvászavarunkat talpmasszázzsal. Az utószóából (amit az angol fordítója, egyben talán az egyetlen szigetországi Crohn-Traumschmidt-kutató írt) az derült ki, hogy egy Párizsba emigrált szovjet tudós írta, Vladimir Crohn-Traumschmidt. Tudományos pályája koronakövének szánta, hatvannégy évesen jelentette meg, nem sokkal később meghalt. Az alvással foglalkozó komoly tudóskörökben afféle bolondnak tartották New Yorktól Tokióig.

Amikor a könyv végére értem, ahol – az első rész elméleti alapozása után – a gyakorlatok, jó tanácsok voltak, úgy gondoltam, kipróbálom magamon is a Crohn-Traumschmidt-módszert.

Mikor éjfél tájt felébredtem, kezemben a talpammal, rögtön tudtam, hogy a módszer működik. Viszont nagyon megijedtem, mikor a monitor jobb alsó szélére pillantva rájöttem, hogy nem pár órát aludtam, ahogyan a módszer ígérte, és ahogy addig hittem, hanem *két napot*. Két teljes napot!

Ez persze azt is jelentette, hogy valószínűleg rég kirúgtak a Haldokló Varangyból. A Haldokló Varangyról elég annyi, hogy egy elég rossz hely (kocsma és étterem)

volt a kilencvenes években, aztán tulajdonosváltás után kicsit jobb helyé vált, hogy az újabb tulajdonosváltást követően az eredeti állapotoktól is fényévnyi távolságra essen vissza.

Egyik nővéremnek szintén meggyűlt a baja *Insomnia* hercegnővel. Őt az öngyilkosságba hajszolta ez a szörnyű kór. Már miatta is úgy éreztem, hogy nincs más választásom, bármennyire is félttem a Crohn-Traumschmidt-módszer legnagyobb veszélyétől, az örök álomtól, vagyis a haláltól, profivá kell válnom. Hirdetést adtam fel, és legnagyobb ámulatomra fél óra múlva már csöngött is a telefonom.

A Tolnai Lajos utcában lakó nő a kilencedik kuncsaftom lett volna. De nem vállaltam. Elektronikus levélben keresett meg, akkorra már számtalan helyen hirdettem, sokszor a saját nevemen, de legtöbbször *Morphin* avagy az *álmok kovácsa* néven. A kuncsaftjaim egymásnak ajánlottak.

Nem tudom elhallgatni a tény, hogy legnagyobb sajnálatomra elvéve ugyan, de akadt olyan, akin a Crohn-Traumschmidt-féle módszer sem segített. Például egy István nevű kilenc-tíz éves, aki magát Pistikének kívánta szólíttatni, teljesen immunisnak bizonyult minden próbálkozásra. Szüleivel több éjszakán keresztül virrasztottunk, de Pistike éberségét nem tudtuk legyűrni. A talpmasszázsra gurgulázó nevetéssel reagált. A szülők nagyon csalódottak voltak, így hát – amit nem szoktam – perui főzettel is kísérleteztem, habár azt még Crohn-Traumschmidt is mambó jambónak nevezte. A főzetben annyi altató volt, hogy egy elefántot is hetekre leterített volna. Talán valami agyi anomália tartotta ébren Pistikét, vagy valami dizájner drog. Kobratekintettel nézte végig a kezelést, s már nem nevetett egyáltalán. Mindenesetre pénzt nem kértem a csúfos kudarcért.

Érdekes, hogy egy néninél, *Selbst Eleonórá*nak hívták, aki a Bartók Béla úton lakott egy óriási tetőtéri lakásban, és állítása szerint 1956 novembere óta nem aludt egy szemhunyasnyit sem (nyilvánvaló hazugság, de olyan meggyőzően mondta, hogy egy pillanatra elhittem), szintén visszatarthatatlan nevetőingert okozott a Crohn-Traumschmidt-módszer, főként mikor *A sötét anyag* eredete című szakaszt olvastam fel neki a könyvből (a módszer nemcsak talpmasszázsból állt, különféle technikákat vegyített, ezek közé tartozott a tudományos szövegek felolvasása is). Tőle ugyan szerettem volna elkérni a pénzt, mert megérkezett egy váratlan gázszámla, de a nevetéstől képtelen volt bármiféle beszédre, kirabolni pedig nem akartam. Így hát üres zsebbel távoztam.

Professzor Crohn-Traumschmidt hosszan írt a hitetlenekről a kódexében. Egy helyütt így fenyegetőzik: „aki módszeremben kételkedni merészel, aki visszautasítja az ajánlékot, amellyel nyugalmat szerzek a meggyötört nyugati embereknek, azt diákjaim pusztá kézzel tépik szét.” De én a professzornak ezeket a kirohanásait soha nem vettem igazán komolyan.

A Tolnai utcai kuncsaftot nem azért nem vállaltam, mert félttem a kudarcától. Biztos voltam a módszerben, és addigra már az esetleges fiaskót is a választott pálya természetes velejárójának könyveltem el.

A nőt azért nem vállaltam el, mert örült volt. Már amikor telefonon megbeszéltük a találkozót, gyanakodtam. Észleltem a hangjában valami egészségtelen derűt. A nevetése rettegő volt. Valami ősi félelem fészkelt a kacagása mögött. Azt mondta, hogy tulajdonképpen teljesen kezdő az *insomniában*. Egy szerdai napon nem tudott elaludni, s amikor beszéltünk, vasárnap volt. De már bevásárolt minden szükséges eszközt: párnákat, szemfedőt, füldugót, több tucat relaxációs zenét töltött le a világhálóról, és egy elég drága pizsamát is rendelt egy obskúrus Srí Lanka-i pizsamagyárostól.

Ahogy a lakására értem, és először megpillantottam, átkoztam a napot, mikor betértem abba a skót antikváriumba. A Tolnai Lajos utcai nő nagy mellű asszony volt, de ez nem okozott esztétikai élvezetet, legalábbis nekem nem: sajnos nem csak a melle volt nagy, hanem mindene, a karja, a lába, a hangja.

Azt mondta, ügyvéd egy multinacionális vállalatnál, és elnézve a drága pizsamáját, ebben nem is volt okom kételkedni. Vízrel kínált, amit visszautasítottam. Rögyvest a tárgyra kívántam térni. A kezelés viszonylag simán ment sokáig, még horkolt is, de a végén, mikor fizetett, azt mondta, hogy egy szemhunyasnyit nem aludt. Nem értettem. Elvileg tettehetette az alvást. De miért akart volna megtéveszteni? Egy hang a fejemben azt mondta, száanalomból, mert egy szerencsétlen kóklernek tart. Már ekkor meggyűlöltem. Ettől függetlenül odaadta a pénzt, és megkért, hogy vigyem le a szemetet, ha nem sért meg. Neki sajnos túl nehéz a zsák, főleg így kialvatlanul. Mikor láttam, hogy komolyan beszél, nem ellenkeztem, gondoltam, essünk túl rajta. Amikor ideadta, az ujjá hozzáfért az ujjamhoz. Megborzongtam az undortól. A zsákban alig volt szemét.

Ímélnben mondtam le a többi alkalmat. Azt hazudtam, hogy második szeánszunk azért nem jöhet létre, mivel felhagytam már a Crohn-Traumschmidt-féle altatással.

Három év telt el. Az üzletem annyira felvirágzott, hogy már tanítványaim is voltak, és régen elfelejtettem a szemetes nőt. Egy új páciens hívott.

Halló? Jó napot kívánok! Toroczky András vagyok, mondta.

Bemutatkoztam én is.

Foglalkozik még altatással?

A szokásos társalgás zajlott le köztünk, elmondta, hogyan talált rám (egyik régi alvóm ajánlotta), megkérdezte, megyek-e még házhoz, mennyi a díjam, stb. Majd elmagyarázta, hogy jutok el hozzá. Sokat beszélt a kisöreg, a hangja alapján legalább nyolcvan lehetett.

Akkoriban egy korábbi kuncsaftom ügye foglalkoztatott: egy katonatiszté, Kőzet Andoré, aki az öbölháborúban zajló hadműveletekben vett részt, s akinek, ahogy fogalmazott: „megmakacsolta magát az alvókája”, és most úgy tűnik, a fizetőkéje is megmakacsolta magát, mert az egyik tanítványomnak nem volt hajlandó megadni az óradíját, mert annak a kezelés alatt megszólalt a telefonja, ráadásul valami harcias fríg dallammal, amely Andor urat a „tevebaszókra” emlékeztette. Mikor az új páciensem, ez a Toroczky, mondta az utcanevet, nem fogtam gyanút, csak útközben döbbsentem rá, mikor azon gondolkoztam, vajon álmomban jártam erre, vagy miért ilyen ismerős. Aztán rájöttem, nem álmomból ismerős a hely: a Tolnai Lajos utcán sétáltam megint.

Már elfelejtettem az ügyvédnő címét, imádkoztam, hogy ne legyen ismerős a ház, ha már az utca azonos.

Miközben az utcán sétáltam, hátamon a műszereimmel, éreztem, hogy közeledem hozzá. Jobb szerettem volna őt elkerülni, mint ahogy azt a másikat az antikváriumban, aki a körmömből mondta meg, mikor fogok meghalni. Akkor már tudtam, hogy azt is el kellett volna kerülnöm. Miközben közeledtem a helyszínhez, eszembe jutott a megjósolt halálom napja. Ezt a napot mondta a skót szipirtyó.

December első hete volt, már sötét.

Felcsengettem az öregúrhoz. Jöjjön fel, mondta Toroczky, a negyedik emeletre, aztán forduljon jobbra, nyitva lesz az ajtó, kövesse a fényt. Kétségbeesetten próbáltam ráakadni agyam hátsó raktárában a nővel kapcsolatos információkat tároló ládára, hogy megtudjam, vajon ő is a negyedikén lakott, illetve lakik-e. A kapucsengőkre, a postaládákra írt nevek egyike sem volt ismerős. Sehol egy doktor, márpedig a nő ügyvéd. Talán nem

az a lépcsőház. Bárhogyan is próbáltam magam meggyőzni, miközben baktattam fel az emeletre, tudtam, hogy halálom napján újra találkozom a szemetes nővel.

A lakásajtó nyitva volt. Beléptem. A tévében a Fábry-Showder ment. Valaki a fürdőben matatott. Rögtön tudtam, hogy nem Toroczky lakásában vagyok. Sok mindent változtatott a berendezésen a nő, de azért felismerhetően ugyanaz a lakás volt. Ugyanaz a lakás, amelyben egyszer már jártam. Az ügyvédnő lakása, akinek azt hazudtam, hogy felhagytam az alvaskúrákkal. Ekkor szólalt meg a szomszéd lakásból Toroczky. A folyosó falai visszhangozták hangját. A nevemet üvöltötte, merthogy – mint később kiderült – nagyothallott. Földbe gyökerezett a lábam. A fürdőszobaaajtó olyan lassan nyílt ki, mint egy álomban. Az a nő volt az fekete ruhában. Lefogyott, már nem volt mindene nagy. Gyönyörű, feszes teste volt. Viszont mindene fekete, nyilván gyászolt valakit. Csak a nap-szemüveget nem értettem. Hiszen sötét volt amúgy is. Ekkor megfordultam, és rohanni kezdtem volna, de elfeledkeztem a dohányzóasztalról.

A nő csak sétált felém, én hisztérikusan üvöltöttem: úgy másztam kifelé, négykézláb, a lakásából. Mikor a folyosóra kiértem, már háttal kúsztam, és hallottam, hogy becsukódik a lakása ajtaja. Ekkor pillantottam meg az öregembert, aki az ajtajában állt.

Na mi van, töki, eltévesztette a hákszámot, kérdezte üvöltve. Nem válaszoltam, csak beugrottam a lakásába.

Később, mikor Toroczky már pizsamában volt, én pedig a Crohn-Traumschmidt-kó-dexet lapozgattam, készülve a felolvasásra, és minden percben várva, hogy a nő kopogni fog az ajtón, s felelősségre von, talán rendőroket is hív, akik bilincsbe verve visznek el, mert hazudtam, akkor páciensem úgy döntött, megtöri a másfél órás csendet.

Higgye már el végre: a nő vak és süket. Süket, mint az ágyú. Süketebb még nálam is. Semmit nem hall. Nemrég volt autóbalesete, ahol odaveszett a férje, ő pedig elvetélt. Azóta gyászolja szerencsétlenekeit. De szerintem ő a legszerencsétlenebb. Egy ír ping-ponggedző hajtott beléjük. Részeg volt.

A sötét anyag tündöklése és bukása című fejezetet választottam. Az esetek többségében be szokott jönni. Toroczky nál is bevált. Fél óra múlva úgy horkolt, olyan hangosan, ahogy mások üvölni szoktak.

Reggel, mikor elmentem a nő ajtaja előtt, pár pillanatra elgondolkodtam, hogy esetleg bekopogok, és megkérdem, hogy van. De inkább eljöttem végül, úgyse hallaná a kopogást. Toroczkyt pedig átadtam az egyik tanítványomnak, csak hogy ne kelljen a környékre mennem többé.

EZÜST BORÍTÓ, ROZSDABARNA GERINC

„hökkenni sincs min, megörvendezni sincs min.”

Tandori Dezső

Portik Csanád megvan? Annak idején tele voltak vele a lapok. Egyszerre öszülő és kopaszodó, nagy, magas mamlasz, aki folyton barna kordbárszony öltönyökben járt. Tehetségtelen, de legalábbis sikertelen írónak tartották. Miért voltak vele mégis tele a lapok?

Ez a Portik együtt lakott egy festővel. Vagyis inkább A festővel. Megértem, hogy nem követed a kortárs festészetet, de ő tényleg nagyágyú volt: Marsi Dezső. Így sincs meg? A temetését közvetítette a tévé.

Marsi Dezső egy csecsemőarcú, öreg szemű, tömzsi figura a bulvármagazinok képein, jellegzetes, balatonnarancs melegítőruhája messziről világít, abban jelent meg a legpucosabb helyeken is. Lehet, hogy csak egy melegítője volt. Mellesleg ez az ő elnevezése, hogy balatonnarancs. Egy újságírónak válaszolta Marsi, nyilván akkor rögtönözte, mikor az talán kissé csipkelődve megkérdezte, mégis, szerinte milyen színű ez az ütött-kopott, festékfoltos melegítő. Talán fürdéshez sem vette le. Egyébként ezt is ő nyilatkozta, nyilván túlzás, de elképzelhető, hogy igaz. Messziről büzlött.

Egyidőben barátok voltak, az író és a festő. Mindketten sikertelenek, de persze mindketten azt hitték, ez csak átmeneti állapot. Az írónak, Portik Csanádnak eleinte volt egy barátnője. Nem emlékszem a nevére. Marsinak ezzel szemben évek óta senki.

Aztán fordult a kocka. Egyik napról a másikra történt a változás. Az egyik barátom, aki akkor a rendőrségen dolgozott, mesélte: Portik állítólag arról beszélt a kihallgatáson, hogy barátja abban a pillanatban megváltozott, amikor egy antikváriumban kezdett dolgozni. Mondta is, hogy hol, egészen pontosan, de a rendőrök nem találtak azon a címen semmit, nemhogy antikváriumot. Elég valószerűtlen is lett volna a budai villanegyedben egy antikvárium. A címen üres telek fogadta a nyomozókat, agresszíven burjánzó, elvadult kerttel.

Marsi állítólag egyszer a közös reggelijüknél említést tett arról, hogy a főnöke olyan könyveket tart ott, amiket nem volna szabad. Hogy ez mire vonatkozott – mondta a rendőr haverom, mikor rákérdeztem –, nem derült ki. Portik akkori barátnője erre nem emlékezett később, maga Portik viszont eskü alatt vallotta, hogy ez lehet a kulcsa a történéseknek, ezek a könyvek, amiknek mind ugyanolyan ezüst borítójuk volt, rozsdabar-na gerinccel. Pontos címeket is mondott, latinul, arabul, ki tudja, milyen nyelven, nem jegyeztem meg őket. Az egyiket, amire emlékszem, valami Vladimir Traumschmidt írta.

Marsi tehát megváltozott. Miben állt ez a változás? A legkülönfélébb nőket vitte fel a lakásba. Olyan nőket, amilyenekről Portikkal azelőtt csak álmodni mertek, vagy még azt sem. Kizárt, hogy luxuskurvák lettek volna, mert akkor még Marsi nem volt gazdag, habár a képei is egyre sikeresebbek lettek. Ahogy a rendőr barátom mesélte, Portik állította, neki mindig is tetszettek Marsi képei, de nem tudta nem észrevenni, hogy az újabbak mennyivel jobbak. A változást úgy képzeljük el, olyan mértékű volt, mintha pápának egy tizennyolc éves body buildert választanának meg, aki ráadásul nő. Ezek Portik szavai.

Pár hónap múlva Marsi egy közepesen jó galéria tulajdonosával tárgyal első kiállításáról, miközben Portik azt érzi, egyre bizonytalanabb. Azon kapja magát, hogy alig ír. A félig kész drámáját a gépéről letörli, nyoma sem marad. Aztán amikor a másik szobában Marsi és aktuális cicababája nevetését meghallja, még nekiveselkedik egy szonettkoszorúnak, de a harmadik vers felénél feladja.

A festővel mindig megbeszélték egymás műveit. Biztatták, támogatták egymást. Soha nem tudtak megegyezni abban, melyikük a tehetségesebb, mindketten a másikat tartották annak. Marsi, mikor látja elkenődött író barátja ábrázatát, biztatja: mutassa meg neki az elkészült és a félbehagyott szonetteket. Miközben a festő olvas, az író idegesen dohányzik a konyhájukban. Marsi az olvasás befejeztével ásít egy nagyot, s darabjaira szedi a verseket. Hosszú, meggyőző beszédének végén odáig merészkedik, hogy Portiknak talán nem is kellene írnia, vagy csak reklámszövegeket. Portik még aznap éjjel – a félkész szonettjeivel együtt – a többi versét is ideges ide-oda klikkelgetéssel a kukába dobja, majd miután a lomtár tartalmát is törli, zokogva borul a koszos billentyűzetre. A kopott betűk közé szorult por, dohány, morzsadarabkák könnyeitől áznak.

A következő hetekben Portik egyre inkább magába zuhan. Mindent egy lapra tesz fel: úgy dönt, mégis író lesz, ahogy apjának ígérte annak halottas ágyán. Arra jut, hogy a munka, amit szívéből gyűlölt (gyorsétteremlánc szórólapjait osztogatja a város forgalmas pontjain), csak hátráltatja ebben. Munkahelyén felmond.

Portik pár nap múlva bekarikázott álláshirdetéseket talál a konyhában. Árufeltöltőt keresnek Törökbálinton. Targoncást Lacházán. Elsírja magát. A konyhaasztalra zuhan, és zokog.

Marsi egy nap azzal fogadja, hogy írt egy regényt. Portik döbbenete leírhatatlan, alig tudja palástolni zavart mosolyával. Aztán megkönnyebbül kissé, mikor barátja elárulja, hogy csak egy fejezetet írt meg. Portik szeme körül megfeszül egy ideg, mikor meghallja, hogy viszont a Phtonos és Társa ki akarja adni. Arról is megfeledeznek, hogy mosolyogjon. Nem hallottál még a Phtonosról? Öregem, a legjobb kiadó volt az országban. Talán még mindig az. Ráadásul ez volt az a kiadó is, ahová Portik fáradhatatlanul küldözgette az írásait. Marsi nem törődik vele, hogy barátja arca egy csapásra halotti maszkká változott, tovább meséli, hogy igazából nincs ideje megírni a regény többi fejezetét, annyi munkája lett, ugyanis kiállításra készül. Egy kis pozsonyi galéria akarja bemutatni a munkáit. Inni támad kedve, le is mennek megünnepelni a festő sikereit. A Múzeum cukrászdából reggel nyolckor állnak fel. Marsi jókora borraivalót ad a vigyorgó pincérnek.

Portik szakít a barátnőjével, mert úgy gondolja, hátráltatja az írásban. A lány nem tiltakozik olyan hevesen, mint azt Portik elképzelte, sőt kiderül, egyszer majdnem megcsalta a Zafirban (azóta már bezárt) Marsi egyik festő barátjával. Talán Marsival is.

Pár nappal később Marsi a konyhájukban kiselőadást tart az írásról, lényegében felolvasó körútjának szövegét adja elő. Mert a Phtonos úgy döntött, hogy a Fejezetnek felolvasó körút dukál.

Csupa közhelyet használ, mint hogy az írás a magányosok sportja, aki dudás akar lenni, ilyeneket. Portik másnap minden spórolt pénzt felerészben festékre, ecsetekre, felerészben pedig alkoholra költi. Javában fest (részegen), amikor Marsi megérkezik, futólag üdvözlí, mire Portik abbahagyja a festést. Letakarja a vásznat. Marsi, úgy tűnik, nem vesz róla tudomást, hogy barátja pályát módosított, megkérdi, mi újság munkafronton? Közben fülhallgatójából bömböl a dubstep, és szipkából szívja a vaníliás cigarettát.

Ahogy Portik a rendőrségen előadta, ekkor veszekedni kezdenek. Portik azt állítja, hogy Marsi önelégült vigyorát nem állhatja, meg hogy megváltozott, alig ismer rá, valamint gyűlöli. Egy ripók kurva. Aki megjártssa az élet császárát, mióta az antikváriumban dolgozik. Marsi úgy zárja rövidre a vitát, hogy hidegen kijelenti: Portik részeg – mint mindig.

Portik ez idő tájt tapasztalja, hogy barátja különös szokást vett fel. Ekkori albrétük egy bérházban van az Üllői úton. Portik egy nap arra jön haza, hogy a folyosó sötét sarkában egy kutya, egy fekete agár nyüszít félholtra verve. Mikor telefonjáért nyúl, hogy segítséget hívjon, látja, késő: az állat kiszenvedett. Őlében viszi le a szemeteskukába. Mikor megemlíti barátjának, az értetlenül néz rá. És? Mit csináljak vele?, kérdi. Portik állítása szerint akkor is csak ezt ismételteti, hogy ő mit csináljon ezzel a halott kutyával, mikor Portik rávilágít arra a tényre, hogy a harmadikon laknak, és rajtuk kívül az egész szint egy arab kereskedőé, akit még soha senki nem látott. Ahelyett hogy munkát keresné, mondja neki Marsi, ezzel a hülye kutyával bajlódsz. De hát mit keres a harmadikon egy halálra vert kutya, Dezső? Nincs válasz. Marsi Dezső hallgat.

Már a kutyánál a rendőrséghez kellett volna fordulnia, mondta az őrsön sírva a mi Portikunk, de a kutya csak a kezdet volt. Olyan nehéz megmondani, mikor nem késő.

Talán már a kutyánál késő lett volna. Mindenesetre a lány megkínzásakor mindenképpen rendőrt kellett volna hívnia.

De akkor még azzal nyugtatgatta magát, hogy a kutyával történetekhez sem Marsinak volt köze. Nem lehetett. Miért lett volna? Mi vinne rá egy sikeres, vagy sikereinek hajnalán álló festőt arra, hogy halálra kínozzon egy kóbor kutyát. Valaki más kínozza halálra. Ez a környék amúgy is ilyen, itt bármi megtörténhet. Talán egy rabló volt.

A kutya után Portik már nem mehetett be Marsi szobájába. Nem mintha be akart volna menni, mindenesetre a festő kulcsra zárta a szobáját.

Ettől függetlenül, mikor Portik azzal áll elő, hogy hazaköltözik vidékre, Marsi azt mondja: ragaszkodik ahhoz, hogy együtt lakjanak továbbra is. Nem érdekli, hogy Portik nem tudja kifizetni a lakbér ráeső részét, majd ő segít. Egyébként is, mondja Marsi, a bútorszállítókat sem tudná kifizetni. Alig van már bútorom, mindenem eladtam, ha nem lopnám a hűtőből az ételt, éhen halnék, feleli Portik. Nem baj, mondja barátjának a festő. Mostantól koncentrálj inkább a munkakeresésre, és felejtse el végre a festést, ahhoz végképp nincs tehetség. Portik aznap este azt álmodja, hogy egy óriási csápos szörny üldözi egy síkatorban, s azt szurtyogja rovarszerű szájszervével, hogy „vékképp, vékképp”.

A festő közben megveszi a lakást a főbérletől, egy magyar kohómérnöktől, az egész harmadik emeletet az arab kereskedőtől, majd az egész házat egy Wahrscheinlich Lipót nevű adósságbehajtótól, akinek több kuplerája is van a városban.

Portik téle már annyi pénzzel tartozik a festőnek, hogy mindennap könyörög neki, dobja ki, Marsi azonban azt mondja, ragaszkodik hozzá, hogy együtt lakjanak. Emlékezteti, hogy tartozik neki, vagyis azt csinálhat vele, amit akar.

Ezután az aznap elkészült festményt átnyújtja véleményezésre.

Portik legszívesebben azt mondaná rájuk, hogy vacakok. De nem tudja őket becsülni, soha egy olyan képet nem lát barátja kezében, ami akárcsak középszerű lenne. Mindegyik remekmű. Tetszenek neki nagyon, bár maga sem tudja, mi tetszik bennük. Mélyen hömpölygő, himnikus szomorúság zeng a képekből. Marsi tárgyakat festett, amik valójában elsősor legtöbbször nem voltak túlságosan érdekesek. Vagy egy zajos mosógépet, vagy egy nehezen gyulladó süte, kifogyóban lévő dezodort, vízkövesedő mosdókagylót, egy épp összerogyó ágyat, vagy valami hasonlót. Csupa olyan dolgokat, amelyeknek megfestéséről más festők álmodni sem mertek! Folyamatfestészet, ezt a kifejezést szajkózták a lapok. Mellesleg Portik ismerte az összes kép modelljét, ezek az ő tárgyaik voltak, ilyen volt az albérletük, hiszen úgy éltek, mintha szegények lettek volna. Holott Marsié volt akkorra az egész épület, legalábbis Portik állítása szerint. (A rendőrségi nyomozás azonban ezt a mai napig nem erősítette meg.)

A kidolgozásuk mindig briliáns volt. Marsi képein volt valami könyörtelen professzionalizmus, és Portik pontosan értette, mit esznek rajta a galériások. Belemásztak az ember tudatalattijába, megfogták és csápjáikkal megszorították a legbenső énjét, mint fuldoklók testét a vízimentők.

Mégis belefáradt már a dicsérgetésükbe.

Egy idő után – önmagát is meglepve – beleköt apróságokba. Általános iskolai rajzórán tanultakat kér Marsi-képeken számon.

A festő átlát a szitán, de nem szól, fölényesen mosolyog.

Portik nem tudja pontosan, mióta, már legalább egy éve a festő etette, de csak nyers húst adott neki, holott pontosan tudta, hogy barátja vegetáriánus. Többször veszekedtek is ezen. A festő viszont igazi gourmand, kedvence a báránypörkölt.

Portik nyilván éhen halt volna Marsi nélkül, de ez akkor sem lehet mentség arra, hogy nem jelentette a sikoltozást. Ha tudta már akkor, hogy a sikolyok a szomszéd szobából származnak, akkor az minimum bűnrészesség. Habár Portik azt vallotta, hogy egy idő után ő alig találkozott barátjával. Alig hagyta el a szobáját. Az néha belökött egy kis maradék birkapörköltet, amit ő előbb öklendezve, majd később kevésbé öklendezve, aztán már egyáltalán nem öklendezve elfogyasztott. Mégiscsak jobb volt, mint a nyers hús. A szobát csak akkor hagyta el, ha vécére kellett mennie. Akkor igyekezett elkerülni a találkozást, és állítása szerint ez nagyjából sikerült is.

A rendőrség az eltűnt prostituáltak után csak fél gőzzel kezdett nyomozni. A prostituáltak már csak ilyenek, mondta a haverom az őrsről. El-eltűnnek. Különösen az Üllői környékén.

A festő, mint az a később előkerült (Portik szerint hamisított vagy megcsonkított) feljegyzéseiből kiderült, főművének barátja portréját tartotta. Egy brooklyni kiállításra készült el vele. Évek óta dolgozott a hatalmas méretű, négyszer négy méteres képen. Az író arcképére festett többek között egy letört kallantyújú, összerohadt, összeégett szendvicssütőt és egy eldeformálódott lámpabúrát is, ami mintha megolvadt volna a fénytől. Mindig is rajongott az elromlott, tönkrement tárgyakért. Volt például egy régi típusú borotvája, amit Portik szerint soha nem lehetett kihajtani. Házibulik során, amiket kezdetben közösen szerveztek, többször megpróbálták a vendégeik, közös barátaik kinyitni, de soha sem jártak sikerrel. Portik mindig azt gondolta, hogy a rozsdá belül – mint valami ragasztó – összefogja a tokot a pengével.

Marsi végül a kiállítás megnyitón rangos díjat is kap, a főműről sok szó esik, egy litván esztéta méltatja hosszan. A festő ragaszkodik hozzá, hogy az író is megjelenjen, természetesen fizeti a repülőjegyet.

De Portik csalódást kelt. A közönség egy jóképű, szép fiatalembert vár, olyat, amilyen a festményen is szerepel. Ehelyett az egykori írójelölt úgy jelenik meg New Yorkban, mint egy összetört, zilált idegrendszer, nagy, bozontos szakállú rém. Marsi birkapörkölt-maradékon tartott vadállata. Még a szeme sem az a jellegzetes salátazöld, hanem kialvatlan pocsolyszürke. A szörny félszegen túri, hogy egy színes bőru modell lány, a többiek kacagása közben, pezsgőt locsoljon az arcára. „Csak hogy lejjön a kosz.”

Vallomása szerint, amikor hazaérnek, akkor látja meg Portik a konyhaasztalon hagyott borotvát. Amikor barátja nem néz oda, maga sem tudja, miért, felveszi. Tudja, hogy lehetetlen kinyitni, örökre berozsdásodott. Használhatatlan, akárcsak ő. Marsi öröme ezzel szemben leírhatatlan. Minden sikerült neki, legalábbis ami ennyi idő alatt egy művésznek sikerülhetett. A festők világranglistáján három helyezéssel előrébb került. Tele van tervekkel, élményekkel. A fogadás részleteit idézgeti barátjának, dicsérő szavakat provokálva ki belőle – újra és újra, talán a kokain miatt is, fáradhatatlanul. Portik gépiesen ismételteti, amiket ilyenkor szokott. Te vagy a legjobb. Mester vagy. Van Gogh egy ócska piktor hozzád mérve, és ezt ők is tudják már. Marsi jókedvében pezsgőt locsol szét a szándékosan koszos konyhában.

Mikor aztán megelégedi az ünneplést, és elbúcsúznak egymástól, Portik magára marad. Eszébe jut a borotva. A kinyithatatlan szerszám. Megpróbálja mégis kinyitni. Sikerül! Végre valami sikerült neki is, gondolja.

Azon az estén a borotvapengével, amiről mindenki azt gondolta, nem lehet kihajtani, de neki valamiért sikerült, talán nem egészen véletlenül, talán azért, mert végre valami neki is sikerülhet ebben a kurva életben, előbb a festő torkát vágja el. Majd

– elborzadva a látványtól, mert végignézi az álmából felriasztott egykori cimborahaláltusáját – felakasztja magát.

Marsi általában zárva tartotta szobája ajtaját, kivéve aznap. Egyes vélemények szerint szándékosan hagyta nyitva, mások azt mondják, hogy részeg volt a pezsgőtől. Portik, aki egyszer mintha utalt volna arra, hogy régóta készült már megölni barátját, talán egy alkalmas pillanatban kilopta a kulcsot, lemásoltatta, majd visszarejtette. A borotvapengét pedig a házuk aljában dolgozó kulcsmásoló barátjával nyitvatta ki. De aztán ezt a verziót visszavonta. Van, aki úgy gondolja, hogy maga Marsi vitte a késeshez a borotvát, mert tudta, hogy ezzel a halállal örök életet nyerhet a művészvilágban.

Természetesen ennek a szerencsétlennek nem sikerült magát felakasztani. A nadragszíjával akarta, de az a művelet közben váratlanul elszakadt. Portikot háromórás műtéttel hozták vissza az életbe, ugyanis az eséskor megcsúszott a vérben, és beverte a fejét az ágy végébe.

A lakáshoz tartozó pincében a rendőrök nyolc prostituált lány, négy teknősbéka és három kölyökborz tetemére bukkantak, amiket vashordókba raktak, s a hordókat lehegesztették. A teknősbékák hordói egészen kicsik. A bíróság egyértelműen a lezüllött, alkoholistá Portikot tartotta bűnösnek. Kilenc rendbeli gyilkosságért életfogytiglant kapott.

A lakásban megtalálták a regény további fejezeteit. Marsi kiadója óriásit kaszált. Már tizenhárom nyelvre lefordították. De, gondolom, erről sem hallottál. A rendőr barátom még azt is mesélte: Marsi végrendelete sok furcsaságot tartalmazott. Például azt, hogy bármilyen nyelven is jelenik meg a Könyv, ezüst borítója legyen, és rozsdabarna gerince.

LÁNGOS

*„és van mögöttem valaki a sorban,
akire már nem jut felelősség.”*

Kemény István

A büfésornál álltunk sorban, mikor megpillantottam. Az árnyékban hűsölt, és dohányzott. Könnyű, fehér tavaszi zakót viselt, sötét napszemüveget. Volt benne valami földöntúli nyegleség. Szögletes, hideg mosollyal bámult.

– Sz...sz... – sziszegett felém, míg Hella rendelt magunknak két fokhagymás lángost. – Gyere csak ide, öcskös! – recsegte szétdohányzott hangján, ami leginkább a híres színész, Haumann Péter hangjára emlékeztetett. Jócskán túl voltam már a harmincon, és ő nem tűnt többnek negyvennél. Lényegében egyidősek voltunk. – Mindjárt jövök – mondtam barátnőmnek, de hamar észrevettem, hogy felesleges.

A nap vakítóan sütött a söntéspultra, a Hella kezében tartott apróra és a két fokhagymás lángosra, amit a büféslány éppen átnyújtott neki. Nemcsak ők voltak mozdulatlanok, de körülöttünk mindenki más is.

A lángosra nagy szükségem lett volna, hogy ellensúlyozzam a napfény, a sör és az unikumok hatását. Akkor már egy hónapja részeg voltam. Émelyegni kezdtem, majdnem elájultam, de a fehér öltönyös megfogott.

– Gyere, üljünk le valahol.

– Mi ez az egész?

Ő megvonta a vállát, cigit pöckölt ki piros marlborós dobozából. A fekete Zippóján gyémántból kirakott tűzokádó királykobra szemébe néztem.

– Varázslat – mondta. – Nem nagy dolog, igazán.

– Ki vagy te?

– Nem vagyok ismerős?

– Ami azt illeti, nagyon is. Nem neked van az a hófehér, sötétített üvegű BMW-d? Min-
dig a cukrászda előtt parkol.

– Hiszel a véletlenekben? Vagy te gondviselés párti vagy?

– Micsoda?

– Elmondom, mire gondolok. Talán te az a fajta vagy, aki nem hisz a véletlenekben,
de véletlenül tudom, hogy esténként a magasparti sétányon szoktál futni. Szeretsz
futni az alkonyatban, nem igaz?

– De – mondtam neki.

– Jó is az annak, aki szereti. A tó víztükrén megcsillanó vörös napkorong, ahogy a hegyek
mögé kúszik, mint egy elviselhetetlen készlet. A csillagok, a túlpárt fényei. Az a sok villa:
a többszintes, hatalmas épületek, óriási terasszal, hogy is mondják, örök panorámával.

Az idegen elmélázott, aztán folytatta.

– Elgondolkoztál már azon, honnan van ezeknek az embereknek pénzük erre?

– Tessék?

– Hogy vették meg ezeket a villákat szerinted? Spóroltak rá?

– Dolgoztak értük, gondolom.

– Na ne nézzük egymást hülyének! Én nem hiszem, hogy rászolgáltam.

– Miről beszélsz?

– Arról, hogy véletlenül biztos vagyok benne, hogy nem tisztességesen jutottak a pénz-
hez, amiből ezeket a villákat vették vagy építették.

– Honnan tudod?

– Azt, amit te is így gondolsz?

– Én nem mondtam, hogy én is ezt gondolom.

– És?

– Talán olvasol a gondolataimban?

– Jó, szerinted honnan van nekik ennyi pénzük?

– Mennyi?

– Hogy megvegyenek egy ilyen villát, ne tettesd magad hülyébbnek, mint amilyen
vagy – mondta a fehér öltönyös, és felém nyújtotta a kezét. – Mutatok valamit.

Egy újabb vörös Marlborót gyújtott meg a kígyós öngyújtójával, de mire lecsapta
a fedelét, furcsamód már nem a büfésornál voltunk, hanem a sétányon, ahol a villák
sorakoztak. Egy rozsdabarnára vakolt, kétszintes, mediterrán jellegű monstrumra bökött.

– Örökölték a nagymamájuktól?

– Nem tudom, biztos sokat dolgoznak.

– Oké. Mit dolgoznak?

– Brókerek vagy orvosok, ilyesmi. Nem tudom. Mit akarsz tőlem?

– És ha azt mondom, nem örökölték, vagy ha igen, a bünt is örökölték veled?

– Szóval nem vagy benne te sem biztos.

– De mennyire, hogy biztos vagyok, kisbarátom. Ez a villa történetesen szervkereske-
dők pénzéből épült. A család feje egy félig szerb, félig magyar üzletember. Ebből csak az

a fontos, hogy szervkereskedő. De nem csak rólok beszélek. Persze vannak olyanok, akik nem tudják, miből lett nekik több pénzük, mint másoknak. Ők azok, akik örökölték a bűnt. Például ennek a nagyapja...

– Oké, oké..., de honnan tudod ezeket?

– Varázslat – válaszolta komoly arccal, és valamiért azt éreztem, igazat mond.

Néhány órával később már tudtam, melyik házban laknak olyanok, akik bűnösök, tudtam, kik azok, akik tudtak a bűnről, amiből ezeket a villákat építették, és tudtam azokról is, akiknek közvetlenül nem tapadt vér a kezükhöz. Minden villának elmondta a történetét részletesen. A végén úgy éreztem, fuldoklom.

Az öltönyös ekkor zakója zsebéből előhúzott egy hangtompítóval felszerelt pisztolyt, és egy kis füzetet.

– Ebben találsz egy térképet – mondta –, és a település lakosainak, valamint a kérdéses házak lakóinak időbeosztása alapján különböző időpontokat. Mikor a sétányon futsz, a javasolt időpontban besétálsz a kapun, senki nem fog látni. Mire lemegy a nap, már otthon vagy.

– De miért öljem meg őket?

– Azt akarod, hogy éljenek?

– Ez önbíráskodás.

– És mi van, ha azt mondom, hogy ha követsz minden utasítást, akkor nem kapnak el? Nem kötelességed megtenni az emberiség nevében?

– De hát ilyen emberek mindig is voltak és lesznek.

– Mikor azt mondom, hogy igazi szuperhős lehetsz, és megbüntetheted a Gonoszt, te kifogásokat keresel.

– Mi az, amit kapok?

– A jó lelkiismereted kevés? Tudod, kik kapnak dolgokat gyilkosságokért? A bérgyilkosok!

Addigra már eldöntöttem: ez nyilván csak egy ostoba álom. Semmi értelme. A kigyós öngyújtó meg az egész szervkereskedős történet. Nincs semmi súlya. Lebeg a levegőben. A hangtompítós fegyver sem tűnt valódinak.

– Hány embert kell megölnöm, hogy saját villám legyem?

– Hármat. Mint mindenki másnak. Itt is vagyunk. Az első. Látod, kívülről is látszik, milyen gazdagok? Tudod, mekkora ez a telek? Nézd ezt a hatalmas erkélyt. Ott az a nő. Odabent a laptop előtt. Recepteket fut át a holnapi szülinapi zsúrra. Ha most bemész, senki nem fog feltartóztatni. A gyerekei limonádét árulnak a sétányon, de most nem figyelnek.

– Várj, ezt a nőt ismerem. A zöldségesnél előttem vásárolt. Olyan kedves arccal mosolygott az eladóra. Neki mi a bűne?

– Kifőzdéi vannak. Ez még nem volna bűn. Kedvesnek látszik, de az egyik szakácsa öngyilkos lett miatta tegnap.

– Hogyan?

– Nem tetszett neki a besamel.

Egy hónapja halt meg az anyám testvére, aki felnevelt. Egyetlen rokonaként megörököltém a nyaralóját. A nyaralót, amelyben ébredek. Még mindig előttem van az álomom, a nő meglepett képe, ahogy meglátja a pisztolyt, és a laptop képernyőjére loccsanó vér és agyvelő. Az árnyékom a lenyugvó nap fényétől és a nő sötét véréből vörös falon.

Első gondolatom, hogy vajon Gizi néni megölt valakit a nyaralóért? Hülyeség. Ilyenekért nem ölnek embert. Igazi egértanya. A nénikém nem szerette a fényűzést. Hasogat

a fejem. A fényviszonyok alapján dél körül lehet. A konyhából hangokat hallok. Hella ezek szerint még nem ment le a partra. Általában egyedül kezdi a strandolást, nagyvonalúan hagyja, hadd írjak, s én csak később csatlakozom. Friss kávé illatát érzem.

Hatalmasat üvöltök, mikor hirtelen meghallom a szétrohányzott hangot.

– Ezzel megvolnánk. Az első mindig a legnehezebb. Neki is az volt, annak a kifőzdés luvnyának. Tudod, ez egy örök körforgás.

Ó az, kávé t csinált nekem a Sátán! A Sátán forró kávéval ébreszt!

– Na azért ne túlozzunk – mondja, mintha hallaná a gondolataimat. – Lehet, hogy még mindig alszol. Nem igaz? Amúgy sem vagy te annyira fontos, hogy maga a Sátán foglalkozzon veled. Vagy mégis? Minden olyan bizonytalan és érdekesen furcsa! Egyben szomorú, jaj, olyan rettenetesen szomorú, mint a párás tükörkép novemberben, amikor az ember lelkét a lelkiismeret vasmacskája húzza, nem igaz? Idd meg, aztán menjünk! Vár rád a második.

A második gyilkosságom helyszíne a József Attila utca volt. Kezemben a térképpel osontam egyik fától a másikig. Az üdülőfal minden ablaka engem bámult. Fokozatosan jutottak eszembe az első gyilkosság részletei. Mint mikor a hideg tó vizébe ereszkedik az ember egy vaslépcső korlátját fogva: nem is tudja igazán, hogy bele akar-e menni a vízbe, de már félig bent van. Hátha megszokja a testünk. Hátha csak kicsit fáj.

Most már mindenre emlékeztem: a térkép és az időbeosztás alapján bőven volt időm a nyomokat és főleg a holttestet eltüntetni. Egyelőre senkinek nem tűnt fel a nő hiánya, pedig már dél van. A fehér öltönyös azt mondta, írjak a nő nevében ímélt a férjnek, hogy váratlanul vissza kellett mennie Pestre, majd hívja valamikor. Amennyire tudtam, lemostam és letakartam a dolgozószobában a vért. Dolgozószoba! Egy nyaralóban! Magamban százszor aláhúztam ezt a két szót mintegy mentségként szörnyű tettemre. A hullát egy hálósákba gyömöszöltem, majd levonszoltam a lépcsőn. Nem is gondoltam, hogy ilyen nehéz lesz. A fehér öltönyös persze nem segített, mintha a föld nyelte volna el. A testet a nő kocsijába raktam – a férfinak egy Mazdája volt, a nőnek Toyotája –, majd lehajtottam vele a kukoricásba. Az ujjlenyomatokat, rutinalanságom ellenére, gondosan letöröltem, de például a lábnyomaimra már nem gondoltam. Szerencsémre aznap este esett.

Az ég zavaros masszaként kavargott felettem, mintha a lelkem volna. De ha már belekezdtem, gondoltam, folytatnom kell. Az nem lehet, hogy ez a valóság. Valamikor fel fogok ébredni. Fel kell hogy ébredjek.

– Ó kicsoda?

Egy ezeréves embert néztünk a hirtelen előkerült fehér öltönyössel. Az ezeréves ember épp borsót hámozott egy nem is olyan nagy ház teraszán, miközben a házban Fábry Sándor hangja szólt. – Ne tévesszen meg a külső – suttogta a fülembe, és megcsapott a büdös bagószag. – A látszat, mint mindig, most is csal. Ez az ember világegyetében szexfüggő volt. Most, hogy már öreg, annyira perverz, hogy csak dögökkel képes dugni.

– Mikkel?

– Halott állatokkal. Egerekkel, macskával, néha csigákkal is.

– Ezt most találod ki.

– Nem, barátocskám. Meg is tudom neked mutatni, ha akarod. A bácsi buzgón dokumentálja ezeket a szeánszait. Persze, ha nem tudnám, hogy a pénzét abból szerezte, hogy gyerekiadalokat szervezett.

– Mi az a gyerekviadal? Ne válaszolj!
– Az elrabolt gyerekeket nem kizárólag...
– Elég, nem akarom tudni – mondtam, mert már annyira gyűlöltem ezt a borsót hámozó csendes öregurat, mint ahogy még soha senkit életemben. Mikor kinyitottam a kertkaput, az hangosan nyikorgott. Az öreg nyilván süket volt: nem kapta fel a fejét, csak hámozott, hámozott, mint egy szerzetes. Kilőttem rá három golyót, aztán sietve takarítottam el a mocskot. Úgy döntöttem, abba a verembe dobom, aminek a falán gombákat termesztett.

Mikor a házban körülnéztem, döbbenetemre semmiféle videót, számítógépet, elrejtett gyereket, vagy ilyesmit nem találtam. Csak a tévét, amiben a Fábry-Showder ment.

– Azt mondtad, hogy dokumentálja. Hol vannak?
– Várj egy kicsit... Azt hiszem, összekevertünk valamit.
– Hogy érted, hogy összekevertünk?
– Talán a hákszámok megzavartak. Nem ő a halott állatos, gyerekviadalos.
– Hogy érted, hogy nem ő? Rossz embert öltem meg?
– Jaj, ne játszd meg magad, nem mindegy neked? Ez csak egy álom! Nem mindegy, hogy kit miért végzel ki?
– Nem! Nem mindegy – üvöltöttem az arcába.
– Milyen érzelmesek lettünk! Nézd, a hákszámot félig takarja a fenyőfa. Ez a 101-es, nem a 10-es. Ez a bácsi az egyetlen ártatlan a villatulajdonosok közül. Ezt az ólat nem is mondanám villának. Látod, ebben az országban soha ne bízz a hákszámokban.
– Ez egy rémálom!
– Az, az egész egy rémálom. Viszont a József Attila 10.-ben tényleg egy igazi démon él. Nem akarod látni?

– Fel szeretnék ébredni inkább. Azt nem lehetne?
– Jó, csak ugrattalak.
– Hogy érted?
– Ez a kisöreg a Belügyminisztériumban dolgozott.
– És?
– Hatvan éve. Ha mond ez valamit.
– Hát ő sem volt ártatlan?
– Ugyan már! Végigitta az egész életét, a második vodkája után nem ismert se istent, se embert a vallatósobában. Amíg fel nem gyulladt benne az alkohol. Amikor az orvos rászólt, megjavult, de józanul már nem ment annyira az üvöltözés. Gyere, segíts: locsoljuk szét a benzint. Aztán nézzük meg az igazi démont.

Nem volt más választásom, még az álomban voltam, és amíg nem ébredtem fel, minden mindegy volt. Ráadásul még az álomban sem tudtam volna feléleszteni azt a két embert, akiket én küldtem át a(z álom)másvilágra. Fulladoztam a lángoló nyaraló füstjétől.

A József Attila 10. tényleg egy luxusvilla volt. Soha nem láttam még ehhez foghatót. Talán tíz-tizenöt család is elfért volna benne. Kétszintes, óriási garázs, óriási terasz, úszómedence. A fehér öltönyös egy fekete füzetkéből olvasta ki a kapukódot. Működött, aminek láthatólag nagyon örült.

Az enteriőr a legmodernebb. A fehér öltönyös – mintha nem épp valakinek a lakásában volnánk, akit, ha minden jól megy, néhány perc múlva könnyörtelenül lemészárolunk – átcsapott valami olyan stílusba, amely félúton volt az ingatlanügynök és az idegvezető közt.

– Amekkora perverz, akkora zseni. Úgy értem, pénzügyi zseni. Minden arannyá válik a kezében, mint Midasznak. Ha megvan a történet. Három diplomája van, villamosmérnök, állatorvos és jogász. A gyerekviadalokkal szerezte meg az első millióját, de aztán abbahagyta. Ma már kizárólag fegyverekből tartja fenn magát. A párizsi merényleteket az ő szállítmányával követték el.

Hogy miért tudunk most így, ilyen könnyen sétálni a házban? Miért nincs egy teremtet lélek sem? Azért, mert már várt rád.

Amikor mondandója végére ért, éppen egy hatalmas, ódon kovácsoltvas ajtóhoz értünk.

– Odabent van – mondta a fehér öltönyös, és az orrán fújta ki a füstöt.

Meglepetésemre egy belső kert tárult elém, kastélyoknak van ilyen szép, ápolt kertjük. Naptárokon láttam ilyet. Középkorú fickó ült egy lugasban a padon. Öltönnyt viselt, mint egy képviselő a kilencvenes évekből, és görögdinnyét evett.

– Hát eljöttél, hogy megölj. Elhittél mindent, amit hallottál. Épp ideje volt, hogy valaki átvegye tőlem ezt a súlyos keresztet – mondta, és letette a kést maga mellé.

– Undorító féreg – a hangom kissé bizonytalanul cseng, mikor rátartom a pisztolyt, amit ő szomorú tekintettel vesz tudomásul. Érzem a dinnye édes húsának illatát.

– Az – válaszolja. – Féreg. És most már te is – hallom, és meghúzom újra a ravaszt. A következő pillanatban már Hella ül mellettem a nyaraló teraszán. Híreket olvas a telefonján, az asztalon teríték.

– Nem eszel? – kérdi fel sem nézve a képernyőről.

Minden olyan nyugodt, mégsem tudok megnyugodni. Ezek szerint csak álmodtam, gondolom.

– Képzeld, ha megvalósul Marx, Lenin, Trockij társadalma, akkor ma nincs tranzistor, számítógép, internet, eldobható pelenka.

– Igen? – kérdezem, és vajazni kezdek egy brióst.

– Igen – mondta Hella. – Legalábbis Kornai János ezt mondja.

A telek sövénykerítésén túlra bámulok. A távolban megcsillan a napfény a tó felszínén.

Hella hangja tompa, egyre tompább, ahogy Kornai János további gondolatait olvassa fel a telefonjáról. Szemem közben beazonosítja a vizet, ami addig még nem volt ott. Ami egész eddig a pillanatig jó fél órára volt a nyaralótól, a halott nagynénikém egértanyájától.

– Hol vagyunk? – kérdezem Hellát, aki sóhajtva leteszi a mobilját az óriási terasz márványasztalára.

– Olyan furcsa vagy mostanában. Hogyhogy hol? Nem értem.

– Mi a házzám?

– Ami már évtizedek óta: József Attila utca 10.

Hangjában kedvesség, szemében őszinte szeretet csillog, csészénkben a kondenzcsíkok szeletelte fekete ég.

HAKLIK NORBERT

MONA LISA ELRABLÁSA

I részlet egy készülő regényből I

Éppen befejeztem az olvasást, amikor ismét fordult a kulcs a zárban, aztán meghallottam Tibi Mona Lisához intézett parancsszavait:

– Üi! Mondom, üi! Maradj már veszteg, amíg leveszem rólad a hámat, te!

Aztán valami éktelen bűz csapta meg az orromat, ami a másnapossággal folytatott küzdelmem minden addigi sikerét semmissé tette.

– Mi az ördög kénköves segge bűzlik ennyire, te Tibi?

– Majd meglátod, csak hadd pakoljak ki – felelte, és amint kifordultam a hálószobából, láttam, hogy mindenféle étkeket rakodik a hátizsákjából a hűtőszekrény polcaira.

– Amúgy tudtad, hogy németül a bűzleni meg a bagózni nemcsak asszonác, hanem kancsal rím is? *Rauchen, riechen*.

– Ez mind szép, Tiborom, de a mostani állapotomban nem tudok nagyon örülni neki.

– Csak semmi pánik, barátom! A másnaposságot etetni kell, és rögtön azt tesszük majd.

– Tibi, nem hiszem, hogy én most bármit is...

– Ne aggódj – vágott közbe. – Tudom, hogy mi való az ilyen alkalmakra. Kipróbálok az olműtzi diétát, az a jó ilyenkor. De először Mona Lisának adunk enni – tette hozzá, miközben egy félliteres, nyüvekkal teli befőttesüveget emelt ki a hátizsákjából.

– Mi a franckarika az, te Tibi?

– Lisztkekac és viaszmolylárva. Most árulnak banántücsköt is, de attól Mona Lisa megijedt, amikor kicsi volt, úgyhogy nem eszi meg. Legalábbis az előző gazdája így mondta.

Azzal kisetett a konyhából, be a nappaliba, ahol Mona Lisa terráriumra állt, és amikor alig fél perc múlva visszatért, már csak félig volt telve kezében a nyüves üveg.

Lerakta elém az asztalra, aztán tovább folytatta a kirakodást. Jókorá fejcsalátát húzott elő a hátizsákjából, leszakított róla egy levelet, apró cafatokra tépdeste, és beleszórta a befőttesüvegbe a férgeknek.

– Hogy az eleség se maradjon éhen. A maradékot meg majd megesszük mi. Ezzel, ni! – és áttetsző nejlonba csomagolt, vörössárga korongocskákat vett elő a zsákjából.

Az orromat ismét megcsapta az irgalmatlan bűz, amely teljes elevelességgel idézett fel bennem közel két évtizede elfeledettnek hitt emlékeket a gimnáziumi tornaöltözőről meg a térdzoknimról fociedzés után.

– Mi a keserves ménkű ez, te Tibi?

– Ez, kérlek, az olműtzi pogácsasajt. Más néven kvargli. Vagy csehül: tvarůžky. Ha úgy könnyebb – eresztett meg felém egy bicskanyitogatóan leereszkedő kacsintást, miközben két kistányéron megvetette a salátaágyat a sajtkorongoknak.

– Istentelenül bűzlik.

– Az a jó – felelte Tiborom. – Ne haragudj, hogy nem tudom illő módon tálalni, de hát éhesek vagyunk.

Egy pillanatig komoly kísértést éreztem rá, hogy közöljem vele: a többes szám, már ha engem értett bele, nem áll. Végül inkább megkérdeztem:

– Ugyan milyen volna az illő tálalás?

– Hát hogy miután megvetted a sajtot, még két ablaktábla között, a napra néző oldalon rohasztod egy-két napig. A helyiek úgy mondják, akkor jó, ha már kopogtat. A legjobb pedig akkor, amikor magától bejön. De hadd ne csináljak mindent egyedül, fogd meg szépen az egyiket, és tedd szépen rá a salátalevéltre.

Sárga volt, izsamós és nyálkás.

– Tibi, ne gyötörj már, ez olyan, mintha takonyban pácolták volna!

– Az nem takony, hanem a baktérium, amitől végül ez lesz a túróból. Ne aggódj, baráti baci, jó neked.

Bár sohasem törtem biológusi babérokra, azt azért én is tudtam, hogy a bacillus meg a baktérium nem ugyanaz, de ráhagytam.

– Idenézz! – csipentette két ujjá közé az egyik nyálkás korongocskát, és az ablak felé emelte.

Mint a borostyánon, úgy sütött át a nap a sajtkorongon, amelyet hirtelen jóval kevésbé találtam taszítónak.

– Csoda szép, ugye! És egyszázaléknyi zsír sincs benne. Ennél sajtabb sajt nem is létezik!

Vélhetően hozzászokhatott az orrom az eleinte oly iszonytatónak tűnő bűzhez, mert meglepetésemre egyáltalán nem esett nehezemre a számhoz emelni a sajtkorongocskát. Beleharaptam – az ujjaim számára oly taszító nyálka selymessé nemesedett az ajkamon –, és előtötte a számat valami kellemesen sós, egyszerre lágy és ellenállhatatlanul intenzív íz.

– Se oltóanyag, se tartósítószer. Semmi aroma. Színezzék nuku. Csak túró, só és a baktériumok.

– Van még? – csámcsogtam Tibire.

– Persze hogy van. De a baktériumok mellett másik barátunkról, a gombáról se feledkezzünk el. Attól lesz teljes az olműtzi diéta.

– Nehogy már valami gombával rontsd el ezt a csodasajtot.

– Ez nem olyan gomba lesz. Hanem élesztő. Abban a formájában, amit azután nyert el, hogy közös fürdőt vett a komlóval meg a malátával nyugat-csehországi forrásvízben – és elővett a hűtő rekeszéből két palack Pilsner Urquell.

Ha fél órával korábban teszi ugyanezt, bizonyosan nem állom meg öklendezés nélkül. De most, a jó sós olműtzi bűdöskék után nagyon is kívántam egy korty hideg sört. Ami Tibor jóvoltából meg is érkezett. Úgy, ahogy a pilsenihez illik, hasas krigliben, kétujjnyi vastag habkoronával a tetején.

Amikorra félig ürült a korsó, már kezdtem ismét embernek érezni magam.

És ettől ismét az eszembe jutott a kérdés, amit rögvest ébredésem után feltettem volna Tibor barátomnak, ha nincs házon kívül éppen.

– Te Tibi, azt a szöveget a középkori lakodalomról meg a faramucizókról, azt tényleg én írtam?

– Igen is, meg nem is. Ha azt kérded, ki pötyögte bele a gépbe a sorokat, és aztán kicsoda nyomtatta ki, nos, az én voltam. De ha arra vagy kíváncsi, kinek az agyából pattant ki a szöveg, akkor a tiédből, barátom.

Önkéntelenül is kihúztam magam a székekemen.

– Persze abszint kománk segítségével – próbálta röpte legelején szárnyát szegni büszkeségemnek Tibor. – Alig álltál a lábodon, de úgy szónokoltál, mint valami sörben fogant Ciceró. Alig találtam meg a billentyűket a röhögéstől.

– Aha.

– Figyelj, Milán – csillant meg Tibor barátom szemében a kíváncsiság. – A faramuci az tényleg arról szólt, hogy a középkorban egymás tökét rángatták szíjakon az asztal alatt?

– Mittudomén!

– Nem számít, én elhittem.

– Örülök. Legalább csináltam valami hasznosat is. Mert, tudod, nem tölt el valami jó érzéssel, hogy tegnap butára itatsz abszinttal...

– ...állj meg, azt nem én vettem, hanem a csehek...

– ...hogya aztán ma szétszakadjon a fejem a másnaposságtól, de ébredés után egy óra hosszával már megint sörrel itass. Tudod, eléggé szégyentelennek érzem magam attól, hogy amíg otthon Emese éppen az apja halálát próbálja kiheverni, addig mi itt úgy teszünk, mintha megint Pesten lennénk húszévesek – tettem hozzá, amiről eszembe jutott, hogy a tegnap tollba mondott szöveg nyomtatópapír-paksamétája alatt még mindig ott várja apósom hagyatékából a kék dosszié, hogy beleolvassak.

– Na ide figyelj, Milán! Kezdjük azzal, hogy bármikor felállhattál és hazajöhettél volna. Ugye? Nálad voltak a kulcsok, amiket tegnap másoltam, nem? És folytassuk azzal: van benned annyi hiúság, hogy tudd, az a faramucizós szöveg bizony eléggé jól sikerült. Úgyhogy inkább hálás kellene hogy legyél nekem, mintsem hogy szemrehányásokat tegyél.

Felé fordított tenyérrel feltartottam a kezem, jelezvén, hogy meggyőzött, és kész vagyok kapitulálni, de mielőtt még egyetlen szót szólhattam volna, így folytatta:

– Úgyhogy most elviszlek valahová, hogy inspirálódj egy kicsit. Írjuk meg ezt a történetet együtt. Ha majd elfogy a lendületed, én felveszem a fonalat, ha pedig én akadok el, akkor te folytatod majd. A Szapáry Tibor – Kerekes Milán szerzőpáros első közös műve. Na jó, Kerekes Milán – Szapáry Tibor is lehet. Majd az első könyvön emígy, a másodikon amúgy tüntetjük fel, és így tovább. Egyenjóság. Partnerség. Szerzőtársi szövegtermelő szövetkezet. Na?

– Én benne vagyok – feleltem, és nem is kellett nagyon színészkednem ahhoz, hogy némi lelkesedés is kihallatszódjék a hangomból.

– Akkor készülődj. Megnézem, Mona Lisa végzett-e a férgekkel. Amint igen, felszerszámozom, aztán iszkiri!

Amíg ő ráügyeskedte Mona Lisára a hámat, gyorsan bepötyögtem telefonba egy sms-t Emesének: „Hogy vagy, Drágám? Itt minden rendben, még dolgozni is tudtam egy kicsit. Most indulunk várost nézni.”

Nem volt az üzenetben semmi, amit ne tudtam volna igaznak.

Már a Pellicova utcán jártunk, és a kültéri edzőtermet is magunk mögött hagytuk, amikor megjött a válasz: „Mindен rendben, Milán. Óratervet írok éppen. Érezd jól magad. Megérdemled.”

Hirtelen rám tört a vágy, hogy visszaforduljak, összepakoljak, megköszönjem Szapáry Tibinek a szíves vendéglátást, és hazavonatozzak Emeséhez. Aztán emlékeztettem ma-

gam arra, miért is vagyok itt. Hogy már minden tőlem telhetőt megpróbáltam, hogy továbbblendítsem asszonyomat a következő szintre a gyászmunkában. S hogy vétek volna nem engednem kipróbálnia, mire jut egy egyedül töltött hét alatt, amikor valóban csak önmagára kell figyelnie, és zavartalanul ügyködhet azon, hogy átbútorozza a lelkét életének hátralévő, apja nélkül töltendő részére.

Éreztem, egyre szűkebb körökben kerülget a ború. Szerencsére ekkor Tibi eleresztett egy az udvarias kérélestől a szemrehányó dorgálásig terjedő tirádát a mellette szűk pórázon és túlon túl komótosan baktató Mona Lisa felé, aztán felém fordult.

– Szóval a mai program egy inspirációs túra lesz, hogy könnyebben írhasd tovább Mihály bácsid meg Jánoskád történetét. Jut eszembe: ideje volna, hogy kiderüljön az is, mi a főhősöd neve.

– Figyelj, Tibor – feleltem. – Ma merüljünk kissé szelídebben a cseh éjszakába...

– ...morva...

– ...jó, akkor a morva éjszakába, hogy holnap emberi időben fel tudjak ébredni, aztán szerét ejtem annak is. A következő fejezet legyen az enyém.

Szapáry Tibi elégedetten elvigyorodott.

– Derék ember vagy, Milánom. Hogy jól menjen az írás, ma Jókaival kezdjük a napot, és az ördög segge alatt fejezzük be majd.

Ekkor értünk a Pellicova utca végére. Hirtelen egyértelművé vált az, amit addigi sétánk alatt alig éreztünk. Az ugyanis, hogy a belváros kellős közepén vagyunk. Amint a lámpa Mona Lisa-zöldre váltott, átsiettünk a villamossínek szabdalta úttest túloldalára, ahol tüstént elkezdett félreismerhetetlenül középkori módon széttartani a városszerkezet. Balra macskaköves ívben kezdett ereszkedni egy szűk utcácska egy templom felé, mellette belső udvar nyílt, amelyet a jövés-menésből ítélve átjáróházként használtak útjukat lerövidítendő a helyiek.

– Ez a bejáró hová vezet? – kérdeztem Milánt.

– Attól függ, melyik utat választod, miután beléptél rajta. Intézheted úgy, hogy a domonkosok templomához vagy a Szent Mihály-templomhoz juss ki a végén, de akár a Káposzta téren vagy a moziban is kilyukadhatsz, ha ismered a járást. Ha pedig jobbra nézel – irányította tekintetemet egy szemlátomást nemrégiben felújított fehér falú, faváz-erkélyekkel és oldaltoronnyal ékesített, négyszintes palota felé –, azt a házat láthatod, ahol Ferenc Jóska szokott volt megszállni, amikor átruccant Brűnnbe. De most nem oda megyünk, hanem egyenesen előre, a Káposzta térre.

Aztán ügetésre fogta Mona Lisát, és előresietett az előttünk nyíló, szélesebb utcán, amelyről bal felől néhol szűkebb, sikátorszerű bejárók nyíltak, és végül egy meghatározhatatlan formájú térbe torkollott, amelyet éttermek és kocsmák teraszai szegélyeztek. Az egyik homlokzatáról – most, hogy visszakeresem a telefonomon az akkor készített fotót, látom, hogy U Třech Čertů a neve – három ördögpofoa vigyorgott. Már kezdtem megjáratni, hogy máris a nap Tibi által ígért befejezésének helyszínére érkeztünk, és azon kezdtem tűnődni, hol maradt el útközben Jókai, ám ekkor Szapáry barátom megnyugtatót:

– Ne kukucskálj olyan kétségbeesetten a kocsmá felé, lesz majd sör is, de nem itt. Előtte még meglátogatjuk a magyar Trenket. Azaz csak részben. Mínusz hüvelykujj.

Éppen azt kezdtem volna magyarázni Tibornak: értem én, idegenvezetőmként fontosnak tartja felkorbácsolni a kíváncsiságomat, de azért néha beszélhetne úgy, hogy én

is értsem. Ám mielőtt megszólalhattam volna, egy tágas térre fordultunk, ahol zöldségesek árulták standjaikon a portékájukat. Mindenféle színű és formájú paprikák kínálták magukat az asztalkákon, paradicsomok gömbölyödték, tökök és cukkinik nyújtóztak, eprek, barackok és fűszernövények illatoztak. Ám nem sok időm maradt nézelődésre, mert Mona Lisa úgy tett, mintha napelemmel működött volna – a nyílt téren, ahol közvetlenül érte a fény, valóságos loholásba fogott a gyíkcscsa, úgyhogy már nem kellett Tibor barátomnak arra ösztökélnie, hogy szedje azt a négy lusta lábát, hanem inkább azon igyekeztünk, hogy sikerüljön lépést tartanunk vele.

Átvágtunk a mindenféle földi jóval megrakott asztalok között, aztán betértünk az egyik mellékutcába. Ahogy ismét rávetült a házak árnyéka, Mona Lisa is lassabbra fogta a tempót. Az utcácska végül térré szélesedett, amelynek a tülfelén kolostor magasodott. Mellvédjéről kőszentek szemlélték a járókelőket, homlokzatán pedig Assisi Szent Ferenc mozaikváltozata prédikált a madaraknak.

– Mona Lisa, ha szárnyat növesztenél, hozzád is biztosan lenne néhány jó szava – fordultam a sisakos kaméleonhoz. A jószág szemmel láthatóan kezdett szürkésebb árnyalatot ölteni a macskaköveken. Elindultam felfelé a kétszárnyú templomajtóhoz vezető lépcsőkön, de nem jutottam messzire.

– Ácsi! – kiáltott utánam Tibor. – Nem a templomba megyünk, hanem alá.

Tettünk néhány lépést lefelé a macskaköves lejtőn. Mona Lisa mintha már ismerte volna a járást, vagy egyszerűen csak melege lehetett, mindenesetre egy hirtelen mozdulattal besurrant a kolostor falában nyíló bejárón. Megfeszült Szapáry Tibi kezében a póráz, és a kaméleon után siettünk a hűvös falak közé. Tenyéryni terecskére jutottunk. A túlvégében nyílott a kripta bejárata.

Tibor megint csehre váltott, és megvásárolta a belépőjegyeket. Aztán beléptünk a brünni múmiák otthonába.

Az első teremben fekete textillel fedett emelvényen nyújtózott egy üvegfalú koporsó. Benne egy férfialak, amely így, múmiává aszottan is igen impozáns alkatúnak tűnt. Beesett arcából fehéren ragyogott ki ínytől és hústól immár fedetlen fogsora, éles kontrasztot alkotva szemgödrének sötétjével. A halott karja keresztbe volt téve arasznyival a mellkasa alatt, és az az érzésem támadt, hogy valami nagyon nincsen a rendben vele. Már ha egyáltalán bármi is rendjén való volna abban, amikor egy bő harmadfél évszázada halott férfi összeaszott teteme fekszik előtted ágyékkötőben.

Ekkor értettem meg Szapáry Tibi korábbi mondatát arról, hogy Trenk bárót csak részben lesz alkalmunk majd megsejtelni.

Önkéntelenül is suttogóra fogtam, amikor Tibihez fordultam a kérdéssel:

– Jól látom, hogy hiányzik a bal hüvelykujja?

– Neki már nem hiányzik, Milánom.

– Jaj, Tibi...! Na de tényleg.

– Komolyra fordítva a szót: igen is, meg nem is. Annyit pontosan tudhatunk, hogy legalább száz évig bal hüvelyk nélkül feküdt a kriptában. Ha olvastad Jókaitól *A két Trenket* és a *Trenk Frigyest*, akkor tudhatod, hogy eléggé problémás volt a fickó. Kissé heves vérmérsékletű, hogy visszafogottan fogalmazzak. Olyannyira, hogy amikor az orosz seregben szolgált, majdnem kinyírta a saját felettesét.

– Nem túl okos lépés.

– Azt még megúsza. Később azt is megbocsátották neki, hogy az osztrák császári se-regben is véreskező, szadista állatként bánt az embereivel. Kit érdekelt, ha közben rendre győzelemre vitte a hadat az örökösödési háborúban!

– De ha jól emlékszem, mégsem aggkori végelgyengülésben halt meg.

– Jól emlékszel, Milán. Ugyanis volt valami, amit még neki sem tudtak megbocsátani. Olyan katonák után vett fel zsoldot és ellátmányt, akik csak papíron léteztek. Ravasz, mi? Nem volt kivételes ügylet ez akkoriban. De ha úgy művelted, hogy közben lépten-nyomon mindenkinek beszólogattál az udvarban, az bizony nem volt életbiztosítás. Úgy-hogy Trenk barátunkat végül annak rendje és módja szerint halálra ítélték.

– Itt végezték ki Brünbnben?

– Sehol sem végezték ki. Vagyis: ahogy vesszük. Kegyelmet kapott Mária Teréziától, aki a halálos ítéletet életfogytiglani börtönre enyhítette.

– Szép volt tőle.

– Annyira azért nem. Van egy helyi vicc itt Brünbnben, ami arról szól, hogy annak idején a Špilberk volt a leghumánusabb börtön.

– Hogyan?

– Mert a Špilberkben az életfogytiglan is legfeljebb két hónapig tartott. Senki sem bírta ki élve annál tovább odabent.

Egy sóhajnyi szünet után Tibor barátom így folytatta:

– Ami pedig a hüvelykujját illeti, több elmélet is született arról, hogyan tűnhetett el. Biztosan nem tudhatni, még annak ellenére sem, hogy nemrégiben megkerült.

– Megkerült? Hol?

– Véletlenül találtak rá a városi múzeumban, ha jól emlékszem, lomtalanítás során. Képzeld el, mit szólhatott az illető, amikor egyszer csak a kezébe került egy mumifikálódott hüvelykujj! De csak hogy még bizarrabb legyen a történet, a muzeológusok rögtön valóságos nyomozásba kezdtek, hogy kiderítsék, hol van a test, amely a gazdátlan hüvelykhez tartozik. Röntgenezgették, meg ujjlenyomatot vettek róla, ilyesmi. Végül arra jutottak, hogy Trenk hiányzó hüvelykjére sikerült rábukkanniuk. Van ismerősöm az orvosi egyetemen, egy rozsnói magyar lány tanít ott gyógyszerészet-történetet, tőle tudom, a kollégái közül is dolgoztak néhányan a múmiahüvelykügyön. Azt mondja, szerinte a múzeum hamarosan bejelenti majd, hogy ünnepélyes keretek között visszaadják múmia-Trenknek a hüvelykujját.

– De mégis, hogyan veszhett el annak idején?

– Valakinek kellett róla a rózsafüzér, és lecsavarta. Mittudomén.

Mintha még Mona Lisa is kissé komorabban araszolt volna mellettünk, amikor folytat-tuk utunkat a kripta belsőbb termeibe.

Boltíves folyosókon haladtunk, mélyen a kapucinusok temploma alatt, mígnem az egyik járat végén üvegfal állta utunkat.

Mögötte takaros rendben, egymás mellett heverték kétoldalt a szerzetesek múmiái. Ők nem hastájékon nyugtatták a kezüket, mint Trenk, hanem a mellkasukon, ahogy az tisztességes szerzetesmúmiához illik. Legalábbis itt, ebben a kriptában ez volt a trend, amit, mint hamarosan észrevettem, egyetlen kapucinusbarát-tetem tört meg. A ha-lott ínytelen fogsora jobbjának mutatóujját harapta, és ha egy mumifikálódott arc alkalmas arra, hogy érzelmeket fejezzen ki, akkor erről bizony mérhetetlen rettenet és kétségbeesés sugárzott.

– Te Tibi, ez itt megpróbálta holtában lerágni a saját ujját?

– Valószínűleg nem holtában. Hanem amikor magához tért. Téves diagnózis, mittudomén. Nemezszer megesett a régi időkben, hogy valakit halottnak hittek, aztán váratlanul feleszmélt. Mondják, az Alföld némely fertályán szokásban is volt vékony tüvel át-szúrni a halottak szívét, biztos, ami biztos alapon. Állítólag egyébként Gogol koporsójára is úgy találtak rá, amikor exhumálták az újratemetés előtt, hogy a fedél ki volt kaparva belülről. Rengeteg betegség van, ami annyira megláthatja a szívverést, hogy a pulzus alig észlelhető, és a beteg mintha már nem is lélegezne. Ennek a szerencsétlennek pedig, mint láthatod, annyi ereje sem maradt, hogy felálljon, és legalább elkezdhesse keresni a kiutat végső nyugvóhelyéről. Ott hevert a sötét, hideg kriptomályban, jártányi erő nélkül, aztán amikor rájött, mi történt vele, és beleőrült a felismerésbe, nekilátott, hogy kínjában lerágja a saját mutatóujját.

Nem volt virágos jókedvünk, amikor kiléptünk a kriptából. Bárhogy is igyekeztem, nem álltam meg, hogy ne folyton otthon hagyott Emesémre gondoljak, meg az apjára, alig pár héttel azelőtt néhaivá lett apósomra. És olyan dolgokra, hogy vajon igaza volt-e Hajnóczy Péternek, amikor azt írta: „A porladási idő: 25 év.” És hogy vajon az apósom halála óta eltelt idő alatt milyen változások zajlanak le egy holttestben. Erről aztán eszembe jutott, hogy a nyári hőség a sírgödör mélységének dacára is bizonyosan felgyorsítja a bomlást. Ez pedig azt a gondolatot indította el bennem, hogy igazából nem a holttestben lezajló folyamatok sebessége számít, hanem az, milyen gyorsan mennek végbe a hátrahagyottak lelkében azok az események, amelyeknek törvényszerűen be kell következniük. Erre azonban képzeletem belső vetítívásznán peregni kezdtek a képek az imént látott múmiákról, a film narrációja pedig egyetlen kérdés volt: „Látod, hogy a törvényszerű alól is van kivétel?” Ettől aztán ismét Emesére gondoltam, és elkezdtem érzéketlen, gyalázatos és nemtörődöm férjnek érezni magam.

Talán jót is tett, hogy a városközpont sétálóutcáján folytattuk utunkat, amely nyüzsgött a járókelőktől, és időnként a villamos előtt is szét kellett rebbennie a tömegnek, így az adrenalinnak sem maradtunk híján. A főtéren megálltunk a szökőkút előtt – Mona Lisa, Tibor barátom sisakos kameleonja jóízűen lefetyelt a korong alakú építmény falán lecsorgó vízből –, aztán tovább sétáltunk az egyik mellékutcán, egy túszerűen karcsú, sötétzöld bádogcsúcsban végződő templomtorony felé.

– Nézd csak, Milán! Ott, középen, éppen az ablak íve felett – mutatott Tibor a toronyra.

Jó darabig eltartott, amíg megpillantottam. A boltív legfelsőbb pontjában csökkent kis köördögöcske gubbasztott, jókora ülepet pucsítva szemérmetlen pózban a főtér irányából érkezők felé.

– Ez volt annak idején a németek temploma, a Szent Péter és Pál-katedrális a Petrov-hegy tetején, meg a cseheké. Mármint a morváké. Ha jobban megnézed, ez az ördög éppen a Petrov irányába tologatja a farát. Ilyen okosságokat fundáltak ki errefelé a derék katolikusok más nyelven szóló hitsorsosaiak bosszantására.

Kripta előtt ezt talán mókásnak is találhattam volna, de így, kripta utáni lelkiállapotban már nem vettem a lapot annyira. Tibor láthatta, hogy elérkezett az idő hagyományosan sikeresnek bizonyult kedélyjavító eljárások alkalmazására, ugyanis így szólt:

– Amikor pedig azt mondtam, hogy a napot majd az ördög segge alatt fejezzük be, remélem, magától értetődött, hogy ez sörrel történik majd.

– Bárhogy is lesem, egyetlen sörcsapot sem látok itt, Tibor.

– Ne haragudj, Milánom, költői túlzásba estem. Sörccsap is lesz, csak nem pont az ördög segge alatt. Hanem a templom másik végénél.

Már nem is lepődtem meg azon, hogy bár a templom bejáratánál – amely melleleg zárva volt – egyetlen árva lélek sem lézengett, az isten házának otthont adó tér túlfeléhez közeledve egyre sűrűbb tumultuson kellett átküzdenünk magunkat. A tumultust alkotó felebarátaink ugyanis mind söröskorsót tartottak a kezükben.

– Ez a söröző a Na Stojáka. Azt jelenti, talponálló. Látod, miért. Van benne asztal és szék is, csakhogy vendég mindig legalább ötször annyi, mint amennyit le lehetne ültetni odabent. De azokért a Ferdinandokért, Chotěbořokért, Harrachokért meg kézműves alekért, amiket itt csapra képesek verni, nem is nagy felár, ha állva kell meginnod.

Abból a korszó bivalyerős, mézzel lágyított Harrachból ítélve, amit ott és akkor legurítottam vele, miközben a sétába belefáradt Mona Lisa egyre lustábban heverészett a lábánál, kétségkívül igaza volt Tibornak. Ám aznap mégsem éreztem szükségét annak, hogy alaposabban megmerítkezzünk a sörhab alatt.

Tibor háza felé tartva a Pellicova utcán megint eszembe jutott az ujját rágcsáló szerzetes.

– Te Tibi, ezek szerint tehát simán megtörténhetett, hogy valakinek beadtak valamit, megetették légyölő gombával, vagy megittatták a nyers mák főzetével, aztán úgy bekómált, hogy a kriptában vagy a koporsóban tért csak magához?

– Haha, látom, sikeres volt az inspirációs túra. Kérdésedre válaszolva: szerintem simán. Már csak azt kell kiötlened, miért dugták kolostorba az illetőt, és miért kellett végül eltenniük láb alól. Ilyesmi pont beleillene a mi regényünkbe is, nemdebár? Szerintem otthon vegyél is egy jó kiadós fürdőt, az szárnyakat ad a fantáziának, aztán ülj neki a következő fejezetnek. Remélem, termékeny éjjeled lesz.

Szapáry Tibi megint magából indult ki: azt hitte, én is éjjel dolgozom és nappal alszom. Tévedett.

Aznap este csak egyetlen szót írtam le. Emesének, sms-ben, ezt: „Szeretlek.”

„Én is szeretlek” – érkezett meg kisvártatva a válasz.

Azzal az érzéssel aludtam el, hogy bármennyi nehéz pillanatban is volt részünk az elmúlt pár hét során, valahogyan mégis minden rendbe jön majd.

FEKETE
ANNA

DISSONANCE

Harmincvalahány betű elég az összes átokra,
az összes jókívánságra. Fekete karmok, ívek
és pontocskák. Rögzíthetjük velük a vihar
útját a tengeren, apánk halálát, a reggelek
kíméletlen körforgását, vagy ahogy egy bosszúálló
nyárdélután rátelepszik holtakra és élőkre.
Mire lenne jó egy dal? Egy lágyan kanyargó szonáta
varázsereje? A hangszín, a dallam? Nem elbűvölni,
megkötözni akarom a rémeket.

TRIUNFO

Megsértettek gyerekkoromban. De én szerencsés,
bátor és ügyes voltam. Kihúztam a tüskét, rátapostam;
a rossz szavak kullancsok, nem szabad hagyni,
hogy vastagra hízzanak a bőr alatt. Valahol mégis
ott vannak, megmaradtak, elrejtőztek a gyerekszobák
repedéseiben, a mondatokban. Kisszoba, nagyszoba,
padlás, pince – megbújnak a kopott, homályos csend-
ben.

De nekem szükségem van rájuk, tudom, hol keressem
őket.

Nem acélból kovácsolják a legélesebb fegyvereket.

AGYONBESZÉLT FÖLD

Nem a pénz, nem a tankok,
nem a rendőr. Szavak őrzik
az új hulladékgyűjtőket, a nyomor várkastélyait,
a szegények telepeit. Hiszen ezek a lények is
bomlanak és szaporodnak, akár a baktériumok.
Ha nem vigyázunk, átszivárognak a márványkádak
repedésein, az éjszaka nyitva felejtett teraszajtókon.
Pedig szörnyűek, büdösek...,
és tudod jól, hogy mit csinálnak az anyjuddal,
a tulajdon anyjuddal is, ó, borzalom...!
Igazi rydopedocolidusok.
Más nem segít, csak ha néven
nevezed és izolálod őket.

A SZÍV

Ő a betegem: mindene rendben van.
Az idő talán még nálam is kevésbé használta el,
egykedvűn zakatoló szív, duzzadó erek.
Fiatal ő is, mosolygós. A gyerekét elvesztette
egy pályaudvaron (persze nem merem megkérdezni,
hogy hogy), az anyja őt három évesen hagyta el,
a férfi, aki épp nincs, de lehetne, eladta,
elárulta, megverte. Valami rettenetes
gyötör, mutat a szívére. Én csak bólintok.
Hiszen vannak különösen szerencsétlenek.
Őket a szegénység élve, falatról falatra emészti meg.

KUN ÁRPÁD

AKI BÚJT

I regénykezdet I

Lelassult a pillanat, majd megállt.

Nagy fényesség árasztott el mindent. Nemcsak fenyők, sziklák, az acélszínű aszfalt, az út menti szalagkorlát, a fakószürke ég ragyogtak fel, de bennem is megvilágosult, hogy ebben a kanyarban életem végére értem.

Az előbb, amikor még nem az örökké tartó pillanat látványa nyugózott le, az utat figyeltem a szakadó esőben. A szélvédőt vízfüggöny takarta, mellyel a csapkodó ablaktörlő reménytelenül küszködött. Villanásokban láttam, hogy hamarosan beérek abba a kanyarba, amelyre az előbb a veszélyt jelző tábla figyelmeztetett. Egyszerre valami óriási tömeg bukkant fel előttem. Szögletes formája miatt kamionnak tűnt a szembejövő sávban, ami átment a felezővonalra, és egy része átlógott az én felemre. Megijedtem, hogy mindjárt lesodorja a visszapillantót, és elviszi a kocsink oldalát.

Egy leheletfinom mozdulat kellett volna, de a fenyegető látványtól összerendeztem. Elrántottam a kormányt.

Egész nap kihagyás nélkül zuhogott.

Ahogy már hetek óta. A szürke szín árnyalatai váltották fel a napszakok sorát. Nem volt reggel, délelőtt, délután, alkonyat és este. Hol borúsabb, hol világosabb volt a derengés. Aszerint múltak az órák, melyik percben ömlik, zuhog, esik, szitál, csepereg, permetez, hogy azután újra csak szakadjon és szakadjon. Ez az eső nemcsak úgy jött és továbbállt, ahogy Magyarországon tette volna, ahol fúrge cseppekkel átszalad tetőkön, levelek színén, szétnyitott esernyőkön vagy párologva a langyos aszfalton, hogy másnapra csak a szél maradjon frissebb utána. Ez az eső itt a fjordvidéken megjött, esett egy nap, esett két nap, hogy harmadnapra már időtlennek tűnjön a szemerkélése. A levegőben hulló cseppek, a szakadatlan, súlyos nedvesség az ember szürke kísérlője lett, állandó képzet a gondolatai között, aminek a jelenlétét legtöbbször észre se vette.

Ezt a zuhogást aznap nem lehetett nem észrevenni.

Mintha a tornyos hullámú Atlanti-óceán jött volna be a hegyek közé. Fagyos, október végi vizeit kavargó páratömegek formájában hozta. Sűrűségével együtt sokat veszített gigászi természetéből, de esőként is hatalmas maradt. Nem lett tengerfenék a sziklás, erdős hegyoldal, de minden völgyben patakok tajtékostak. A felduzzadt gleccserfolyó veszett dühvel ostromolta az öreghíd kőből rakott lábait, de pár ezer év hiányzott még, hogy elsodorja őket. Addig is tombolva zuhogott le a szakadékbá.

Ehhez képest engem egészen parányi dolgok foglalkoztattak. Aggodalmasan, részletekbe veszve gyűjtöttem össze mindazt, amire szükségünk lehetett az induláshoz.

Vali pár napja rákapott, hogy módszeresen szétpakoljon bizsus és cernás dobozt, íróasztalfiókot, anyja kistáskáját, apja jegyzeteit. Előző nap a pénztárcámat kaparintotta meg, és kiforgatta az utolsó cetliig. Bár a régi névjegykártyák, rojtos-

ra kopott blokkok nagyját miszlikre tépte, de azokért úgyse volt kár. A jogosítványomat, bankkártyámat kis kutatás után sértetlenül megtaláltam a rongyszőnyeg alatt, és visszatevettem őket a felnőtt világ által kijelölt helyükre. Jelenleg is a pénztárcámban vannak, ahogy most megállapítottam. A Peugeot kesztyűtartóját régebben Erzsike rámolta ki rendszeresen, de amióta Bori nem ott tárolta a dugi rágógumit, ami a vezetés közbeni elalvás ellen volt, megszűnt a dűlás. Az autó forgalmija, amit hirtelenében nem találtam, oda lehetett besüllyesztve. Ebben egyelőre csak reménykedni tudtam, az ellenőrzést a kocsiba szállás utánra kellett halasztanom. Egyelőre a jobb farzsebembe kotortam. Jól emlékeztem: a bevásárlólistát az előbb tényleg oda csúsztattam be. Lelki szemeim előtt megvillant egy kép apám jobb farzsebééről, ahova annak idején ő szokta betenni a pénztárcáját, amely félkör alakú volt, és olyasformán csukódott, mintha két fogsor harapna össze, ami miatt néhány évesen azt hittem, hogy apámnak van egy második, egy pótszája, ezért nem beszélget velem egyikkel sem. Miközben rácsodálkoztam a képzetemre, amely a több évtizedes feledésből felbukkanva ugyanolyan furcsának és titokzatosnak tűnt, mint gyerekkoromban, elülső zsebeimbe két előkét gyűrtem, egyet Valinak, egyet Erzsikének, akinek a csöpögősebb ételekhez még mindig elkelt. Vitt tovább a mozdulat. Valinak félig tudatosan cserepelenkát meg popsitőről zacskót is tömködtem ugyanoda. Ettől a feszes farmer hurkásan kidudorodott az ágyékomnál. Látványnak több volt, mint idétn, viszont külön kis hátizsákot vinni gyerekholmival, és ezzel gondos apukát játszani, mindennél jobban rühelltem volna.

Még felmarkoltam egy üres bevásárlószatyrot és egy kisalakú verseskötetet, bár sejtetem, hogy ez utóbbi a két gyerek mellett úgyis felesleges lesz, és a nappaliból letrappoltam az előszobába, miközben a vadonatúj falépcső nyikorgását hallgatva bujkált bennem az alattomos rossz érzés, hogy valamit úgyis elfelejték.

Fenti pakolásom alatt a két kislány se tétlenkedett odalenn. Erzsikének sikerült elforgatnia a bejárati ajtó kallantyúját, és kinyitnia az ajtót. Már kilépett a házból, de az emeleti terasz tetője még takarta. Egy lépésen múlt, hogy csurig ázzon az esőben. Vali utána tipegett, öelve egy hozzá képest óriás plüssállatot, a Nagy Bagót, de megakadt a lába a küszöbön. Ahogy letottyant, átesett a puha, barna tömegen, és házon kívülre hömpölyödött, de még ő is száraz maradt. Felvettem Nagy Bagót, betetereltem a két gyereket, visszahúzza az ajtót magunk után.

Néhány percbe telt, hogy megtaláljam a megfelelő ruhanyílásokat, ahova az apró végtagokat bele kellett irányítanom, majd behúztam a sercegő zipzáratokat, lesimítottam a recsegő tépőzáratokat. Már mindhárman viharkabátban feszítettünk, amikor észrevettem, hogy Valival ellentétben, akinek a lábára magam húztam a csöppnyi gumicsizmát, Erzsikén a margarétás nyári szandálja van, miközben zokni egyáltalán nincs a lábán.

Erzsike szobájának ajtaja közvetlenül mellettünk nyílt. Csak be kellett lépnem, hogy a kiságy fölött lógó zoknis zsákból előhalásszak egy puha gombócot. A gombócból két csíkos hernyót hajtogattam ki, miközben a műveletet, kedvcsinálónak, tréfás megjegyzésekkel kísérve végigbohóckodtam. Vali szájtátva hallgatott, de Erzsike átlátott a szitán, ő azonnal tiltakozott, amikor az egyik hernyó a lába felé kezdett araszolni. Azzal érvelt, hogy a mezítlábas szandál a „legpraktikusabb viselet ebben a cudar időben” (honnan szedte a kifejezéseit?, gondoltam, mindjárt megzabálom!), mivel azon rögtön átfolyik a víz, mint az ereszcatornán.

– Zokni és csizma akkor is kell!

– De nem kell!

– Légy szíves!

Patthelyzet felé sodródtunk, aminek a feloldásába pedig viszonylag jól beletanultam az évek során még a bátyjával, Misivel, ennek ellenére sikerült időnként mindent nyom nélkül elfelejtenem és elrontanom.

Néhány perce az öltözködés közben még állandó fénnel derengett bennem, mint egy biztonsági lámpa, a tudásom, hogy a kétszer két kaszáló kis kéz és láb, az okos, édes kislányfejek egészségesek és gyönyörűek. Hogy mindezen felül semmiből sem szenvedünk hiányt, a tárgyakon és a pénzen túl vágyakból, érzésekből és szeretetből se. Mindenünk megvan, hogy teljes legyen az életünk. Nyugodtan átadhatom magam az örömeknek, hogy a gyerekeimet öltöztetem. Ebben a pillanatban mégis egyre ködösebben emlékeztem rá, hogy a szerencse fia vagyok. Ahogy arra is, hogy tulajdonképpen sehova se sietünk, bármikor indulhatunk és érkezhetünk. Ma szabadnaposként még huszonegy-két óráig, a következő napi munkába menésig időmilliomos vagyok, még ha csak a legkisebb váltópénzben is, a pillanatban. A két nagy fémdoboz, a mosogató- és mosógép duruzsolva tisztítja a reggeliről leszedett kistányért és bögrét, illetve forgatja a szennyes ruhát. Az egész ház, ami tegnap este még „úszott”, tűrhetően rendes és tiszta. Csupán távoli, könnyen kicselezhető kötöttségeink vannak, például Vali délelőtti alvása, amire akár az autóban, akár a babakocsiban sor kerülhet, ha történetesen nem itthon vagyunk, hogy beletehessem a kiságyba. Egyszerűen a több gyerekkel együtt járó, folyamatos káosz, amibe beleszoktunk és berendezkedtünk az utóbbi években, az élhető, mindennapi, boldogító szinten stagnál.

Még nem emeltem fel a hangom, de már majdnem átbillentem, hogy bevessek valami fenyegetést. Ebben csak az ötlettelenségem akadályozott meg. Nem jutott eszembe semmi olyan büntetés, amit kilátásba helyezhettem volna. Talán azért, mert a gyerekeink mindig mindent a legtermészetesebben, csinnadratta nélkül megkaptak, és nem jutalomként, aminek ki lehetett volna hangsúlyozni a megtagadását.

Ekkor azonban Erszike, akiről addig úgy látszott, hogy végleg megmakacsolja magát, egyszerre engedett. A hirtelen váltástól leszakadt vállamról a súly, hogy tehetetlen szülőnek érzem magam, akinek nincs egy szelíd ötlete, hogy megoldja a helyzetet. Elöntött a hála. Engedékenységét nagyszabású gesztusnak láttam, amely megmentett attól, hogy butaságot kövessék el. Elérzékenyültem, hogy milyen jó kislányunk van.

Felvettem őket a karomra. Csikorgott az egymáshoz dörzsolódó viharkabátok műanyaga, hogy aztán odakint már csak az eső verése hallatszódjon. Nekivágtam a bejárattól felfelé vivő meredeknek. A lucskos fűvön többször megcsúsztam, néhányszor fél térdre estem, de mindig megtartottam az egyensúlyomat, magamhoz szorítottam a kalimpáló testeket. Még ha kezdtek is kicsúszni a karjaim közül, nem vesztettem el őket. Nem estünk el, és nem gurultunk vissza.

Az autó, amelyhez végül felküzdöttem magunkat, a sziklaoldalra épített ház fekvése miatt egy magasságban parkolt a konyhával, néhány lépésnyire az étkezőasztaltól, ahonnan fél órája, a reggelit befejezve felálltunk és elindultunk. Egész egyszerűen ki is mászhattunk volna a bukóablak üvegtáblája alatt. Azzal, hogy hatalmas kerülővel az ajtón keresztül közlekedtünk, igyekeztem civilizált viselkedésmintát adni a gyerekeinknek. Amikor végül agyonázva, én sár- és fűfoltokkal a térdemen, végre beszálltunk a kocsiban, már bántam, hogy nem a vadember rövidebb útját választottam.

NAGY
ZSUKA

VACSORA

a földön feküdtem, koszos volt a bútor alatt a padló,
hajszálak, porcicák és egy ceruza, amit kerestem már.
a nászutunkon vettem, koh i noor, kisvakondos, grafit.
mikor végzett, fel akartam állni, de a talpát a hátamnak
nyomta, nem engedett. felnyögtem, és visszahuppantam
a földre. ő ült az asztalnál, és evett. csiklandozta a vér
a nyakamat, a bútor alá folyt, kikerülte a söröskupakokat,
a hajcsomót. láttam a szemén, mikor hazajött.
meg fog ütni. mosolyogtam, levettem a kabátját.
ránézett az asztalra, és ütött, mert meg volt terítve,
és nem vártam meg. én egy senki vagyok, ugye, mondta.
és ütött még egyet.

TÖREDÉKEK EGY HÁZASSÁGBÓL

felsorolás

kék-zöld a mellem, a hasam,
az arcom, a testem, a szívem,
az ágyam, a házam, az egész életem.

fokozás

semmi baj nem volt, aztán fenyegetőzött,
ordítózott, lekurvázott, odavágott
a falhoz, belém rúgott, aztán még egyet,
még egyet, és még.

remény

ha nem ivott, mindig virágot hozott.
letérdelt elé, és megígérte, soha nem
üt meg.

szégyen

hét év öltéseivel a szívemben
is hittem neki. csak ne kelljen
elmondanom senkinek, hogyan
élünk.

házasság

mint a véralfutások a hasamon,
úgy szívódnak fel a hónapok.
mint leszakadt vese, lógok
a házasság szent kötélékén,
összeverve.

FOLT

amikor a fogkrémbe csempészték be a drogot,
akkor nem voltál szabad, nézted az ujjaid között
a koszt, és mindig csak azt sikáltad. ne nyiss meg
egy kaput sem, mondta az apád, mert annál többen
tehetik be a lábukat. nem értesz máshoz, csak a
pénzmosáshoz, és mindig az ujjaid közül a koszt
sikálod. mindig azt az olajfoltot látod.
amit a szakmunkásműhelyben, kamaszkorodban.
először almát lopni mentél, aztán feltörted mások
kocsiját. ne nyiss meg egy kaput sem, mondta
mindig az apád, mert annál többen tehetik be a
lábukat a szívedbe. és nem mindenki fog lábat
törölni előtte. tíz évig voltál gyerek, addig, míg
élt az apád. azóta döngetik a kapuidat, de te csak
az apádnak nyitnád.

TANÍTÁS

mindenkit meg kell zsarolni.
ezt is mondta az apád.
mert az emberek félnek,
hiszen mindenkinek
van sara. nem akarnak
belekeveredni semmibe.
akinek sara van, azért,
akinek meg nincs, azért,

mert tudja, az ártatlanok
biztosan megszívják.
mindenkinek vannak
gyengéi, meg kell keresni,
hogyan lehet őket manipulálni,
és mindig győzni kell, fiam,
mindig győzni kell. mindegy,
mi az ára, mondta az apád.

LEGYŐZÖTTEK

jobb ember vagy, mint az apád,
ő mindenáron győzni akart.
téged a drog győzött le.
őt meg a párt. az anyámat
is elárulom, ha nem lesz itt
rend, mondta. de mikor levette
az egyenruháját, kenyérré lehetett
kenni. ha visszavette, elbújtál
anyád kötényébe, és onnan nézted,
az ingjét hogyan igazítja.

NEDVEK

az apád nem tudott leszokni az anyagzsebkezdőről,
minden héten a lavórban ázott a fürdőszobában,
anyád mindig kihipózta, kivasalta, és betette
a polcra. ez volt az apádnak a rend, az otthon.
ez volt a kabalája. nem vette észre, hogy anyád
a kádba okád, mikor mossa, mert már régen utálja
apád nedveit.

HERCZEG SZONJA

PÁNIK

– Aham, oké... persze... de... értem, tudom... de mégis, nem lehetne, hogy?...
aham, értem... jó, oké... persze, oké... szívesen.

Egy nagy kupac trágya. Így érzem magam, amikor leteszem a telefont. Megint én harcolok a hirtelen jövő, halálosnak tetsző programváltozással, hogy másnak kényelmesebb legyen. Persze, nekem még nincs gyerekem, nincs háztartásom, nincsenek fontos ügyeim, nincsenek óriási ötleteim.

Csak egy kutyám. És a betegségeim.

Mit betegségeim! Hisztim.

A forгатókönyv a következő:

Ha felhívunk egy ismerőst, megkérdezzük, hogy van, és azt mondja: „Szarul, lázasan, szerintem benyeltem valami vírust”, a válasz tízből kilencszer az: „Jaj, te szegény, gyógyulj meg! Vigyék valamit? Segítsek valamit?”

Ha felhívunk egy ismerőst, megkérdezzük, hogy van, és azt mondja: „Szarul. Nem túl jó passzban”, megkérdezzük, miért, és azt válaszolja: „Semmi különös, csak a szokásos szorongás”, a válasz tízből nyolcszor egy hümmögés, maximum egy sajnálat, és témaváltás.

Nem nagyon tud a többség ezzel mit kezdeni.

Nem is veszi komolyan.

Nem is az ő dolga.

Szóval a nagy kupac trágya az a plusz, amit magamra vállalok, hogy másnak, akinek „valós” problémái, dolgai vannak, ne kelljen. Hogy miért? Azt nem tudom. Értem viszonzásként nagyon kevesen teszik meg.

Sebaj, Tóbiás. Ott van erre az agyturkász. Majd ő.

Tízezer per óra. Tízezer per óra a kérdésdömpingért. Kérdésre kérdés a válasz. Figyelni kell, nem tanácsot osztani. Rávezetni. Nagyon bölcs vagyok, értem én, de néha válaszolni is lehetne. Nem megy. „Szedjek gyógyszert? Mit javasol?” És végre! Egy kijelentő mondat: „Ezt önnek kell eldöntenie.”

Baszd meg!

Nem baj. Nem kell agyturkász. Nézzük meg, mi van „ingyen”. Pszichiátriai gondozó. Hard core. Türelem és egy szabad délután. Csupán ennyi kell hozzá. Mindkettőben bővelkedem.

– Jó napot kívánok! Időpontot szeretnék kérni a pszichiátriai gondozóba.

– Nálunk nincs időpont, ki kell várni a sort.

– Akkor kivárom.

Alagsor, máris jól indul. Mi tenne jobbat egy depressziósnak egy ablak nélküli, levegőtlen alagsori helyiségnél? Talán a négy óra várakozás a többi dilinyóssal.

– Baszódj meg akkor! – vágódik be a doktor ajtaja. – Következőő! – kiáltja ki az aszisztens. Bemegy egy idős nő.

– Nincs nálad kis Rivo vagy Xanax? – kérdi tőlem a frissen távozott hóbörgő.

– Nincs.

– Ez a fasz nem adott, mert azt mondta, még nem fogyhatott el az előző háromhavi adag. Hallottál már ilyet? Nem érti, hogy én most meghalok? Mentemben, most, azonnal, érted?

Értem én. Kussoljál!

Nem válaszolok, oldalra nézek, közben vállat vonok. Mit tehetnék? Pedig hoztam magammal a kelléket, a türelmet. Ingyenes ellátás, kijelentő mondatok, türelem. Tudom én.

Négy órán át hallgatom mások lábkopogását, tollcsattogtatását, hangos, méltatlankodó sóhajait. Próbálok olvasni, de nem megy. Valami hangos, monoton zaj folyamatosan van.

– Következőőő!!!

Végre bejutok.

– Jó napot, doktor úr! Tizenöt éve vagyok szorongó, pánikbeteg. Az utóbbi időben megint erősödtek a rosszulletek, ezért érdeklődnék, mit javasol? Térjek vissza gyógyszerre esetleg? Szívesen elmondom, hogyan, miként kezdődött, vagy most mik a tünetek...

– ...ZXY nevű antidepresszáns, napi egy. Nyugtató, napi kettő, amíg be nem áll. Utána, ha nem muszáj, ne vegyen be... Igen... Ez biztosan jó lesz.

– De, szóval, ha – és itt mégis belekezek egy zanzásított kórtörténetbe, amit türelemmel, bár másfelé fordulva végighallgat. Hamarabb abbahagyom, látom, untatja.

– Mondom. Ez biztosan jó lesz. Persze nem muszáj szednie. Maga dönti el.

Fogtam a recepteket, kirohantam a friss levegőre.

Ez istenien ment.

SZENDVICS

Ötszáz a gyros – kiabálom, pedig ez nincs benne a munkaköri leírásomban. Valószínűleg csak azért teszem, hogy kinyissam a számat, kiadjak valami hangot.

Néha odaszólok, ha azt látom, balhé van, vagy valakinek védelemre lenne szüksége. De leginkább kussban állok a két táblával a nyakamban, legfeljebb magam alá mormolok valamit, ha felháborodok.

Morgós lettem. Ez van.

A mindig is erős igazságérzetem végképp elszabadult, mint egy hajóágyú, amikor harminc év munkaviszony után, négy évvel a nyugdíj előtt, kivettem, mint egy rühes kutyát a szakadó esőbe.

Jött a szuper technológia, az újítások, az online izé-mizé, amikre mi, vénemberek, valljuk be, már nem vagyunk fogékonyak. Fészbukon sem vagyok fönn, könyörgöm.

Isten látja lelkemet, megpróbáltam betanulni. De a pökhendi mitugrásznak semmi türelme nem volt hozzám. Azt akarta, hogy amiben ő felnőtt, azt én két nap alatt elsajátítsam. A gombnyomkodó képernyő-generáció tipikus tagja volt.

Jelentette hát a szintén tejfeles képű főnökömnek, hogy „nem igazán haladok, és nehéz velem együttműködni”. Pár hét múlva a fejes behívatott, és közölte, hogy „hosszas mérlegelés után” úgy döntöttek, sajnos, megválnak tőlem. Hosszas mérlegelés a nénikéd, az!

Életemben először lettem munkanélküli. Ugyanabban a szakmában húztam le negyven évet, máshoz nem értek. Gondolhatják, mekkora eséllyel indultam így a munkaerőpiacon.

Az asszony tíz éve meghalt. Még most is fáj kimondani, borzasztóan hiányzik. A főztje, az illata, a nevetése, a dorgálása. Bevallom, elveszett vagyok nélküle. Amikor állás nélkül maradtam, ez az érzés csak hatványozódott.

– Nézd má' azt! Mekkora csicska vagy, teee hülye – kiabálja egy táskáját cipelő kisfiúnak egy koszos senkiházi.

Szerencsére felszáll a villamosra, így nem kell megint balhéba keverednem. Verték már pépesre az arcomat, amikor egy fiatal hölgyet védtem meg a vele kekeckedőktől.

– Mit szólsz bele, te senki? Te öreg! – üvöltötték, majd lendült is az ököl. Jött egy-két gyomros is, de az meg sem kottyant.

A hölgy szerencsére elfutott. Lehet, másnap keresett, de kórházban voltam. Én ilyen bizakodó vagyok. Hiszek némely ember jószágában. De abban is, hogy aljas világban élünk, amiben végzem az alja munkát, mert kell a pénz. Szóval... Ki tudja?

A gyerekeim biztosan segítenének, ha tudnák, mire kényszerültem. De nem mondom el nekik. Annál büszkébb vagyok. Inkább hazudok és spórolok, hogy legalább eléjük rendes ételt rakjak hétvégenként, amikor meglátogatnak. Mindig jönnek, ha tudnak. Nekem szerencsém van, mindketten itthon találtak munkát, nem készülnek elmenni. Annyit unokázhatok, amennyit akarok.

Amikor elkezdtem szendvicsemerkedni, az egyetlen, amire figyeltem, az volt, hogy ne-hogy a munkahelyük, lakásuk környékén álljak. Frekvenciált helyen kell lennem, persze, de a Dunának azon az oldalán, ahova tudom, legfeljebb hétvégenként mennek.

Amikor leteszem a táblákat, hazamegyek, csinálók egy kakaót (dupla púpos kanalasat, ahogy Marika csinálta), rejtvényt fejtek a konyhában, megnézem a híradót, talán valami filmet. Reménykedem, hogy a következő nap jobb lesz. Hogy a borgőzös hajléktalanokon kívül más beszélgetőtársakra is lelek a rohanó emberek között.

Jó lenne.

1-ES

A következő megálló...

...Vajda Péter utca.

Olyan lassan mondja be, hogy mindjárt elalszom. Mintha valami különleges bejelentésre készülné. A nyertes... dobpergés... Marika a pénzügyről.

Pedig itt nem látok túl sok nyertest. A mellettem lévő kettes ülésben kapucnis fiúk pusmognak.

– Ha elmegy a pszichiátriára, simán felírják neki. Tudod, a Géza is úgy úszta meg. Arra is jó. Aszonták, kettyós, csökkentették is neki az idejét. És még cuccokat is kap – mondja röhögve az egyik.

Szemben velem jól öltözött, frissen borotvált, illatos arab férfi. Könyvet olvas. Megcsörren a mobilja. Arab zene a csengőhang.

– Húbaszdmeg, ez mindjárt felrobbantja magát, geci! – röhög kettővel lejjebb egy másik fiatal gyerek, mire a mellettem ülő idős hölgy hirtelen szedelődzködni kezd, és elindul a hátsó ajtó felé.

A következő megálló...

...Kőbányai út/Könyves Kálmán körút.

Felszáll egy babakocsis nő. Párducmintás cicanadrágja feszül(ne) formátlan hátsóján. Gyereke láthatóan koszos. Csapzott hajú anyja, mint egy turmixgépben, úgy felrázza, mire feltornázza a lépcsőn.

– Basszus! – kiált fel egy középkorú nő, mikor belebotlik a babakocsi kerekébe. Félig lelóg a lépcsőre.

– Mit rinyálsz!? – förmed rá a cicanadrágos anya, miközben tovább rángatja, igazgatja a szerencsétlen gyereket.

– Nem rinyálok, de ha arrébb mentél volna, talán nem esem el bennetek – válaszolja a sértett határozattan, de higgadtan.

– Utálom a fajtádat. Lenézel, tudom én, miért.

– Nem nézlek le, szimplán megbotlottam.

– Na húzzál innen! – förmed rá, miközben a gyerek már ordít.

A következő megálló...

...Hős utca.

Kinézek az ablakon, három fiú zacskóból szipuzik. A másik irányba haladó villamos éppen megáll. Egy nő felszállna, de meglátja az egyik ülésen őrjöngő szőke, hullasápadt fiatalt, aki pillanatok alatt elindul felé.

– Meglakoltok mind, rohadékok! Ezt még megkeserülitek! Szállj le a villamosomról! – üvölti a semmibe, tekintete összevissza cikázik. Majdnem a nő után ered, de becsukódnak az ajtók.

A babakocsis kontra másik utas eset közben tovább zajlik. A nő a kocsi végéből kiabál vissza az anyának.

– Fürdesd meg inkább a gyerekedet! Nem látod, hogy még a két héttel ezelőtti kaja is ott lóg a hajában?

A következő megálló...

... Puskás Ferenc Stadion. Üdvözljük önöket a közlekedési kultúra világnapján! Kérjük, ma és az év minden napján figyeljenek oda utastársaikra. Köszönjük!

Valahonnan már jön is az adekvát válasz: – Anyád!

Leszállok.

BALOGH ÁDÁM

TIMOR BELLI

Már a küszöb előtt törölte csizmáját a háború, mikor aktuális kedvesem, Margó családjánál bemutatkozó látogatást tettem. Az apja a lőszergyárban húzta az igát, így békeidőkben sem igen tudott elszakadni a heves harcok gondolatától. A hatalmas természetű családfő szúrós szemmel fogadott a nappaliban. Megkérdezte, szeretem-e az italt, mire azt mondtam, attól függ, elég erős-e, ő erre kevélyen megjegyezte, úgy látom, bátorságod, az van, kell is az ilyen időkben, majd elővett egy üveg pálinkát, és inni kezdtünk.

Fölemelte a poharát, bólintott egyet, majd leöntötte a torkán az italt, én is így tettem, aztán lekoppantotta a poharát, mire én is lekoppantottam, ekkor átnyúlt az asztal fölött, újratöltött, majd magának is, és megisméltődött az előző jelenet. A nők aggódó pillantásokat vetettek felénk. Közben leszűrték a gőzölgő levest, külön tálba szedték a húst, külön a zöldségeket, nagy gonddal, nehogy eltörjenek a répaszalak. Aztán Margó kis tálkákat vett elő a mártásoknak meg a savanyúságnak, az anyja pedig a sülttel kezdett foglalkozni. Egy szó nem hangzott el, csak az edények és az evőeszközök koccantak halkán, meg a poharak koppantak hangosan az asztalon.

Már vagy a hatodik körnél tartottunk, és éppen azon tűnődtem, vajon egyáltalán meg tudok-e majd szólalni, ha arra kerül a sor, mikor is az apa egyszer csak komótosan felállt, kísétált az ajtón, és eltűnt a fészker irányában. Én kérdőn a nőkre néztem, de a családfő már jött is vissza egy baltával a kezében, letette az asztal közepére, és visszaült a helyére.

Mereven nézte a szerszámot, én moccanni sem mertem. A nők óvatosan körözni kezdtek az asztal körül. Margó az apja mögé lopózott, és hirtelen egy maréknyi savanyú káposztát helyezett a homlokára, az óriás meg egy gyors mozdulattal a szájába tömte a lucskos borogatást. Én önkéntelenül elnevettem magam, ő meg felugrott, megragadta a baltát, és a kezembe nyomta, majd jobb mutatóját az asztal széléhez illesztette, miközben mereven nézett a szemembe. Az egyetlen nesz a házban az volt, ahogyan a káposzta ütemesen ropogott a fogai között. Miután az utolsó falat savanyúságot is lenyelte, felüvöltött, hogy nem érted, ugye, csapd le az ujjamat!

Margó és az anyja elkezdtek jajveszékelní, én ledobtam a baltát a földre, mondván, erre képtelen vagyok. Az apa felemelte a szerszámot, belefúrta tekintetét az enyémbé, majd hörögve kérdezte, gondoltoktam-e már azon, hogy ha arra kerülne sor, valóban meg tudnám-e húzni a ravaszt? Aztán becsukta a szemét, a bal kezébe fogta a baltát és meglendítette. Az ujja a helyén maradt, mi több egy csepp vér sem buggyant ki a bőre alól, pont a jegygyűrűjét találta telibe, amit kénytelen volt a mutatóján hordani, mert a gyűrűsujját krinolinná változtatták az évek. A balta a padlóra csusszant, a nagy ember ernyedten hullott vissza a székbe, és ráz-

ta a zokogás, hogy ő nem akarja meghúzni a ravaszt, egy patkányt is képtelen lenne lelőni, és akkor megláttam a szemében az elkeseredést meg a félelmet.

Reszketett, és egyre azt hajtogatta, hogy csak az menekülhet meg a sorozástól, akinek nincs mutatóujja, amivel meghúzhatná a ravaszt. A felesége odalépett mögé, átölelte, megsimította a homlokát, és azt mondta, hogy ha háború lesz is, neki nem kell tartania semmitől, legfőképpen senkit nem kell lelőnie, hiszen ha behívnák a frontra, ugyan ki kérszíténé a lőszereket? Ez láthatóan meggyőzte az óriást, mi több meghatotta az indoklás, és átölelte a feleségét meg a lányát.

Halkan felálltam, és kisurrantam a házból, mielőtt az én mutatóujjamra terelődött volna a figyelem, hiszen én nem lőszergyárban dolgoztam – ráadásul jegygyűrűm sem volt.

**HARTAY
CSABA**

AZ ÉJSZAKA GYŐZTESE

Pécsi éjjel. Az utcai lámpák sárga fényei melegséggel árasztják el a környéket. Apámmal a Székely Bertalan utcai ház nyitott ablakából kikönyökölve, szótlanul nézzük az alattunk meredek járdákon törtetve, ereszkedve elhaladó alakokat, a felfelé kínlódva erőlködő, irdatlan robajú öreg autókat, s az utánuk leszakadó, tücsökciripeléssel tűzdelt csendben meredten bámulunk a hűlő házfalakra, hallgatag ablakokra, leeresztett, néma redőnyökre – az elénk táruló éji utcarészlet melanholikus díszleteire. Mintha mind tudnának valami titkot, mintha mindnek lenne saját titka. Az elhaladó alaknak, a gyötört motorú autónak, s az összes házfalnak, ívnek, élnek, felületnek, sötétségbe visszahúzódó lombnak lenne valahol egy olyan megszólalása, ami tiltott. Talán ezért nem beszélünk mi sem. Már-már azt hiszem, itt nekünk egyáltalán nem szabad megszólalnunk. Apám rágyújt. Nézem, ahogy a kifújt füstlombok szétterülnek, majd szertefoszlanak a sárga lámpafényben. Azért van ennyi bogár a lámpa körül, mert ott meleg van – suttogja apám két slukk között. Látod, mennyi apró bogár kering? – mutat a lámpa holdudvara felé. Látom, de szerintem inkább a fény miatt, mi is ezért nyitottuk ki az ablakot, nem, apu? Hogy közelebb legyünk ehhez a szép lámpafényhez, ugye? – kérdezem tőle izgatottan. Csitt, halkabban, anyád és a húgod felébrednek! Benézek a szobába, anyuék már mélyen alszanak a nyikorgó parkettára leterített szivacsokon. Ha az én beszédem olyan hangos, akkor miért nem ébrednek fel a bömbölő autókra? – kérdem apámtól. Pszt! Nem tudom, az valahogy itt megszokott, így is aludtak el, visszatérő autózajban. És mert fáradtak, kimerültek a hosszú úton. Majdnem ótórás volt az út idáig, de nagyon jól jöttünk. Volt, hogy kilencvennel is hasított a Trabi, nem figyelted, öcsi? – suttogná apám, de a hangja átvált dörmögésbe. De ne dumálj, inkább nézd az éjszakát! – int le, hogy ne kérdezzem folyton. De ő kezdte, ő szólalt meg

először, ez nem igazság! Egyre álmosabb vagyok, mégis vonz ez a közeli, tőlem valójában mégis elérhetetlen távolságban játszódó nagyvárosi éj. Teljes biztonsággal tekintek le az idegen emberekre, akik valahová igyekeznek. Biztos bűnöző mind, ahogy mama meséli mindig, mennyire veszélyessé válik egy nagyváros, ha beesteledik. Kirabolnak, elrabolnak Pécssett éjjel, ha kimerészkedsz az utcára. A házfalak mentén sötét alakok osonnak, mind rafinált gazember, egyik sem vallásos, éjszakáznak, isznak, lopnak, csálnak, hazudoznak. És mi most apuval felülről látjuk őket, itt osonnak alattunk! Nem érnek el minket, nem érnek el engem. Apu megvéd. És mamáék házának a magassága is biztosan megóv ezektől az elvetemült alakoktól. Hogyan másznának fel ide? Nem is tudják, hogy nézzük őket, észre sem vesznek. Valami ilyesmi lehet az is, ahogyan Isten lát bennünket odafentről, és ahogy mama mondta, mi is bűnösök vagyunk. Én is egy kicsit? Lehet. Megint jön valaki! Lélegzet-visszafojtva nézem, ahogy egy kalapos bácsi lépdel a járdán. Ez is bűnöző volt? – súgom halkán apám fülébe, ahogy az alak elhalad alattunk. Ugyan, egy frászt! Miért lenne bűnöző? Ne nézz annyi Derricket meg Columbót, kisöreg. Nagyanyád hülyít? Na, még az is. Szerinte mindenki bűnös, akinek sötétedés után dolga van, és elindul valamerre. Ne dőlj be az öreglánynak. Majd rájössz, még kicsi vagy. Ha nagy leszek, én is elindulhatok éjszaka a városba? – kérdem közel hajolva apámhoz. Hova akarsz menni? Maradj a fenekeden. Tanuljál. Aludd ki magad, hogy másnap még többet tudj tanulni. Tanulni unalmas – válaszolom neki egykedvűen. Csitt! Ha nem tudod befogni a szádat, becsukom az ablakot, és kész, vége, megyünk aludni! Nem akarok aludni. Igazi bűnözőt akarok látni, pécsi rablót, banditát, gengsztert. Hogy otthon a haveroknak elmesélhessem, majdnem kiraboltak bennünket, de apám megvédett, és megmentett mamáék háza is, ez a magas vár, nem tudtak ide felmászni, nem tudták bevenni az éjszakai sötét alakok ezt az erődöt, megvédtük apámmal! Hiába jöttek ide hangos kocsikkal, nevetgélő, könnyű nőekkel karöltve, bepíálva, hiába minden nagyvárosi gonoszáguk, a mi tiszta életünk megmenekült tőlük ezen az éjszakán, legyőztük a nagyvárosi mocskát, most már nem is jön erre több félelmetes idegen, pár perce se autó, se senki. Innentől csend van, és áradó, sárga lámpafény, és mindenhová bekúszó, egyre csitulóbb hullám és egyre simuló szívverés. Nem volt könnyű, ugye, apu? De győztünk. Még egy kicsit hadd maradjak, olyan jó látni, hogy elfogytak a bűnösök az utcáról. De mindezt már magamban, mindinkább gondolatban, félálomban, egészen, mert nekem nem lehet annyi bűnöm sem, hogy felébredtem anyuékat.

BÖSZÖRMÉNYI GYULA

LÁTTAM EGYSZER...

Béla nagyapámnak

...egy filmet: hapsi hevert az ágyán (zörgő vas), azután whiskyvel (félíg) telt poharat tett a fűtőtestre, és elment a háborúba. Négy évvel később, mikor visszatért, levette onnan azt a poharat, és megitta azt a whiskyt. Vége. Nekem ez a magány. (Bocs, E. P!)

A Szigeten persze mozi is van. Nagy, füves tér, egyik végében szobafalnál is hatalmasabb, feszített *lepedő*. A másikban (a másik végében, na!) emelvény, kicsi vászontetővel. Ott bűg, zörög a projektor (szép ez a szó – projektor –, akárhogy is).

Amikor úgy érzem, túl sűrűn vagyunk (a Többiek meg én) a Szigeten... Amikor egymásba érünk, pedig csak sétálnánk sátólól sátorig... Szóval amikor a könyököm beleszúr egy lány lelkébe, nekem meg a hátamat böki egy férfi egója... Na, akkor *beleülök* a moziba.

Jó az, hogy sötét van. A fűben emberek hevernek, ott szemközt meg fénylények teszik az agyuk, két dimenzióban. Én a mozigép emelvényének közelében huppantok talajra. Nincs pattogatott kukorica (lehetne – nem vettem), de van sör (vettem).

Azután (*azután?* – mi után? –, relatív, mindegy) történt, hogy megneszeltem: valami *más*. Néztem a filmet, de csak egy film volt, semmi különös. Angol őstriller (két lány biciklitúrán, át a tájon, míg az egyik el nem tűnik; meglesz később, a hullája legalább, egy elhagyatott lakókocsiban, ami egyéb halottaktól zsúfolt – hát valahogy így), tompa fekete-fehér minden a vásznon. Nekem meg jön, valahogy *belém áll* a déjã vu (a Mátrix hibája, ja). Leszem a fűben heverőket, a földből moziszékek sorai gyűrődnek előfele, hátukon pléhszám. Aki eddig *szigetesen eldöglött*, most széken ül, nyújtózik, de semmi meglepődés.

Falai is nőnek a mozinak, rajta piszkosfehér lámpabúrák, meg függönyös ajtó kétoldalt, hátul. Aki késik, ott surran be, görnyedten kérve elnézést, hogy ilyen béna madár; képtelen időben elindulni otthonról. Az elemlámpás anyó gyilkos hangulatú fegyőrként, fénypásmával mutogatva vezeti őt a székéhez. Még le kell hajtania az alig párnázott fapadost, ami kín és keserv, mert recseg, nyiszorog, koppan.

(Nemrég plázában néztem mozit: két sorral hátrébb csörgött egy mobil, a gazdája felvette, fesztelenül, hangosan! Beszélgetett két percig, majd közölte: „Különböző moziban vagyok, úgyhogy leteszem.” Változnak ezek a mindenféle idők, ahogy a kedvük tartja.)

Látom én, hogy itt és most valamiféle anomália részese vagyok. Előbb még a Szigeten, a Sziget mozijában... és most is, de mégsem.

Plusz a vonzás, ami rángat kifelé az alám gyűrődött székéből. A hátsó sorban ülök, jobbról-balról egy-egy pár igyekszik puha ajakkal elfogyasztani a társát. Lassan haladnak. Nekem meg a lelkembe akadt valami horgászszinór, feszül, húz a székemből el. Engedem, felálllok, megyek a projektor irányába, mert a zsinór arrafelé vonz.

A gépterem majdnem olyan magas van, mint Isten trónusa. Nem! Éppen olyan magas van, csak kissé balra tőle, igen. Vasajtaján kopott matrica közli, hogy

„Dohányozni tilos!” – odabenn pászmás felhőkben áll a füst. A fehérre meszelt falakon foszló szélű filmplakátok. A Belmondo, a Delon, a Bergman (Ingrid)... Casablancában fehérlik a köd.

Finom gépolajszag. Illat ez! A vetítógép nagy, mint az érdek nélküli szeretet, és tiszta, mint a bukott angyal tekintete Berlinben. Páncélozott fémszörny, zúg és hörög, apró ablakon át fényt lehel át a nézők feje fölött. Béla nagyapa mellette ül, szájsarkában cigi, két kezében lepedőnyi újság. „A mozigépész magányossága” – jut eszembe, mert igaz.

– Jó estét, nagyapa! – mondom. Felnéz, át a szemüveglenyce fölött, mert az csak olvasáshoz jó; engem pedig nem olvasni akar.

– Unokagyerek! – állapítja meg kilétemet, majd mindjárt csavarhúzóhegyesen bökö a tekintete: – Csukd be az ajtót! Kimegy a füst, pedig tilos.

Becsukom, de lassan, mert óvni kell a filmnézők szórakozását.

– No? – így Béla nagyapa, és az asztalra (van az is) teszi az újságot, ami nem zörög (mintha tudná: nem szabad). – Rég jártál idefenn.

– Nem lehetett – vonom a vállam félszegen. – Maga meghalt, én meg...

– Elfoglalt vagy – biccent, de a szemüvegét az istennek se venné le, csak néz fölötte hegyesen. – Megnőttél. Már nem ülhetsz a térdemre, hogy kiláss a kukucson.

Kukucs. Ablak, amin a gépész is nézheti a filmet. Meg a sötétbe borult nézőteret, a székekben álmodó közönséget. Körbejárom a géptermet, nézem a plakátokat, a tekercsek fémdobozait meg a nagyapámat.

– Mi van magával, nagyapa? – kérdem tőle. Hirtelen fogalmam sincs, nem kéne-e inkább tegezniem őt? Ez rossz, ez bizonytalanság.

– Úgy érted, mióta meghaltam?

Mosoly az ott, az arcán?

– Mióta meghalt – bólintok.

– Hát mit mondjak... – az asztalon heverő holmik (bicska, zsírpapírban parizer, morzsák, olajozó, még morzsák, vetítési eseményfüzet... őrület) között téblábolnak az ujjai.

– Leginkább nincsen velem semmi sem. Nyugszom békében, ahogy kell. Néha meg kijövök ide, a Szigetre, vetíteni.

Leülök az asztal sarkára, és lopva kilesek a kukucson. A vásznon nőt fojtogat a rendőr; nő kapálózik. Nem szereti, hogy fojtogatják. A széksorok halkán recsegnek, ha valaki mocorog bennük. Ettől emlékem támad, nevetnem kell.

– Nem tudják, mi? – bökök állal lefelé.

– Hogy tele a kárpit bolhákkal? – ért a nagyapám, és velem röhincsel. – Tudják azt, de szeretik a mozit. Néhány csípés belefér.

– Maga a híradókat szerette nagyon! – azt hiszem, most kezd csillogni a szemem. – Mindig elmesélte, milyen csudák vannak a világban.

– A delfinek! Az jó volt, ha delfineket mutattak a híradóban.

- Maga nagyon szerette volna a mai természetfilmeket – csendesülök.
- Mielőtt lettek, én meghaltam – emlékeztet a nagyapám. Aztán rövid csend.
Boltos volt. Kereskedő, míg el nem államosították az üzletet. Azután lett a falu mozigépésze.
Béla nagyapa most a cipőit nézi, keresztül a szemüvegén, mintha ki akarná őket olvasni.
Hirtelen leguggolok elé, hogy felnézhessek rá. Megy ez: mindig is fölnéztem rá.
- Az a szar... – kezdem, de bennakad, mert kapok tőle egy „ne beszélj parasztmód!” pillantást. – Az a rossz, hogy túl kicsi voltam. Jó lett volna sokat beszélgetni a Mindenről.
- No? – hökken, s derül a kedve.
- Hát... – bizonytalankodom. – Nőkről, boltosságról és bolttalanságról. Meg filmekről.
- Delfinekről!
- Delfinekről is, meg a „voltról, nincsről”. A verseiről!
- Megtaláltátok őket?
- Meg, a padláson – most szomorú vagyok. – Rongyos kis füzet, jól eldugva a láda aljába. A betűi... Hruscsovról meg a Rákosiról írt, hogy mekkora svindlerek, és... Olvastuk őket, aztán a nagy elhányta valahova.
- Úgy a jó! – könnyebbül meg Béla nagyapa. – Csak dühös voltam a bolt miatt. Ki kellett írni magamból.
- Szülehettem volna korábban is.
- Agyon is ütöttem volna az anyádat! Na! Tekercset kell cserélnem.
- Az ajtóból még visszanézek, és érzem, hogy jó ez. Jó, hogy a Béla nagyapám kijár a Szigetre vetíteni. Még ha rég meg is halt már.

HAÁSZ JÁNOS

A FURULYÁS EMBER

A furulyás ember mindig a lépcső tetején ült a megállóban, mindig ugyanazon a helyen, mintha el se mozdult volna sosem, mintha ő is a megálló része lett volna. Igaz, a megálló koszos volt és szomorúan szürke, a beton és a fém szintelen színeinek párosításától fojtogatóan ködös novemberi estéket idézett akkor is, ha hét ágra sütött a nap. A furulyás ember viszont, bár szintén szomorú volt, koszos és szürke egy cseppet sem. Mindig színes ruhákban járt, sárga, piros és zöld nadrágokban és ingekben, télen-nyáron ugyanolyan nadrágokban és ingekben, mintha nem számított volna, hogy plusz negyven fok van vagy mínusz húsz.

Ahogy látszólag semmi más se számított neki. Csak ült ott reggeltől estig, ült és furulyázott, körülötte madarak karmai kopogtak a mocskos aszfalton, izgatott, tollászódó madaraké. Nem tűnt hajléktalannak, rendezettek voltak a ruhái, de a haja, a bajsa is. Előtte volt egy kaukázusi népi sapkát idéző színes valami, abban gyűlt a pénz. Már ha gyűlt. De mintha nem is pénzért zenélt volna: ha bedobtak valamit, csak biccentett, a zenélést nem hagyta abba egy pillanatra sem, fel se nézett, ki se nyitotta a szemét. Mert csukott szemmel zenélt, mintha így is jelezte volna, hogy ő nincs is ott, csak a tudó van ott, ami fújja a furulyát szakadatlanul.

Fújta a furulyát, általában teljességgel ismeretlen és a színes ruhákkal erős kontrasztban lévő szomorú dallamokat. Olyanokat, mintha a napfogyatkozásnak hangja lenne, meg olyanokat, mint egy metró alá ugrott szerelmes utolsó gondolatai. Ezek a dallamok legtöbbször úgy tekeregtek-kanyarogtak át az állomáson, át a körúton, keresztül az autók között, le az aluljáróba, mint kifakult szerpentinek a kellemetlen részek miatt hamar szomorukassá vált szilveszteri buliban, megszínezték a mocskos, elhasználódott márványfalakat, az örök félhomályba burkolózó aluljárót. Vagy mint a hínár, rácsavarodtak az emberre, belemásztak az agyába, a szívébe, a gyomrába, elkísérték megállókon keresztül, akár egész napon át ezek a dallamok. És mintha azt a sok madarat is ők gyűjtötték volna a furulyás ember köré.

Az aluljáró világában a legális és zugkereskedők, pékek és gyrososok, különböző egyenruhások, hittérítők és hajléktalanok körében mindenféle mendemondák keringtek a kortalannak tűnő férfiról. Voltak, akik szerint egykor a zeneakadémián játszott, de szeretője lett egy államtitkár felesége (lánya, unokája, szeretője), így derékba tört a karrierje, az élete. Mások szerint zenetanár volt, aki elsikkasztotta az iskolai alapítvány vagyonaát, megint mások szerint a felesége hagyta el egy tornatanárból lett videotékásért, akinek a csődje után az asszony kiperelte egykori közös lakásukból is. De az igazat senki nem tudta, vagyis persze mindenki az igazat tudta. Mert az igazság már csak ilyen: szétrepeszti a valóság falait, átfolyik, átkúszik, áttüremkedik rajta, mint a furulyás ember dallamai az aluljáró édes és sós tészták és frissen sült fűszeres húsok és emberi vizelet szagától ragadós levegőjében.

Egy őszi este egy barna, göndör hajú nő bukkant fel az aluljáróban. Néhány tétova lépést tett, majd a lépcső felé indult. Felment, odalépett a furulyás emberhez.

A madarak szétrebbentek, a férfi felnyitotta a szemét, mintha tudott volna az érkezéséről. A nő leguggolt hozzá.

Sokáig nézték egymást, úgy tűnt letről, ahonnan az aluljáró népe figyelte őket, mintha meg se szólaltak volna, persze nem mintha a beszédhez kellenének szavak. Aztán egyszer a nő felállt, hátat fordított a férfinak, elindult lefelé. A lépcsőhöz érve még visszafordult, de a furulyás ember addigra már ismét becsukta a szemét, szájába vette furulyáját. A madarak ismét gyülekezni kezdtek körülötte, egyre több és több madarat csalt oda a minden korábinál szomorúbb dallam, mígnem ellepték a férfit.

Egyszer csak elhallgatott a furulya. Váratlan, ijesztő csend lett, olyan súlyos, hogy egy pillanatra elnyomta a város zaját. A madarak felröppentek, és senki nem volt alattuk. Csak a furulya, csak az maradt ott a szürke betonon, meg a színes sapka, benne néhány, a betonnál is szürkébb érme.

SZÉLESI SÁNDOR

HETEDÍZIGLEN

Az átkot egy cigány lány mondta ki Bartus Péterre, a császári és királyi hadsereg tizedesére 1916 októberében az olasz fronton, az Isonzó folyó barna árja fölött, a sáros dombtetőn, amikor a tizedes a Maxim géppuskák kerepelése, a szemerkélő eső, a pattogó magyar, cseh, olasz parancsszavak és égig ható jajkiáltások ellenére meg akarta erőszakolni a lövészárók mélyén, agyagos mélyedésben, de minduntalan meg-megcsúszott, és dühében, hogy még csak meg sem tudja ragadni a cigány lányt, megütötte őt a puskatusával; erre a lány körmével a férfi arca felé kapott, és négy mély árkot szántott a szeme alá, ahonnan kiserkent a vér, s ezzel egy időben meg is átkozta, hogy ő maga és leszármazottjai hetedízigenl fegyvertől essenek el, fiatalon, anélkül hogy a gyermeküket felnőni látnák, ám ezt Bartus nem hallotta, mert megint megcsúszott és elzuhant, az elméje elborult, és a törét előkapva egyszerűen hasba szúrta a lányt, aki egy kicsit előbb halt meg, mint ahogy a férfi vadul belélévezett, majd eltorzult arccal legördült róla, bele a véres mocsokba, nyúlós sárba, feledve a dupla bünt, mert elméje megkegyelmezett neki; így szabadságán tiszta lelkiismerettel tekinthetett fiatal felesége szemébe, és Anna fülébe súgott szerelmes szavai őszintének tűntek; talán csak abban az utolsó pillanatban rémlett fel valami abból az istentelen délutánból, amikor a magját belelővelte asszonyába, megtermékenyít-

ve méhét, de tettének rémképe tovarebbent, ahogy csókot kapott szemhéjára, és úgy is aludt el, hogy rémálmok sem gyötörték, sőt az átokhoz képest még a halála is gyors volt: két héttel később a színtelen, nyálkás reggel ismét a fronton találta, és amikor a szabadságról visszatérő katona óvatlanságával Bartus kiemelkedett a lövészárokból, akkor egy olasz golyó leszakította a fél fejét; a gászidő leteltével özvegye új férjet keresett magának, mert Budapestre egyre csak nehezedett az élet, és egy egyedülálló asszony a háborús viszonyok között, egy újszülöttel, támaszt kellett keresen, de Anna szerencséjére szép volt és kívánatos, egy nálánál tizennégy évvel idősebb rendőrtiszt vette gondoskodásába, akinek bár volt felesége, kitartotta a fiatalasszonyt nyolc éven át, és bizonyos pillanatokban még Bartus felcseperedő Zoltán fiára is úgy tekintett, mintha a sajátja lenne, csakhogy 1925 tavaszán megütötte a guta, és a felesége bosszúra szomjazva kiperelte Annáék alól a lakást, így kénytelenek voltak vidékre költözni, Veszprémbe, ahol Anna ápolónői munkát vállalt, ezzel tartva el magukat, és biztosítva jó nevelést Zoltánnak a gazdasági válság fojtó időszakában, amíg a fiú ki nem járta az egyetemet, azután pedig remek állást kapott a Ganz-gyárban; havi négyszáz pengővel családalapításra is gondolhatott, és édesanyját is támogathatta, aki egyre csak sorvadt, mígnem kitört a második, világra kiterjedő nagy háború, és egy Bárdossy szignózta parancscsal 1941-ben be nem hívták frontszolgálatra, akkor már nem az anyja, hanem egy táncos lábú lány, Zsófia mellől, pontosan a kitűzött esküvő előtt egy héttel, amelyet mindennek ellenére gyorsan meg is tartottak, egyszerre sírva és nevetve, elhálva a nászéjszakát; majd Zoltán másnap bevonult, pár hét alatt kiképezték, és gyors menetben a keleti frontra kivezényelték, bele az orosz télbe, jeges hófúvásba; és Bartus Zoltán hetek, hónapok elmúltával már nem emlékeztetett önmagára, rongyokba bugyolálva, átkötve, csonttá fagyva és lesóványodva, lefagyott füllel és lábujjakkal, beesett szemmel kóborolt a hómezőn, egyedül a ködös pusztában, míg a szenvedésének véget nem vetett három lovas katona, akik egyszerűen lemészárolták, golyót sem vesztegettek rá, de még szavakat sem, miközben legázolták, csak lélegzetük párja tört fel, s a lovaik prűszköltek; Bartus honvéd pedig temetetlen maradt, el-tűntnek nyilvánították, nem halottnak, de az asszonya tudta és megérezte, hogy hiába várja haza, a légópincék mélyén dideregve nem is szólt gyermeküknek apjáról, úgy vélte, jobb, ha nem tud semmit; aztán amikor a választások után, amelyen a Magyar Dolgozók Pártja és Rákosi Mátyás elnyerte az ország vezetését, összetalálkozott egy teherautó-sofőrrel, s az a nevére vette őt és a fiút, az ötéves Bartus Gergőt, na, akkor végképp úgy döntött, elfeledkezik mérnök szerelméről, és belevetette magát az ország építésébe; a férjével Szolnok mellé költöztek, egy aprócska kis faluba, beléptek a téészbe, és szorgalmasan művelték földjeiket, jegyezték a békekölcsönt, miközben Gergő egyre csak nőtt és nyúlt, kergette a rókákat a földeken, csúzlizta a verebeket, majd tizenhat évesen traktorra ült, és krumplilövedékekkel kápráztatta el a falusi lányokat: krumplit tett a jármű kéményébe, járatta a motort, aztán egy erőteljes fröccsel a magasba lőtte a megfeketedett lövedéket, így lett párja tizenhat évesen egy szőke lány, akire az egyik visszahullt; az első csók csak sokkal később csattant el, aztán gyors házasság következett, és egy szőke fiúgyerek, akit Lacinak anyakönyveztek és ötéves volt, amikor apját mint tartalékoszt visszahívták a seregbe, és elindították egy tankkal Cseh-szlovákia felé, a határátlépéskor azonban egy pihenőnél, senki nem tudta, hogyan és miért, Gergő valahogy a lánctalpak alá került, a megugró tank eltaposta, szétzúzta lábát és ágyékát, s a férfi üvöltve szenvedett ki, ám nem ez szerepelt a gyászjelentésben: hősi halottnak nyilvánították; így Laci apa nélkül nőtt fel, el is vadult a fiú, mondogatta a falu, hiszen gyakran járt iskola mellé, tinédzserként megnövesztette a haját, és el is szökött egyszer, rendőrök hozták

vissza Budapestről, ahol a Moszkva téren csövezett ócska farmerjében és koszos pólóban, de aztán a katonaság jót tett neki, megfordította az életét, legalábbis így tudta a falu, ám nem a katonaság volt, hanem egy szerelmi csalódás, amiről Laci még az anyjának sem beszélt; a lényeg azonban a változás volt, a fiú jelentkezett rendőrnek, és amikor a nyolcvanas évek végének politikai fordulata után Magyarország egy ENSZ-kontingensben rendőri egységet küldött Kambodzsába, hát ment oda is, hogy megőrizze a választások tisztaságát, de ehhez fegyvert nem kaptak, és bár szereztek Kalasnyikovokat a phnompeni piacon, egy vörös khmer támadáskor Laci nem ért el a fedezékig, és szinte kettészelte testét egy sorozat, mégsem abba halt bele, hanem az árokban felgyűlt ujjnyi magas vízben fulladt meg, amiből nem bírta kiemelni arcát; a katonai tiszteletadáson a társai nem lehettek ott, mert dolguk volt még Kambodzsában, de nem volt ott az a budapesti lány sem, akit Laci titokban vett el, és éppen szoptatta közös gyermeküket; a kis Tibi nem láthatta soha apját, még egy fényképe sem volt róla, viszont úgy tudta, katonaként szolgált, talán ezért is játszott gyerekkorában mindig harcosokkal, olvasott háborús történeteket, nézte az ezredforduló utáni hollywoodi katonafilmeket, elcsábította, megfogta a kaland ígérete; ahogy kaland volt az a Kitti nevű lány is, akinek az utolsó civilként megélt éjszakán, miután rengeteget ivott egy belvárosi szórakozóhelyen és valami partidrogot is rányomott, gyermeket csinált, majd másnap jelentkezett a hadseregbe; és a gyermek kilenc hónapra rá megszületett, így a közben Afganisztánba vezényelt Tibor akár akarta, akár nem, a következő hazlátogatásakor megtudta, hogy fia van, akit Bencének kereszteltek, és aki hajjal és hat-hat lábujjal született, és majdnem hat kiló, igazi gigászi baba, csak nagy nehezen bújt elő abból a vékony lányból; és Tibor tudta a dolgát, oltár elé állt a lánnyal, és bár a háta közepére sem kívánta a kapcsolatot, a nevét adta a gyermeknek, de aztán vissza kellett mennie Afganisztánba, ahol támadás érte a konvojukat, amikor egy repülésirányító őrmestert átkísértek Kabul másik oldalára a fogorvoshoz, csak úgy rájuk lőttek egy rakétavetővel, és a kocsijuk elszállt, mintha megtaszították volna, mégsem lett nagy baja a benne ülőknek, egyedül csak Tibornak, aki, miután egy aprócska repesz áthatolt a vezetőülés melletti ajtó gumikereténél, és becsapódott a szemén át a koponyájába, szépen lassan, mintegy másfél óra alatt kiszenvedett; a kórházba még elért ugyan, és próbálták megmenteni az életét, de az orvosok feleslegesen igyekeztek, aztán a végén, Tibor életének legvégén egy gondolat, mint egy fényugár, utat talált énjéhez, hogy a fia mégis csak félárván nő fel, és ez igaz is lett, mert Bence csupán fényképről és az esküvői videofelvételekről ismerte apja arcát, és szinte egész életében arra törekedett, hogy az anyja által idealizált képtől elszakadjon, gyűlölte a first person shooter játékokat, inkább olvasott, foci helyett énekkarba járt, majd gimnazistaként egy kutyamenhelyen segédkezett, aztán természetvédelmi aktivista lett, és akkor belekeveredett egy siklóernyős társaságba, ahol rátalált a szerelem, de mivel az anyja az eltelt években mélységes katolikus lett, és elítélte a házasság előtti szexet, az egészet titokban tartották; ám végül a lány a védekezés ellenére teherbe esett, és úgy döntöttek, megtartják a gyereket, pedig mindketten csórók voltak, de szerelmeseik, és senkinek nem árulták el egyikük családjából sem, aztán az egyetemen halasztaniuk kellett egy évet, amiből kettő lett, majd még több, s közben munkát vállaltak, két-három műszakban, hogy a kis Szilárd megfelelő környezetben nőjön fel; aztán Bencének alkalma nyílt egy segélyszervezet számára dolgozni, előbb teherautón szállított élelmiszereket, majd helikopteren, és így esett, hogy Egyiptom fölött lelőtték a gépét, lezuhant és becsapódott a finom homokba, és ezt még túlélte, ám kormánypárti katonák találtak rá, és azon nyomban felkoncolták, azt hívták, hogy a lázadóknak szállít árut; nevetve nézték, ahogy felté-

pett combnyaki ütőerekkel vergődik, vörösre festi vére a homokot, karjával húzza magát előre, ki a sivatagba, mintha menekülhetne, de két méter után vége lesz; ennél tovább nem törődtek vele, amint elszállt a testéből az élet, többé nem volt sem fontos, sem érdekes, nem volt több, mint nyolcvan kilónyi kiszáradásnak induló hófehér hús, amely napokon belül összeaszik, és elnyeli a homok, sőt még a hely is eltűnik, azonosíthatatlan lesz a Google műholdas alkalmazásáról; Bence családi legendája azonban megmaradt, és ebben a legendában nap mint nap megfürödvé élt Szilárd, és cseperedett fel, nem jómódban, de szeretetben anyja oldalán, és nem is akart többet, mint jó ember lenni, akár az apja, és segíteni az egyre komorabbá váló európai helyzetben, a nemzeti forrongások idején, ahol az utcán bevándorlók és a nacionalista gondolatok pártolói csaptak össze, és a második világháború százéves évfordulóján százezrek tomboltak a nagyvárosokban, mintha az egész világ megzavarodott volna; nem könnyű évek voltak azok, de a család mindig menedéket jelentett, míg Szilárd anyja meg nem halt egy buta tüdőgyulladásban, amit kifeketett volna, ha nem akar bemenni mindenáron dolgozni a raktárba, ahol csomagolóként munkát kapott, de elkerülte az orvost, elbogatellizálta a problémát, és amikor már nagyon fáj a mellkasa, akkor késő volt; Szilárd pedig egyedül maradt, sodortatta magát az élettel, és rendre idősebb nők mellett kereste a megnyugvást; részt vett egy biztosítási csalásban, amely kis híján börtönbe juttatta, ezért örömmel fogadta, amikor tartalékosként behívták, hogy a rendet fenntartsák Budapesten 2045 februárjában, mert nem kellett gondolkodnia, sem éreznie, csak egyenruhát ölteni és fellépni a fosztogatók ellen; vastag katonakabátja és sapkája között éppen csak kilátszott orra és szeme, ám ez elég volt ahhoz, hogy egy átalakított gázpisztollyal közvetlen közélről lelőjék, és szétroncsolt arccal egy elektronikai bolt előtt megfagyjon, miután lelopták róla szinte az összes ruhát; haláláról az értesítést nem volt kinek megküldeni, pedig akkor már kéthetes volt Olivér nevű fia, egy koraszülött, alig háromkilós csecsemő; az anyja, egy Szita Dóra nevű külkereskedelmi asszisztens, már azt hitte, sose lesz anya, negyvenegy volt, amikor szült, ezért aztán a gyermek küldetéstudattal nőtt fel, ingébe bevarrt talizmánokkal járt iskolába, elkényeztetve, kiszolgálva; nem is fogta fel a veszélyt, amikor kitört egy új háború az energiahordozókért, vízéért és emberi jogokért, és az országok embargókkal, illetve katonai lépésekkel kényszerítették egymást bizonyos törvények és erkölcsi irányelvek elfogadására, határmódosításokra; az anyja viszont elintézte, hogy Olivér a honvédelmi minisztériumban mint osztályvezető kezdjen, és ügyesen haladt fölfelé a ranglétrán, sármjával és önbizalmával mindenkit lenyűgözött, bár a mama is sok remek telefonszámot és elérhetőséget szerzett a fiának; mindezeknek köszönhetően Olivér jól házasodott, elvette az egyik államtitkár lányát, akit Csengének hívtak, és olyan szőke volt, mint a búzamező, bár festett szőke, és naivitása csak butaságával vetekedhetett, ám remek partinak bizonyult, és az ágyban sem volt olyan rossz, ha éppen megerőltette magát; kényelmesen éltek a kaotikus világ közepén, egészen addig, míg egy robbanássorozat meg nem rázta Budapestet, és kijárási tilalmat nem rendeltek el; mindenki azt jósolta, hogy még komolyabbak lesznek a következmények, a paranoia úgy terjedt, mint a patkányok által terjesztett pestis, és ekkor egy áramszünettel terhelt estén Olivér később ért haza, telefonálni nem tudott, mert kilőtték a mobiltornyokat, Csenge pedig ott reszketett a konyhában, forgott körülötte a világ, aztán amikor Olivér betoppant a lakásba, és vakon tapogatózva beljebb óvakodott, a rettegő nő egy kést döfött a gyomrába, azt hitte, fosztogató érkezett, bele se gondolt, hogy egy fosztogatónak honnan lenne kulcsa, majd csak sikoltozott és szaladgált, de a mentőket nem hívta, csupán

azzal próbált segíteni Olivéren, hogy kirántotta a kést a gyomrából, amitől a férfi szép lassan bevérzett, mint egy megtelő hólyag: görcsös disznósajtnak érezte magát, dőlt a víz róla, néha-néha elájult, Csenge pedig sópánkodott, jajgatott, kiabált, aztán a véres késsel a kezében kiszédült az utcára – a haldokló Olivér egyedül maradt, és a gyertyák fényében, falra vetett árnyékában mintha egy női alakot látott volna feküdni, aki ugyanúgy haldokolt, mint ő, és végül együtt haltak meg, ő és az árnyék, összekötve hét nemzedéket, több mint másfél évszázadot, a múltat összeszöve a jelennel, és beleragadva az örök feledésbe.

SZEPES ERIKA

SCHUBERT

Gyermekeimnek

Ülünk az ember által elérhető magasság szintje alatt két emelettel, de nem valami természeti csoda felé kapaszkodva rogytunk le a kívánt csúcs elérése előtt, hanem mert ide szolt a jegyünk. Ide, a sosem hallott Münchenmusik nevű zenepalota ötödik emeletére, a csúcs a hetedik emelet. Az épület, túlzások nélkül, csoda. Belülről csak fából készült épületelemeket látni: lépcsőket, korlátokat, beltéri ajtókat – sehol egy fölösleges díszítmény, faragvány –, ettől egyszerre van archaikus és nagyon modern sugárzása az épületnek. A koncertterem akusztikai berendezése vitorlákra emlékeztető, hatalmas faelemek és feszített dongák kompozíciója, amely – zenehallgatás közben volt módunk meggyőződni róla – tökéletesen működött: a mi magasságunkból nemcsak látni lehetett a mélyben tevékenykedő zongoristát, de hallani is.

S hogy miért is ülünk ebben az elsőre is otthonos, melegséget árasztó faremekműben? Ezt így, visszagondolva, máig sem tudom megérteni, pedig az egész utazás saját életem darabkáit állítja egymás mellé, álomfénymesszeségből. Ha pusztán a tényközlésre szorítkoznék, ennyi történt: betöltöttem hetvenedik évemet, és a gyerekeim – már maguk is régóta szülők – megajándékoztak egy dossziéval, pontosabban azzal, ami a dossziében rejtőzött: két hangversenyjegy Münchenbe, a Münchenmusik nevű intézménybe, Daniel Barenboim Schubert-koncertjére; mellette vonatjegyek oda-vissza, szállodai szobák foglalva mindkettőnknek, tehát nekünk semmi más dolgunk nem maradt, csak el kellett utaznunk Münchenbe. Az még mindig a tényközléshez tartozik, hogy meglepetésemben lezöttyentem egy székre; az viszont már a tény és az álomfénymesszeség keveredése, amikor végre felfogtam az ajándék nem hétköznapi jelentőségét, egyrészt, hogy a gyermekeim ilyen mesés ötlettel álltak elő, másrészt, hogy a tény maga milyen emlékképeket állít egymás mellé: Barenboim, Schubert és a két nagy posztumusz szonáta. Mert az ajándék az emlékképektől vált önmagán túlmutatóvá.

Míg el nem következett az ideje, sem az emlékképek, sem az utazás nem kötötték le hétköznapi gondolataimat. Akkor éreztem igazán, hogy most valami rendkívüli történik, amikor már rajta ültünk a vonaton. Akkor észleltem azt a különös jelenséget, hogy a vonatablakból kitekintve nem én látok rá a tájra, a fenyvesekre és a szélkerekekre, hanem az emlékképek kúsznak be a jégvirágos ablakon keresztül. Az első jégvirágos látványban gimnazistaként látom magam, matrózblúzban és sötétkék rakott szoknyában, fehér térdzokniban, ülök egy zongora előtt, és mellettem, ugyanilyen személyiségrejítő egyenruhában Hanna, a legjobb barátnőm, akivel kényszerűségből indultunk az iskolai kamarazenei versenyen. Nem lévén más kamarapartner, a zongoratanárnő kitalálta, hogy játszunk négykezest, és rögtön adta is a kottát: Schubert Katona-indulója, négy kézre. Egymásra néztünk, elfintorodtunk: ki a fene játszik kamaszkorában Schubertet? – de szorgalmasan megtanultuk. Közben jókat röhögtünk, amikor valamelyikünknek át kellett nyúlni a másik kezén, vagy amikor összeütközött a könyökünk, de hát katonásan megtanultuk és katonásan el is játszottuk.

Akkortájt mi egészen más indulókra masíroztunk: a Madrid határán-ra, a Warszawiankára, az Amuri partizánokra, meg a többi, talán csak a nosztalgia által megszépített munkásmozgalmi dalra. (Nagyon igaza volt annak a haszonleső vállalkozónak, aki felismerte a múltbéli távolság bearanyozó erejét, és két magnókazettán The Best of Communism címmel kiadta ezeket a dalokat: valóban ezek voltak a korszak legjobb emlékei.) Az iskolai verseny első díját nyertük el, egy-egy Schubert-kottát. Amit – ahogy egymásra nézve gondoltuk – soha nem fogunk kinyitni. Így is történt. Pedig éppen akkortájt dívott a Schubert-dalok iránti sznobörület: Dietrich Fischer-Dieskau tolmácsolásában illett elájulni a Vadrózsára, a Rémkirályra és más pozitív vagy negatív giccsekre.

Az iskolatársak is csúfolódtak, ujjal mutogattak rám: mindenki tudta, hogy én zenében csak a B betűsöket kedvelem, és csak őket vagyok hajlandó játszani: Bachot, Beethovent, Bartókot – és a Beatleket. (Bevallom, ennek a B betűs sornak a felállítására a Love Story kamaszlány ízlése ihletett.) Ezt akkor nagyon avantgárdnak találtam, és ahol hozzájutottam – iskolában, otthon, kulturtermekben –, bőszen csapkodtam a „legfűlháborítóbbat”, Bartókot. Ezt Nánberván nagyon kedvelte, és büszke is volt rám. A harmincéves iskola-találkozó Nánberván egy volt osztálytársa meg is kérdezte: – Rika, te még mindig csak Bartókot játszol? (Ez volt a radnótis becenevem.) Szegény Zoli gyomron vágott a régen hallott névvel, de hát nem tudhatta, hogy az én zongorajátékomban a gimnázium óta hangnemváltás történt.

Avantgárd kamaszéveim első számú áldozatai a szüleim voltak. Anyám kénytelen volt Szundi füldugóval elrekeszteni a hallójáratát, apámnak – és ez irigylendő előnynek számított – botfüle volt, dallamokat nem, és Bartók esetében a konszonancia hiányát sem érzekelte, de a hangerőt annál inkább. Én igyekeztem ezt az igényét kielégíteni.

Schubert mindaddig volt északfénymesszeségben tőlem, amikor egyszer, már jóval a zongorázós korszakom után, kaptam egy telefont:

– Ha átjössz, kapsz egy mandulás pizstrángot.

Imádtam a szeletelt mandulával panírozott pizstrángot, a szokott helyünkön moszkvai mártással, azaz kaviáros majonézzel. De most nemcsak táplálkozási eseményre voltam hivatalos, hanem egy kedves ötletre is: a tányéron először egy lemez jelent meg, Schu-

bert Pisztráng ötösével és egy rátűzött kis zacskó sós mandulával. Eddig az aperitifként tált lemezig nemigen szerettem a kvintettet, már csak azért sem, mert az abszolút zene bűvöletében – ez is egyfajta avantgárd póz volt – utáltam a programzenét mint a romantika legnyálasabb találmányát, nem tudván, hogy éppen ez volt a forradalmi tette a klasszikussal szemben, és átfutván hiányos zenei emlékezetemen, azért az eszembe jutott, hogy Beethoven is írt dalokat. De az más: ő B betűs. Azt hittem, hogy csak az elvont, értelemre ható és analízist megkívánó zene az értékes. De az avantgárd értékrendet azonnal kiütötte a Pisztráng. Meg a mandula. Másik programzenéjét, A halál és a lányka kvartettet nem szerettem, a dalt még kevésbé – riasztott a téma. Akkor még nem tudtam, hogy a Schubertet leginkább gyötrő szorongást hallom.

Állítólag az ember hétévenként levedli a bőrét, talán nekem is szükségem volt – ha nem is éppen hétévenként – a bőrrel együtt az izlésváltásra (és érzelemváltásra) is.

Unokahúgom esküvője forró augusztusban volt, mindenkiről lemállott nemcsak a smink, de az elegáns esküvői öltözet is, oltalomért a templomba menekültünk, ahol legalább tizenöt fokkal volt hűvösebb. A ceremónia részeként felzengett összes sípjával az orgona, majd egyszer csak a sok szólam fölött egy magas, üveghang tisztaságú ének indult el. A darabot nem ismertem, a szövegből rájöttem, hogy egy Ave Mariát hallok, de hogy kinek a megzenésítésében, azt nem tudtam. A szférák zenéje volt.

– Schubert – sottogta énekes sógorom. Ez felért egy hasba szúrással. Ez a tündökletesen fénylő, éteri, emelkedett, áhítatos, de mégis emberi zene: Schubert? Akit én – meggyőződésem ellenére – kezdtem megszeretni? De ez itt már nem pusztá megszeretés volt. Szerelem első akkordra.

Ettől kezdve énnám karácsonykor nem az O, Tannenbaum vagy a Kiskarácsony, nagykarácsony szól, hanem Schubert Ave Mariája, Maria Callas soha újra nem születő hangján.

1978-ban meghalt Ortutay Gyula. Megítélése körül mindmáig viták vannak, de a halál ideiglenesen kibékíti a békétlenkedőket, és bánatos-bús egységbe forrasztja. Ez történt Ortutay temetésén, majd a halála utáni megemlékezésén, a Tudományos Akadémia dísztermében. Sok-sok unalmas, kenetteljes, olykor átlátszóan hamis beszéd után fellépett a dobogóra apósom, Tátrai Vilmos a vonósnégyesével és egy plusztaggal, a csellista Szilvássy Lászlóval. Leültek, húzigták maguk alatt a székeket, hangoltak, nyöszöröggették a vonót, majd csend lett. És a csendben megzendült a levegő, halálos szomorúsággal árasztotta el a termet; apósom sajátos, deklamáló dallamvezetése mintha fájdalmas panasszal, emberhangon szólt volna, de olyan méltósággal, hogy észre se vettem: csorog a könny a szememből. Egy tétel volt csak, ami után megkérdezték tőlem, hogy rokona vagyok-e Ortutaynak, merthogy sírok. – Neki nem – mondtam csodálkozva –, de annak a fantasztikus hegedűsnek ott fenn: igen. Ilyen kitörésre még soha nem ragadtattam magam. – Mi volt ez a zene? – kérdeztem Szilvásytól, akinek a hangját, hanglejtését sem fogom soha elfelejteni, amikor áhítattal mondta: – Schubert C-dúr vonósötös, második tétel – és mintha a szeméhez emelte volna a zsebkendőjét. Azóta tudom, hogy nincs drámaiabb, szomorúbb, emberpróbálóbb zene a C-dúr vonósötös lassú tételénél. Nem véletlenül szólt ez a zene apósom és anyósom temetésén is. Ha valami nagyon bánt, valami miatt gyötrődöm, mindig ezt hallgatom. És jólesik, ha tudok sírni rá, mert a sírást, mintha szegény volna, az ember felnőttkorában megtagadja magától.

Már közeledtünk Münchenhez, de – magam előtt is titkolva – tudtam, hogy a leglényegesebb emlékkép még rejtőzik, késlekedik. Össze kell szedni hozzá magamat. Néztem ki az ablakon – már esteledett, a külső világot egyáltalán nem lehetett látni, csak a jégvirágokat. És akkor a sötétből, a jégvirágokon keresztül, becsillog egy kép. Ülök a gimnáziumi osztályterem padjában, valami teljesen érdektelen kémiai kísérletet bámulok, belül röhögve, hogy nyilván megint nem fog sikerülni, és nem elszíneződik a kontrasztanyag, hanem felrobban, mint a múltkor. Akkor váratlanul beállít osztályfőnököm, akit magamban még most is Tanár úrnak nevezek, az óra kellős közepén kihív, és a legnagyobb megdöbbenésemre azt mondja: – Menj haza, otthon már várnak.

A jelenet annyira irreális volt, hogy látomásnak hittem, és nem mozdultam. A Tanár úr még egyszer szólított, és akkor már valósággá vált a vízió. Nem szólt semmit, hogy miért kell hazamennem tanítási időben, hogy miért vannak munkaidőben otthon a szüleim, miért nem ér rá az a VALAMI délután, ami miatt haza kell mennem. Tehát indultam.

Otthon apám az íróasztal mögött ült, elég sápadtan. Nála már csak anyám volt sápadtabb, aki a vállamat átölelve beültetett egy karosszékbe. Ő maga állva maradt.

– Nos, gyerelem – mondta apám e ritkán használt megszólítását –, mondanunk kell neked valamit, de előbb, légy szíves, vedd be ezt a két Valerianát.

Ismét úgy éreztem, hogy valami látomás részese vagyok. Ők adnak nekem nyugtatót, amitől mindig tiltottak? Még dolgozatírás vagy zongoravizsga előtt is. Anyám tenyeréből kivettem a két sötétbarna drazsét, a számba tettem, és kortyoltam rá a vízből. De egy cseppet sem lettem nyugodtabb tőle. Apám újra megszólalt: – Nos, gyerelem, szomorú hírünk van számodra. (Mi? Hogyan? Szomorú hír?) Kint a Szovjetunióban meghalt Náberván.

Az ilyen helyzetekre mondják, hogy „rám szakadt a sötétség”. Hát rám szakadt. Tulajdonképpen fel se fogtam, amit apám mondott, csak azt éreztem, hogy iszonyúan kalapál a szívem. Az a Valeriana nem sokat segített.

– És mi történt? – próbálkoztam a kérdéssel, habogva, dadogva, szinte érthetetlenül.

– Valamilyen fizikai kísérlet közben baleset érte – mondta apám. De valahogyan nem a saját hangján. Mintha nem ezt akarta volna mondani. Nekem viszont egyelőre ennyi elég volt. Nem sírtam, nem ájultam el, nem is szédültem, csak merev léptekkel bementem a rózsaszínű babaszobámba.

Néhány nap múlva találkoztam Náberván harkovi szobatársával, aki elmondta az igazat az 1964. november 3-án történekről. Hogy Náberván öngyilkos lett, egy pénzdarabot körbetekert dróttal, a pénzt a szájába vette, a drót két végét egy konnector két fázisába dugta. – Egyetlen pillanat volt – sírta el magát a szobatárs, aki Harkovban a tárgyalás tolmácsa volt. Megeskették, hogy az igazságot soha, sehol, senkinek nem mondja el, és ő, tudván tudva, hogy mitől lehet és kell félnie, mégis elmondta. Nem tudott volna azzal a szörnyűséggel és a hazugsággal élni. Aztán lassan, akadozva, elbeszélte kinti életüket, hogy miért került sor erre a... És itt nem jutott jó szó az eszébe. Augusztusban utaztak ki, a jobbakat – értsd a magasabb beosztású káderek gyermekeit – a jobb egyetemekre: Moszkvába, Leningrádba küldték, a „csak okos, de nem jó családból valókat” Kijevbe, ahol félig orosz, félig ukrán nyelven folyt a tanítás. Náberván ezt sérelmezte, és levelet intézett a Moszkvában működő magyar KISZ-bizottsághoz, hogy tegyék át őt is valamelyik, csak orosz nyelven oktató

intézménybe. A válasz körülbelül ennyi volt (nem szépítgetem): „Kuss, pofa be, mert leküldünk Harkovba, ott csak ukránul tanítanak.” Emellett állandó rendőri felügyeletet kapott, nem engedték a városon kívül, nem látogathatta a barátait, és még karácsonyra sem engedték haza. A körülmények mind ellene szóltak: éppen egy éve volt a Kennedy-gyilkosság, éppen akkor, 1964. október 14-én váltották le Hruscsovot, és Nánberván fennhangon tett hitvallást Hruscsov mellett, a szobájukban, ahol négy magyar diák lakott együtt. Másnap Nánbervánt előállították, és számon kérték rajta előző napi kijelentéseit. Ő először azt hitte, hogy vamzer van köztük, kezdett is veszekedni velük, de aztán együtt megtaláltak három lehallgatófejet: egyet a mosdóban, egyet a vécében, egyet a lámpabúrában. Nánberván Harkovba való száműzése óta amúgy is depressziós volt: az esőben sétálva József Attila korai öngyilkosverseit olvasta fennhangon, de ez nem tűnt fel senkinek: szinte valamennyien depressziósak voltak.

Én pár nappal később postán megkaptam az öngyilkossága napján írt levelét, amit a Belügyön feltéptek és visszaragasztottak, de jól láthatóan, hogy lássam: olvasták. Sokat nem érthettek belőle, mert ennyi volt: „Kedves Rika, üdvözöllek téged, valamint a Simont.” (Ez volt az igazgatónk, aki harmadév végén, érettségi előtt kidobta az iskolából, mert nem volt öltönyben az évizárón. Hát hogyan lett volna, amikor nem is volt öltönye? Óraműszerész anyja egyedül nevelte.) „Ne mondd meg neki. Eszedbe ne jusson kijönni ebbe az országba.” Merthogy azt beszéltük meg, hogy egy év múlva utána megyek. Az aláírás: „Nem értelem, nem érzélem, csak biológiai tény.” A levél dátuma: 1964. november 3. Nánbervánnak különleges érzéke volt a matematikához, szerette is a számokat, és hitt – megrögzött materialista meggyőződése ellenére – a számok mágikus erejében. Pontosán kiszámolta: ha a születése 1946-ban volt, halála e számok megfordításakor kell, hogy bekövetkezzék: 1964-ben. Szépen lekerekített életet hagyott maga után.

Eddig jutottam a tolmács fiú elbeszélésének felidézésével. Ő maga hónapokig itthon maradt, ideggyógyintézetben kezelték.

A hír vétele napjának délutánján senki nem szólt hozzám, be se jöttek a szobámba. Énbennem önbüntetési gondolatok keringtek, mintha felelős volnék Nánberván haláláért. Meg akartam vonni magamtól mindazt, amit szerettem, és magamra eröltetni mindazt, ami teher volt. És fogadkozni kezdtem:

- Soha nem ülök le többet zongorázni.
- Soha nem megyek többet korcsolyázni.
- Soha többet nem biciklizem.
- Mindig fekete pólóban fogok járni.
- Vállalom, hogy mindennap felhozom a brikettet a pincéből.

És így a végtelenségig. Az utolsó fogadalom ez volt:

- Soha többet nem fogok fiúra nézni.

Ezeket az önbüntetéseket beírtam titkos naplómbe, ezen dolgoztam egészen későig. Úgy tíz óra tájban csöngettek az ajtón. A többiek már mind lefeküdtek, így én ugrottam ajtót nyitni. De előbb a rácsos kisablakon néztem meg, ki csöngetett ilyen szokatlan időben. A rácson keresztül megláttam a Tanár úr arcát; hosszú, hullámos, ősz haját kabátja hajtókájára fújta a szél, kabátja nyitva volt. Az éjszakázástól mindig piros szeme most mintha még vörösebb lett volna. Nem is köszönt, a rácson át benyújtott nekem egy kottát, és csak ennyit mondott:

– Talán a szenvedésnek is van valami értelme. – Nem várt válaszra, elment. A kottába csúsztatott szürke lapocskán lila tintával írva is elolvashattam ezt a mondatot. És csak aztán néztem meg a kottát. Schubert: Zongoraszonáta, opus posztumusz. B-dúr, D 960. Editio Peters.

– Már hányadszor üt meg elementáris erővel Schubert? – dörmögtem magamban: a szobámban a naplóm a fogadalommal, hogy soha többet nem ülök zongorához, most meg itt ez a kotta, a Tanár úr ajándéka, kicsit piszkos, kávéfoltos, nyomokban cigarettahamutól szürke, de hát Ő játszott belőle, és úgy adta a kezembe, mint egy kategorikus imperatívuszt: Tanuld meg!

S hogy miért éppen ezt adta, miért éppen ezt kell megtanulnom, arra akkor jöttem rá, amikor hosszas nyűglődések, dührohamok, zongorafedél-lecsapkodások közepette végül sikerült megtanulnom. Ez volt Schubert utolsó műve. Utolsó szava a világhoz.

Kedvenc költőm, Orbán Ottó egyik legszebb verse, amit ő is már nagybetegen írt Vas Istvánnak, Schuberttről szól: „Schubert dalában, Schubert dallamában, / drága barátom, bizony, a halál van...” Ezt üzenté nekem a Tanár úr, mintegy harminc évvel korábban, ezzel indított útra, hogy később, beljebb kerülve az általa is legmagasabb rendűnek tartott művészetekbe, érezhessem: a Tanár úr, Schubert, Vas István, Orbán Ottó – szépen gyülekeznek itt körülöttem, hogy ne engedjék elhagyni a zenét, ami az embernek magányában, légszomjában az egyetlen vigaszt tudja adni.

Ezt üzenték a jégvirágok.

Megérkeztünk Münchenbe, megkerestük a Münchenmusikot, fellifteztünk az ötödik emeletre, és onnan hallgattuk régi-régi kedvencünk, Daniel Barenboim előadásában a két posztumusz szonátát. Gyerekeim tudták, hogy a D 960-as B-dúr kottája megvan nekem, játszottam is, meg hogy kitől kaptam – az alkalmat persze nem mondtam el. Ezért választották Barenboim hatalmas műsorából éppen ezt a koncertet.

A B-dúr volt a koncert második felében. Az első puhán megütött pianónál éreztem: otthon vagyok. És ezzel az otthonról indulással vitt előre a zene lassú hullámverése a mű végéig, a megérkezésig, ahol már csak hűvös, friss levegő és magány van. Ebbe a magányba érkezett Barenboim, aki tudta, hogy ebből a végletes magányból már nem lehet ráadást adni. Tudta, hogy ez az a semmi, ahová elkísérte évtizedekkel ezelőtt, húsz év együttélés után, fiatal, negyvenkét éves feleségét, kamarapartnerét, a zseniális csellista Jacqueline du Prét. S habár visszajött ötször, nemesen, méltósággal, eleganciával, hogy meghajoljon a közönség előtt, ráadást nem tudott, nem akart adni. Az utolsó meghajlás után rezzenetlen arccal kiment, és becsukta az ajtót. Rázárta az ajtót arra a dermesztő magányra, amit felidézett a teremben.

KISS

JUDIT ÁGNES

BOLT

Csúf üvegékeiden, Pestnek plázája, megállék.
Zaj vala, szólt a mjuzik, dallam a tuc-tuc alól.
Szél kele most, mit klíma kavár, s egy bolt kicsicsázott
pultja mögül fiatal kis bige inte felém,
és mond: Csajszi, a turkálós cucc túl ciki, dobd el!
Márkás kell, az a kúl. Húszezer itt ez a top,
olcsó kínai munkaerővel gyártva, de nem gáz.
Légy csini, szórd a manit! Ők belehalnak akár.

VÖRÖS

ISTVÁN

A LUMPENPROLIK

Sarkon fordulnak tőkétlen hatalmak,
bár nincs is rá se rossz, se jó okuk.
Ma Ázsia hajtja őket a falnak,
szájába tömnek egy-két kis falut.
Egy nyál az ember! Legfeljebb zabálás –
megbúvó putrisorra rálehel
a marmonkanna sárga szája. Hálás
alkoholfelhő lop bennünket el.

Főtt záptojás a város kényes része:
a szeméthegek gombjához az ing.
Az üres telek azt sziszegi: Félsz-e?
A romlott porból főtt fagyalt nyalint
vissza, de az álhíreket beszopják
a sugdolózó informátorok,
itt élünk sincs. Ítéletünk ránk fogják
a soha el nem érkező korok.

Itt élünk ki minden nemlétbe málló
öszönt, vergődik hamis tudata.
Miránk a lumpenproli szó találó,
cincog a bankkártya: a pénz szava.
Reklámújság az asztalon ma chipsszel,
tévészés közben kihagy az agyunk –
nincs globális felmelegedés, hidd el,
vagy majd egy légkondit bekapcsolunk.

Testvér és migráns jár a zajban erre,
drogos botlik, kölyök szexfilmbe les,
hasad az ég, és jól szolizott melle
nem több az űrnél, így tökéletes.
Kiveszünk mi. Ki vesz ki minket törten
a semmiből? A tudathasadás.
Utcánk határát kordon zárja körben:
megkezdődött a kilakoltatás.

De – elvtelenké! – ez nem a munkásság
része, csak elterül szavak között.
Megígérték: s most a sírunkat ássák!
Ki mondhatná, hogy ezért üldözött?
A történelem dobócsillagára
így néz nagyot tévedve a világ,
míg máshová költözött üres gyárba
hordja be termelni az éjszakát!

A SZÍNEK KIÖNTÉSE

Az ember végül betonos,
mohától síkos kőre lép,
tapogat, talpa otthonos
a létezésben, bár cseléd.

Én is így indultam, csapás
csapás után támadt nekem.
Motorosfűrész-ugatás
fut a diófa idegen.

Egy sámli árnyán ül színem,
az arcom sápatag marad,
a félelmem kivetitem,
és testet ölt egy pillanat.

HARC A NAGY TÖRPÉVEL

Megölt a kecskefejű nagyúr
előttünk simán valakit,
a kecskefejű törpe gyilkolt:
tudta, ezzel ránk haragít
mindenkit, és átalakít.

Átalakít minket az undok,
a balsorsunkon nevetett.
„Felejtsetek el, kik vagytok” (súgta),
Meglékelte a fejeket.
Nem tudjuk, hogy ki lehetett.

(Vad gátlások menekültjének
lát talán?) De föltápászkodtam.
A zúgó élet volt a hangomban,
a zúgó halált letagadtam
a rosszakhoz zuhantamban.

„Engem egy rágalom megölhet,
nekem rágódnom nem szabad
a más bűnein, baján, gondján,
de föltámaszt egy pillanat,
bár még az ég is lent marad.

A te szakállad se kecskeszakáll,
az én belsőm autógumi.
Az én szívem valami állat:
dobogását jól hallani.
Vele a világ is megáll.

Az én múltam sodorja a Duna,
nem hullát visz, de életet,
ismerős nap, ismerős korok,
a vízen sok palack lebeg,
sirály köröz a víz felett.

Az egész világ rajtam röhög,
minden régi felém ugat,
vad kutyák kint a partokon,
már nem irigylek másokat
a pénz vagy az arany miatt.”

Ránk mekegett a vidám kecske.
De valaki megfejte. A habok
kacagva zúgtak a sajtárba:
Gonoszságod meggondolod?
És összesúgtak rólunk a habok.

Mindent összecaptunk. És remegett,
aki fogta a kezemet.
Léptem, kivártam. Mindhiába.
A bűn lecsengett. Kivetett
egy előre megírt ítéletet.

Ezer reggel múlt ötszáz estre,
a lelkifurdalás kihull
belőlünk, mint plüssmackóból a kóc,
elfelejtjük egymást, és elcsitul
itt belül a kecskefejű nagyúr.

LACKFI JÁNOS

EMLÉKEZÉS EGY SULI-BULIRA

A Béből egy kócos srác dobolt,
Beatles-nóták potyogtak földre,
Legalább száz dauer bomolt,
Legalább száz farmer vonaglott,
Legalább száz kislány romolt:
De dögös,
De dögös sulí-bulí volt.
Kigyulladt a fantáziánk,
Mindenki falábát gyötörte,
Kólával ittuk meg a bort,
Mind azt hittük, más a menő,
Csak én vagyok lúzer örökre,
Peti hamis nótákat dalolt:
De dögös,
De dögös sulí-bulí volt.
Csörtettünk, mi, piti senkik,
Bennünk sunyult a felnőtt ember,
A gyilkos idő darabolt:
De dögös,
De dögös sulí-bulí volt.
A szexre vágytunk, de nagyon,
Nem tudtuk, máshogy is lehetne.

Újdonat testünk fura volt:
 Szőrös, izzadós szúnyoglarva.
 A tanári kar kirabolt...
 Ki-ki magát törpének érezze!
 Hisz lelke, s ágya csupa folt:
 De dögös,
 De dögös suli-buli volt.
 Fülünkbe a magány üvöltött,
 Vésője agyunkba hatolt,
 A bennünk lakó sánta ördög
 Susmorgott, mi sem leszünk jobbak,
 Csak egy kis tápanyag a pornak,
 Jobb berúgni idő előtt,
 Hogy hihessük, mekkora este,
 Pedig csak patkánycsapda volt:
 De dögös,
 De dögös suli-buli volt.
 Dumáltuk, utána megdumáltuk,
 Hogy isteni volt, agyhalál,
 Ez smárolt, az meg összehányta,
 Röhögtünk, és most sírni kéne
 A múlt kínjába visszanezve,
 Mikor, bolond baromfiak,
 Feszengtünk csak eszetlenül,
 Kapaszkodva jelmondatunkba:
 De dögös,
 De dögös suli-buli volt.

OSZTÁLYTEREM

Én sulink mérgét nemesen kiálltam.
 Sok szipirtyó volt a tanári karban,
 Zord visongásuk profin elviseltem,
 Nem kicsi hősként.

Béke van bennem: lekötöztem őket,
 Méla árbócnál meg is ostoroztam.
 Ó, a képzelgés milyen ócska bosszút
 Áll a keservért!

Jó, na, kispályás gyerek én se voltam,
 Nagy poénszóró, be nem állt a szájam,
 Vagy fütyültem rá, mi folyik köröttem:
 Könyvbe zuhantam.

Volt ivóverseny, a kilenc pohár víz
Vartyogott bennem, de ki nem büfögtem,
Nyerni így tudtam, koronát fejemre
Nap sikerített.

Fejben őrzök durva lovascsatákat,
Ló szerettem lenni, kiszámítottam,
Hirtelen rántás biza felboríthat
Kényes egyensúlyt.

Lányokat lesvén be sokat bolyongtam,
Körbepúgtak ott, Remetén a lombok,
És az énekkarban a partizándal
Jó hamisan szólt.

Tán ha Alzheimer fagya dől agyamra,
Vagy ha forró kín süti szét a testem,
Majd beugrik hajdani szöcskekinzás,
S felvidulok még.

DEMÉNY PÉTER

VANITATUM VANITAS

Retek, murek, karalábé,
paradicsom, paprika,
karfiol és szafaládé,
amott meg vagy hat liba:
ez a piac, mindenáron
kell pénztárca még vagy három,
mert egy biztos nem elég,
hogy szakadna rá az ég!

A kofa mosdatlan, kedves,
tisztán nem tudni, milyen,
szeme száraz, keze nedves,
kiszolgál nagy sebtiben,
úgy veszed elő a szatyrod,
mint Nagy Sándor azt a kardot,
de ereszkedsz is alá:
az árus már megkapá!

Ne reménykedj, hogy zöldségek
között óvhatod magad:
nincs, mi bizonyul elégnek,
bár égnék áll a hajad –
mind csak unott nyugtalanság,
zúgolódó zugtalanság,
pénzkidobás pénztelen,
fénylő paszuly fénytelen!

Ne hidd, hogy ha ma ehetsz tán,
holnapod megóvhatod:
„ma a pénzmag szemetel rám”,
holnap majd kihordhatod,
mert a piac pénzpacsirta,
vígan énekel a sírba,
jóllakott halott leszél,
több zöldséget nem eszel!

LÁZÁR BALÁZS

AZ ÁGYHOZ RENDÜLETLENŰL

Az ágyhoz rendületlenül
légy hű, ha épp nyaralsz,
ne kelj fel reggel kilencig,
aludj még, ha akarsz.

A nagyvilágon e kívül,
nincs jobb, amit mívelj,
áldjon vagy verjen sors keze,
itt tenned nem is kell.

Ez az ágy, melyben annyiszor
más izzadsága folyt,
ez az ágy másra sem való,
csak hogy beléomlj.

Itt gyűjtöttek élményt
a bőszturisták hadai,
balgaság volna bajt s gondot
magadban hordani.

Szabadság! itten kergeted
turnus-álmaidat,
Fáradtság... itt csikorgatod
rozsdás tagjaidat.

TARTÓZKODÓ KÉRELEM

Kiskamasz fiamnak

A hatalmas tenyeremnek
fejet érő szele bánt,
te lehetsz célja kezemnek,
haragos kis huligán.

Szemeid vad ragyogása
eleven nappali tűz,
Ajakid csúnya dumája
sokakat messzire űz.

Teljesítsd angyali szókkal,
Apukád amire kért,
s ezeroltásnyi jólólval
fizetek válaszóderért.

BENEDEK SZABOLCS

MÉG EGY REMAKE

I Mikszáth Kálmán:
Bede Anna tartozása I

(A film világában remake-nek mondják, amikor egy régebbi filmalkotást, egy régi sztorit mai környezetbe helyezve, mai figurákra aktualizálva újraforgatnak. Az Eső 2016. őszi számában megjelentettem két remake-et. Most kísérletet teszek egy Mikszáth-klasszikus újraforgatására.)

A parkoló nem esett messze az autópályától, mégis annyira elhagyatottnak és mindentől távolinak tűnt, hogy akár forgatási helyszíneként is lehetett volna használni egy amerikai road movie-hoz. Az aszfalt repedéseiből gyomok türemkedtek elő, fölfestésnek nyoma se volt, a beton szélénél fölállított padokból csupán a talp maradt, a léceket elhordták rég, a parkolóhoz csatlakozó mellékúton pedig legföljebb elvétve suhant el egy-egy autó – azok is úgy igyekeztek, mintha örökre maguk mögött akarták volna hagyni még a környéket is. Valahonnét a távolból harangszót sodort erre a nyári szellő. Annál azonban sokkal

harsányabbnak bizonyult a ki tudja, honnét idekeveredett, hirtelen támadt trágyabűz, amelyet érezvén a lányok – mintha összebeszéltek volna –, egyszerre kezdtek fintorogni és az orrukat befogva káromkodni.

A parkolónak az úttól legtávolabb eső sarkánál kőrifa állt, annak árnyékában kerestek enyhét a hőség elől. Egyformán öltöztek (rövid, testre feszülő topba, miniszoknyába, tűsar-kú cipőbe), és mindegyik olyan erősen kisminkelte és kirúzsozta magát, mintha szereplésre készülnének. Igazából arra is készültek. Ugyanakkor meg lett nekik mondva, hogy az út hosszú lesz, ennek megfelelően öltözködjének. Nyafogásnak helye nincs, akinek a lábát már most feltöri a cipő, testébe pedig túlságosan bevág a ruha, az viselje a követ-kezményeit. Lesz még épp elég alkalmuk tűsarkakon, miniben imbolyogni az út szélén, legalább addig vehettek volna valami kényelmeset.

– Nekünk ez kényelmes – replikázott az egyik lány, aki mindjárt a gyülekező elején kitűnt cserfességével. – Különben is, nincs másfajta ruhánk.

Azután csípőre tette a kezét, és olyan kihívóan nézett a magasabb férfira, mintha máris kuncsaftokkal lenne dolga.

Miután túl voltak a bemutatkozó morgáson, a két férfi a lányoktól kicsivel távolabb, a mikrobusz mellett maradt. Mintha őket nem zavarta volna a tűző nap, mintha a nyitott ajtónál a kocsiba bedobált csomagokat akarnák őrizni – ki tudja, ki elől, talán egymás elől is –, vagy mintha tudatosan távol akarnák magukat tartani a lányok locsogásától. Bár egyikük szembetűnően magasabb volt a másiknál, igazából ők is teljesen egyformán néztek ki: kigyúrt test, kopasz fej, izompóló, farmer, övtáska, sportcipő. A magasabb gyűrt papírlapot tartott a kezében, időnként ránézett, majd a lányokra pillantott. Ám akárhányszor vetette össze a kettőt, a névsor és a létszám nem stimmel.

A magasabb az övtáskájába nyúlt, előhúzta kétfényrnyi telefonját a bankjegyeköteg mellől, és megnézte, mennyi az idő.

– Még öt percet várunk. Nem állhatunk itt ítéletnapig. Ezer kilométer mégiscsak ezer kilométer.

– Ja – helyeselt az alacsonyabb.

A magasabb hegyeset köpött a mikrobusz mellé.

– De ha visszajöttünk, számolunk vele. Azért ez nem így megy. Legalább bőföggjön vala-mit, hogy nem jön. Már ha merészeli megtenni.

– Nem hívod föl megint? – kérdezte az alacsonyabb.

– Minek? Ki van kapcsolva.

– Írjál neki Messengeren.

– Nem vagyunk ismerősök. Különben se jelölgessen be engem senki. Csak akit én akarok.

A harangszó elhalt, csupán a lányok csiviteltek kitartóan a fa alatt. A trágyaszag, akár egy paplan, betakarta a parkolót.

Azután föltűnt egy bicikli. Éppen az ellenkező irányból érkezett, mint ahonnét a par-koló mellett elsuhanó autók szoktak jönni. Nyikorgó, öreg járgány volt. Lassan közeledett, messziről látszott, hogy nem lehet gyorsabban hajtani, aki rajta ül, annak így is nagy erőfe-sztítésébe került a tekerés.

A magasabb homlokához emelte kézfejét.

– Ő az? – kérdezte az alacsonyabb.

– Talán.

– Nem ismered?

– Honnan a fészkes fenéből ismerném? Még nem találkoztam egyikkel se. Én csak a sofőr vagyok. – Enyhültebben tette hozzá: – Kettőt ismerek. – Anélkül hogy odanézett volna, a lányok felé bökött: – Azok falumbéliek.

Addigra a bicikli odaért a parkolóhoz. Vézna, alacsony lány hajtotta. És olyan fiatal, hogy amint közelebről meglátták, a két férfinak megnyúlt a képe. Ugyanarra gondoltak mind a ketten: ennyi idősen nem lehet idehaza se dolgozni, nemhogy odakint. Ha megtalálják a rendőrök, úgy hazapenderítik, lába se éri a földet.

A lány a mikrobusz mellett leszállt a bicikliről. Lihegett, kövér izzadságcseppek folytak le sovány arcán, elkenve a vastag festéket. A magasabb azt nézte, hogy ez is ugyanúgy öltözött, mint a többi. A szoknya és a top viszont esetlenül állt rajta. Mintha soha nem hordott volna ilyet.

– Név?

– Bede Anna.

A magasabb bólintott, majd egy rövid, tompa ceruzával pipált a lapon.

– Dobd be a táskádat. Késtél.

A lány hátán lapos hátizsák fityegett. Az ölébe vette, és hol a mikrobuszt, hol a betonra lökött ócska biciklit nézte.

– Mire vársz még? Már csak rád vártunk. Nem a szomszéd városba megyünk. Még csak nem is a szomszéd országba.

– Igazából én nem a Bede Anna vagyok. – Ahogy mondta ezt, a lány hangja megremegett.

A magasabb összehúzta a szemét.

– Akkor meg kicsoda? – Hangjában ott volt a neheztelés: „Szórakozol velem?”

– A húga vagyok. A Bede Erzsi. A nővérem helyett jöttem.

A magasabb megint a papírt nézte. Azt a részt, ahova az előbb a pipát tette.

– A nővéred az Anna?

– Igen.

– És miért nem ő jött?

– Mert a múlt héten meghalt.

A magasabb fölneézett a papírból. A lány arcát fürkészte. Nem tudta eldönteni, hogy még mindig az izzadság sötét csíkjait látja-e, vagy azok már a könnyekéi.

– Te miért jöttél helyette?

A lány kerülte a tekintetét. Úgy hadarta egy szuszra:

– Anyám azt mondta, hogy jöjjelek. Mert az Annának tartozása volt. Azt akarta ledolgozni. Az rángatta bele az egészbe, akivel múlt héten balesetezett. Amaz életben maradt. A nővérem meghalt. De a tartozása maradt.

A magasabb az alacsonyabbra nézett. Az alacsonyabb nézésében ez volt: „Tőlem ne kérjél tanácsot.”

– Induljál szépen haza – mondta a magasabb az eddiginél csöndesebben.

A lány végre ránézett. Tekintetében benne volt a kérdés.
– Jól hallottad. Induljál haza.
– Nem kell menjek?...
– Nem kell.
– Na és a tartozás?
– A tartozás el lesz rendezve.
– Anyám mérges lesz...
– Mondd meg anyádnak, hogy a nővéred nem tartozik senkinek. – A magasabb egy pillanat szünetet tartott, aztán javította magát: – Ti nem tartoztok senkinek.
– De hát anyám azt mondta...
– Ami volt, volt. Nem kell foglalkozni vele. – Krárogott. – Majd én... Majd ha visszajöttem, elrendezem... Megbeszélem velük.
A lány megint hol a mikrobuszt, hol a biciklit fürkészte.
– Na mi lesz? Húzzál már! Dolgom van. Eszem ágában sincs rád fecsérelni az időmet.
A lány visszakanyarította magára a hátizsákot. Lehajolt a bicikliért.
Néhány pillanat múlva megint a nyikorgás hallatszott. Ezúttal távolodóan.
– Szóljál nekik – mondta a magasabb.
Az alacsonyabb elkurjantotta magát.
A magasabb lehúzta a névsorból Bede Anna nevét. Kinyitotta a mikrobusz elülső ajtaját, beült a kormány mögé. Beindította a motort. A visszapillantó tükörből figyelte, ahogy a lányok közelednek. Arra gondolt, légkondi helyett indulás után is letekerve hagyja az ablakokat. Legalább addig, amíg ki nem szellőzik a trágyaszag.

ZALÁN
TIBOR

EMLÉKEZÉSKÍSÉRLET

(és annak lehetetlensége)

Az emlékezés, mostanában egyre inkább erre a következtetésre jutok tünődéseimben, leginkább a felejtés minőségének a kérdése. Ki mint felejt, úgy emlékezik, mondhatnám, ha adomázó kedvemben lennék, vagy nagyon meg akarnám mondani a tutit. Azon tünődöm tehát, hogy felejtéseink nem esnek egybe az emlékek fontosságával. Mintha a felejtésnek nem lenne minőségérzéke, nem válogatna a dolgokkal való elbánás során, csak vakon belenyúl az emlékeink halmazába, és azt emeli ki onnan, ami épp a kezébe kerül. Ilyetén módon a sorshoz lehet leginkább hasonlítani, az emlékezés tehát a sors kiszolgáltatottja, s mint ilyen, helyzete reménytelen és kontinuos volta esélytelen.

Ezért van az, hogy régi történések egyeztetése két vagy több ember között leggyakrabban véleménykülönbséget eredményez, holott valamennyien ugyanarra emlékeznek, csak más felejtésfaktorial tudják felidézni a megtörtént eseményeket. A hiátus mindig ferdít, mint a kioperált mozgásszerv ferdíti a mozgást és testtartást, ez a ferdítettség ugyanakkor az egyén jellemének felismerésében, megítélésében fontos szerepet játszik, s magának az emlékezőnek a jellemében is lényeges elérési, illetve elvesztési pontokat eredményez. Felejtetek, tehát voltam. Emlékezem, tehát vagyok. Már vagy még. Még vagy már. Valahol mindegy. Hiszen valójában nem ellentétei ezek egymásnak, sokkal inkább kapcsolódnak egymáshoz, akár a gerendák a csapolásokkal. Hiány illeszkedik a fölösleggel, a hiátus két partjának összekötő anyaga a képzelet, az öntudatlan hozzátoldás, kiegészítés. Az emlékezőhiány kiegészítő matériája végső soron a fantázia, amely a megtörténtség látszatát vindikálja magának a megtörténttel szemben.

Ezt a hosszú nekifutást amiatt tartottam fontosnak megtenni, mert Jenei főszerkesztő ennek a szövegnek a megírására azzal kért föl, hogy emlékezzem vissza az első *A for kalára*-időszakra, *Körmendi Lajos főszerkesztő elődre*, a rovatcím kitalálására – létrejöttére –, ezzel nyilván burkoltan azt az igényt is kifejezte, hogy adjak a korról és a körülményekről is valamennyire eligazító és használható képet. Ezen a ponton vagyok meglőve, ezen a ponton hagy cserben az emlékezet, és foglalja el a beszámolóhoz szükséges fragmentumok eltüntetésével helyét a felejtés.

Nem tudom, hol és hogyan indult el a – valójában *A kor falára* címmel összeszedett –tárcasorozat. Vagy találkoztunk Körmendivel a Hungáriában, vagy telefonáltunk – a levelezés akkoriban is bonyolult és időigényes forma volt. Mivel *A kor falára* rovatcím fellengzősnek tűnhetett mindkettőnk számára, kiöltöttünk egy alternatív másikat is, ez volt a *A for kalára*. Ez utóbbi azonban, nem bírva feltétlenül mindenki értelmével, s nem kívánva kiváltani a funkcióban lévő értetlenek sanda gyanakvását, nem kerülhetett a Jászok címlapjára, mely lap akkoriban került Körmendi kezére, így a B1-en *A kor falára* cím jelent meg, a B4 végére pedig, ahol az írárok folytatódtak, odabiggyesztettük *A for kalára* márkanévet. (*A kor falára* cím egyé-

ként manapság ismét belekeveredett a közélet szórakoztató zónájába, a Csík zenekar épp mostanság jelentette meg ilyen címmel a biztos sikerre számító albumát...)

Tematikában nem egyeztünk meg. Írsz, amiről kedved tartja, barátom, mondta Körmendi, olyan keménységgel, amilyen keménységet a szöveg megkíván, majd én tartom érte a hátamat, ha meg nem tudom, akkor legfeljebb kirúgnak. (Nem emlékszem, végül kirúgták-e, a lap múlt-e ki magától, vagy a betegsége/halála vetett véget szerkesztői tevékenységének, illetve az általa szerkesztett, határozott irányokat és szellemiséget felmutató Jászkunságnak.) Én pedig kiírtam, ami a szívemen, az a monitoromon volt (mert nekem már akkor volt laptopom, valahogy, hogy, hogy nem...), lázongtam és dühöngtem, hátafórtan emlékszem, egyszer Elek Istvánt védtem a demokrata fórumosokkal szemben onnani kirúgásakor (és Kulint és Lezsákot gyanúsítottam meg a „mozgós eszmék” és a „JAK-os szenvedéstörténet” elárulásával), borzongtam apám halálán, foglalkoztatott a szerb háború, írtam a saját írói pozícióim önmagam általi ellehetetlenítéséről, de még a gyenge, de már vonásaiban agresszív demokrácia később szárbá szökkenő vadhajtásairól, mérgező növényeiről is (melyek most itt fojtogatnak bennünket). Bevallom, inkább csak a szellemisége maradt meg bennem ezeknek az írásoknak, s a publicisztika lélektanából következőn, idő-kváltozások okán, eltemetődtek a visszaidézhető történetek, az írásokat kiváltó apropók, a kor-kor-szerűtlennek feltűnő mozzanataira mért csapások.

Körmendiről... Körmendi általában barna nadrágban és fehér ingben járt, olykor mutatkozott. Olyan szép sötétbarna nadrágot talán csak feleségem keresztapján, Szentpétery Péter bácsin láttam addig – és azóta –, leírhatatlanul szép barna nadrág volt, már-már fekete. Vasalt és patyolattiszta, ahogy az ing is. Ilyesmikre emlékszem. Meg hogy a Barbaricum Körmendi-kötet sötét tónusú borítója fölött sokáig tűnődtem, ahogy magán a címen, valójában Körmendin. A témákat természetesen rám bízta, kerültük az évfordulós vagy az ilyen-olyan aktualitásokhoz kapcsolódó hozzá- vagy beszélőket. S most jön megint az emlékezés lyukacsos anyaga. Legegyszerűbb az lesz, ha idézek egy korabeli interjúmból, melyet a Jászkunságnak adtam ebben az időszakban, A for kalára lázas időszakában. Lázasan, nyughatatlanul. Kommentár nélkül...

Ezt a lapot Körmendi Lajos szerkeszti. Vele nem is tudom, hány éve... nem is jó ez a megközelítés. Körmendi nekem valahol... és ez sem jó így. Vannak emberek, akik csak úgy jönnek valahonnan, megérkeznek, rájuk nézel, és azt mondod, hiszen ezt az embert én már vártam. A többi nem fontos. A többi csak rizsa. Pótszer. Ez nem esztétikai kérdés, nem is morális kérdés. Ez légzéstechnika. Ha Körmendi szerkeszt egy lapot, akkor ott szeretem felszívni magamat. Tiszta a lég. Mitől? Mit tudom én. Talán tőle. A többiek – tisztelet a kivételnek – nyomják a „helyzetet”. Hozzák a „formát”. Itt vagy ott. Eltévednek. Azt gondolják, ha közlik X-et, akkor ők is egyfajta X-ek lesznek előbb-utóbb. Hiba. Én szerkesztettem, láttam, tudom. Mulatságos, egyben tragikus az a szerkesztői habitus, amely irodalmi rangot tulajdonít annak a kevésnek, ami a kéziratok egymás mellé rakása. Engem már annyi, de annyi semmihez sem értő, de szerkesztői székhez

jutott seggfejéjéig oktatott ki! Meghallgattam őket. Úgy vélem, nem az én helyzetem a tragikus. Persze ehhez hozzátartozik az is, hogy úgy gondolom, vagyok olyan helyzetben, hogy nem kell a legrangosabb(nak kikiáltott) fórumok kegyeit keresnem, illetve igényeiknek megfelelnem, talán vagyok valaki, aki választhat. Na, mit választhatok? Ma már szinte mindenhol hozzák az ember szövegét, legyen bármilyen kemény is. Választom, hogy rendszeresen írok egy embernek például szövegeket, ő elolvassa azokat, hozza – nem hozza azokat. Ez teljes mértékben az ő dolga. Én minden szövegemet levélnek tekintem, amelyben valakitől akarok valamit. Azt sem tudom, persze, kitől akarok, és azt sem, persze, hogy mit akarok. Ilyen egyszerű ez. Körmendit egyébként egy éve nem láttam fizikai kiterjedésében. De ez nem jelent semmit. [...] Nem érdekel a publicisztika. Ha valóban kíváncsi rá, egyáltalán nem érdekel. Ostoba dolog, de így van. Engem egyedül az irodalom érdekel, a szavak érdekelnek, és nem a gondolatok. Hogy mégis publicisztikát írok, ez egyfajta belelégzésem a létezésemben. Soha senki nem mondta meg nekem, meddig mehetek el, mit kell és hogyan kell írnom, Körmendi sem mondta, csak azt üzenté, írjak, mert neki kell, amit írok. Tudta vajon, mit fogok írni? Tudja vajon, amikor várja a szövegemet, hogy mit írok? Honnan a bátorsága a permanens bizalomhoz? Azt gondolom, csak egy nagyon vékony szál választja el a publicisztikát az irodalomtól. Ennek a vékony szálnak a létezése azonban nagyon fontos, mondhatnám megkerülhetetlen mozzanat. Egy író akkor is politizál, ha hallgat, akkor is, ha jártatja a száját. Végső soron mindegy. Én nagy általánosságban hallgatók, igen ritkán mozdulok meg közügyekben. Nem vagyok közéleti alkat, íróként nem. Forrófejű vagyok, emiatt indulatos, és az indulatos emberek legtöbbször igazságtalanok. Nem alapvetően igazságtalanok. Inkább – úgy rétegesen. Az indulat rárakta túlhevítésben jelentkezhetnek aránytorzulások. Túl sok a lelkiismeret-furdalásom emiatt, talán nem kellene, hogy ennyi legyen. Mondhatnám, túlteng bennem a lelkiismeret-furdalás. Rossz, nagyon rossz. Publicisztikát egyébként nehezen írok. Bizalmatlan vagyok magammal szemben, nem érzem magamat elég tájékozottnak abban, amihez hozzá akarok valamit tenni. Persze, bízom a jó írói intencióimban, de ezek nem lendítenek mindig túl a dilemmáimon. Félek, hogy egyszer olyan érzés fog el, hogy blöffölök. Hiszen az én fajta publicisztikának nagyon fontos eleme az írói beleérzés, az a pillanat, amikor a mozaik hiányzó kockáit ráérzésekből pótolom. Ez persze csak elenyésző hányadát teszi ki a szövegnek, de van, létezik. Mármost, hol van az a pillanat, amikor – lehetek fáradt, kedvetlen, kiábrándult – csak úgy odalököm a hiányzó kockákat a szöveghez? Lélektelenül, hiteltelenül, ócskán. Ki veszi észre rajtam kívül? A baj persze az lesz, hogy én észreveszem. S akkor abba kell hagynom. Egyszer...

PETŐCZ ANDRÁS

AZ „EURÓPAI NEMZETISÉG”

avagy az Idegenek és az Aysa mint a kor lenyomata

Megszületett három regény, az *Idegenek*, a *Másnap* és az *Aysa*, bennük jelen van az idegenség, a migráció, a terror, a félelem és a háború, mindazok a kérdések, amelyek napjaink valóságát jellemzik. Fikció ez a három könyv, *kitaláció*, mégis – reményeim szerint – a három történet rólunk szól, és azokról az ellentmondásos érzésekről, amelyekkel megéljük mindazt, ami körülöttünk zajlik. A regényekben menekültekről, gyilkosságokról, az átlagemberek kiszolgáltatottságáról olvashatunk. És, ha válaszokat keresünk napjaink problémáira, a milliányi migránsra, akik elindultak Európába Afrikából vagy a Közel-Keletről, akkor – az adekvát válaszokhoz – nem árt definiálni önmagunkat. Ha Európába vágyakoznak azok a szerencsétlenek, akik sok ezer kilométerről útra kelnek, akkor mit is jelent a szó, hogy *Európa*? Az ő tudatukban van valami kép Európáról? És a mi tudatunkban? Feltehetjük úgy is a kérdést: létezik *európai nemzet*? Kétségtelennek tűnik, hogy ha az ide érkezők fejében van rólunk valamiféle kép, akkor léteznie kell valamiféle európai identitásnak, amit akár „nemzetnek” is nevezhetünk.

Az *Idegenek*, a *Másnap* és az *Aysa* című regényekben megtalálunk néhány szimbólumot, amelyek az európai identitást jellemezhetik. A főhős vörös haja, a *Für Elise* zongoradallama, vagy éppen a második regény elején megjelenő lakókörnyezet, ezek mind-mind európaiságot sugallnak. Ugyanakkor azok a személyek, akik a terrort, az erőszakot jelenítik meg, azok egyértelműen egy másik kultúra képviselői.

Az „európai nemzetiség” fogalma nem új keletű. 1876-ban Victor Hugo a szerb-török háború kapcsán írta meg *Szerbiáért* című esszéjét. Ebben többek között így fogalmaz: „A szerbiai események bizonyítják, hogy szükség van az Európai Egyesült Államokra. Az egyes kormányok helyére lépjen a népek egyesülése. Le a gyilkos birodalmakkal! (...) Európának *európai nemzetiségre* (kiemelés tőlem – P.A.), egyetlen kormányra, egyetlen hatalmas, testvéries bíróságra, önmagával megbékélt demokráciára van szüksége...” Mindez, Victor Hugo szerint, a béke és jólét lehetséges perspektívája az európai polgár számára. Ugyancsak Victor Hugo mondta 1849-ben a párizsi békekongresszuson: „Tételezzük fel, hogy Európa népei, félretéve a kihívásokat, féltékenységet, gyűlöletet, szeretettel viseltetnek egymás iránt. Tételezzük fel, hogy embernek nevezik elsősorban önmagukat, s csak másodsorban franciának, angolnak vagy németnek.” Persze ezek akkoriban utópisztikus szavak voltak, és teljesen hatástalannak bizonyultak. Victor Hugo már nem érte meg az első, illetve a második világháborút, amikor nagyon is számított, hogy francia vagy német vagy angol a nemzetiséged, vagy éppen zsidó. Másképpen szólva: Európa a XX. században nem létezett.

Persze az „Európai Egyesült Államok” nem valósult meg, létrejött viszont az Európai Unió. Úgy tűnik azonban, hogy az Európai Unió léte nem segítette abban Victor Hugo késői követőit, hogy meghatározzák vagy tudatosítsák, mit is jelent az „*európai nemzetiség*”, amit Victor Hugo 1876-ban megemlít. Pedig egyre erősödhet

bennünk az az érzés, hogy az „európai nemzetiség” fogalmának tisztázása nélkül nem igazán tudunk úrrá lenni problémáinkon.

2005 májusában népszavazás volt. Franciaország polgárai szavaztak az Európai Unió tervezett alkotmányáról, és elutasították azt. A megbukott uniós alkotmány helyébe lépett később a *lisszaboni szerződés*, amely – némileg gyengített formában – hasonló alapelveket foglalt magában, mint amelyeket a törvényerőre nem emelt alkotmány tartalmazott volna.

Mindez így nem pontos. Nyilván meg kellene vizsgálni a tervezett alkotmányt és a később bevezetett lisszaboni szerződést, bekezdésről bekezdésre össze kellene hasonlítani a két dokumentumot, hogy világosan lássuk, mi is a különbség a kettő között. Merthogy igen komoly különbségek vannak. Például az Európai Unió úgynevezett „elnökének” a személyét illetően biztos, hogy lényegesen nagy a különbség. A tervezett alkotmányban meglelt volna az a lehetőség, hogy az integráció elmélyítésével párhuzamosan és amerikai mintára az Európai Unió polgárai is elnököt válasszanak maguknak, amely elnöknek aztán valós döntési jogköre van. És itt nem csak a valós döntési jogkör a fontos. Hiszen – mint tudjuk – az amerikai elnök a személyében mintegy *megtestesíti* az Egyesült Államokat, kifejezi azt az eszmeiséget, azt az identitást, amit Amerika jelent. Egy az amerikaiak közül, a legelső, „*primus inter pares*”, aki személyében Amerikát fejezi ki, ezért is fontos döntés, hogy csak két cikluson keresztül lehet elnök, hiszen, elvileg, bármelyik amerikai polgár elnök lehet, az értékek, az identitás, a szemlélet – elvileg – hasonló. Másképpen fogalmazva: Obama és Trump valójában nem különböznek olyan nagyon egymástól, ugyanis mindketten elfogadják az amerikai értékrendszert, a törvények alapvetését, az egyenlőség elvét, az amerikai jogállamiságot és még sorolhatnám.

Valamiféle hasonló elnöki szerepkört akart volna megteremtteni eredetileg az Európai Unió alkotmánya, de ez nem valósulhatott meg. A lisszaboni szerződésben ez az elnöki szerepkör aztán igencsak gyöngített formát kapott, az Európai Tanács elnökének nevezik (a tisztséget jelenleg Donald Tusk lengyel politikus tölt be). Ez az elnöki szerepkör nyilvánvalóan nem hasonlítható az amerikai elnöki szerephez, és a laikus számára nem is igazán tudható, hogy az Európai Bizottság elnöke (jelenleg Jean-Claude Juncker) a döntéshozatal tekintetében mennyiben különül el az Európai Tanács elnökétől. Nyilvánvaló, hogy a két elnöki funkció leírható a hazai köztársasági elnöki és a miniszterelnöki szerepkörökkel, mégis úgy tűnik, hogy a lisszaboni szerződés által teremtett szerepre igazából olyan nagy szükség nem volt, ezzel szemben egy amerikai elnökhöz hasonló, az európai identitást kifejező döntéshozó adott esetben hasznos lehetne.

2005-ben igencsak komoly vita folyt minderről Franciaországban a már említett népszavazás előtt. És a vita során hangsúlyosan került szóba az a mai napig nem definiált fogalom, hogy mit is jelent európainak lenni. Mitől európai polgár valaki, mi a közös az európai nemzetek állampolgáraiban, ami őket európaivá teszi?

A kérdés nem felesleges. És nincs is ebben a kérdésben semmiféle kirekesztés, nincs benne semmiféle „gőg”, sokkal inkább létező és felvethető problémát érint. Ha beszélhetünk amerikai identitásról, amely identitás igencsak jellemzi – származástól függetlenül – az amerikai állampolgárokat, akkor talán beszélhetünk európai identitásról is. De, miközben az amerikai identitásnak nagyon is vannak szemléletbeli, gondolkodásbeli jellemzői, és ezeket le is tudjuk írni, sőt némelyek törvénybe is vannak foglalva, mint például a fegyveres önvédelemhez való jog, vagy a szexuális zaklatás szigorú megítélése és a nők ezáltal kiemelt védelme, amely ilyen módon a viselkedéskultúra részét is képezi az Egyesült Államokban, addig az európaiság, az európai identitás definiálása nem történik

meg. Mintha ebben a definiálásban éppen a példa, az Egyesült Államok is akadályozna minket. A – kissé túl általános – *tolerancia* elvének hangsúlyozásán kívül nem nagyon tudunk olyasmit felmutatni, amit mint európai értéket – dokumentált szinten, ha tetszik törvénybe iktatva, megkövetelve – elfogadnánk. Pedig léteznek ilyen értékek, csak mintha kimondatlanul léteznének. És legfeljebb odáig jutunk, hogy utánozni akarjuk a példát, az Egyesült Államokat, miközben azt sem tudjuk, mit is jelent ez az amerikai példa.

2005-ben, a népszavazási vitában számos francia politikus, közéleti személy megszólalt. Az egyik fekete-afrikai származású politikus asszony a televíziós vitában így kezdte a hozzászólását: „Je suis profondément européenne.” Magyarul: Meggyőződéses európai vagyok. Talán a kelet-európai világból érkezett tévénező meglepődhetett ezen a kijelentésen, hiszen sokszor az európaiság jellemzőjének a bőrszint tartjuk még mindig, vagyis a külső, testi jegyeket. Erre utal a regénytrilógia főhősének vörös hajszíne is. A külső jegy fontos vagy jellemző lehet, de nem alapvető. Sokkal inkább fontos valami más. Valami, ami kétségtelenül megnehezíti a különböző, a nem Európához köthető népcsoportokkal való találkozást, azt a látványos, „keveredést”, ami napjainkban zajlik.

És itt mégiscsak a közös európai gyökerekről, a neveltetésről, a kulturális háttérről kell szólnunk. A közös európai történelemről. Arról, hogy nincs olyan európai ország, ahol az iskolában ne volna tananyag az 1789-es francia forradalom, amikor is a nemzetgyűlés elfogadta az Emberi és polgári jogok nyilatkozatát, amely így kezdődik: „Minden ember szabadnak és jogokban egyenlőnek születik és marad.” Ez a nyilatkozat az egyik alapja ma az európai identitásnak, többek között a nemek közötti egyenlőségnek, a polgári társadalomnak. És nincs olyan európai polgár, aki ne tudná azt, hogy létezik a Biblia, benne a tízparancsolattal, amelynek ötödik pontja a „Ne ölj!” És nincs olyan európai polgár, vagy, fogalmazzunk így, *iskolázott* európai polgár, aki ne hallotta volna Mozart, Beethoven vagy Schubert nevét. A Für Elise dallamát szinte mindenki ismeri, illetve az Örömdót, amely az Európai Unió nem hivatalos himnusza, mindez közös európai hagyomány.

Ilyen módon nyilvánvaló, hogy az Európán belüli migráció, például a magyarok 1956-os kivándorlása nem hasonlítható össze a mostani népvándorlással, hiszen egy kelet-európai integrációja egy nyugat-európai társadalomban összehasonlíthatatlanul egyszerűbb, mint egy másik kulturális, oktatási háttérrel rendelkező közel-keleti migráns integrációja.

Az európai gyökerek a zsidó-keresztény hagyományban találhatók meg, illetve abban a sok száz éves történelemben, amelynek során Európa kikínlódta magából a polgári szemléletet, a nemek közötti egyenlőséget, a másik elfogadásának elvét, a toleranciát. Toleráns azzal lehetek, aki velem is toleráns, aki nem akarja rám kényszeríteni az akaratát erőszakkal.

Amikor Victor Hugo „európai nemzetiségről” beszélt, akkor már azokra a közös gyökekre gondolhatott, amelyek az európai nemzeteket összekötik. Talán nem véletlen, hogy éppen a szerb–török háború kapcsán írta ezt az esszét, és az is állásfoglalásnak tűnik, hogy az esszének az a címe: *Szerbiáért*. Ez kulturális különbségtévis is volt Victor Hugo részéről, meggyőződésem.

Sok-sok olyan elv, alapvetés van jelen az összeurópai hagyományban, amely együtt európai identitásunkat jellemzi. Az emberek és nemek közötti egyenlőség, vagy a „Ne ölj!” parancsolata mellett számos olyan dolgot említhetünk, amely minden európai nemzetnél és polgárnál közös. Ilyen például a laicitás elve, vagyis az, hogy a vallás személyes ügy, nem képezi részét a politikai hatalomnak vagy a törvényhozásnak. A személyes ügy azt is jelenti, hogy nem mutogatom a vallásomat, nem hivalkodom a vallási meggyőződésemmel. Vagyis a vallási jelképeket nem teszem a kirakatba. Úgy öltözködöm, hogy nem hangsú-

lyozom vallási hovatartozásomat. Mert nem akarom a vallásomat rákényszeríteni a másik emberre. A laicitás elve azt jelenti, hogy nem akarom a vallásomat államvallássá tenni.

Valahol itt kezdődhetne a megoldás. Ha az öltözködésünk nem vallási hivalkodást fejezne ki az utcán.

Közös európai hagyomány az általános és ingyenes iskolai oktatás. Ott megtanulható mindez. De meg kell tanulni és meg kell tanítani. Mindenki személyes hagyományává kell tenni, aki európai akar lenni, Európában akar élni.

Victor Hugo európai nemzetiségről beszélt. Az *Idegenek*, a *Másnap* és az *Aysa* című regények kétségtelenül azon hatás alatt születtek, hogy a szerző – jelen sorok írója – franciaországi élete során szembesült azokkal a kérdésekkel, amelyek napjainkban már az egész európai kontinenst jellemzik. Akkoriban mindezt úgy fogalmaztam meg, hogy *Európa belső határait meg kell nyitni, külső határait pedig le kell zárni*. Ez a feltétele annak, hogy megszülessen végre Európa, valamint az európai nemzetiség.

BÁNKI ÉVA

ÉHEZÉSRŐL, JÓLLAKÁSRÓL, ARS POETICÁRÓL

Éhes ember nem olvas.

De lehet-e éhes valaki Budapesten?

Ontja a gyümölcsseit a nyár, potyog a földre a ringló, a szilva, a mandula, a bokrokon megrohad a szőrös fekete szeder, egy iskolára való gyereket lehetne jóllakatni a budapesti kertekből kikandikáló, játszótérek, senkiföldjék szélén termő, pocsékba menő gyümölcsökkel. Élelmes ember augusztus végén zsákot hord magával, abba pakolja a lehullott diót, mandulát, mogyorót. Szedret nem érdemes nejlonszatyorba suvasztani – megromlik, levet ereszt –, azt a gondos anya és háziasszony zárható fedelű, műanyag vödörcskébe gyűjti.

Élelmes ember persze nemcsak a gazdátlan fákat, bokrokat deríti fel, nemcsak lekvárt főz a zsákmányolt ringlóból, málnából, szederből, hanem jól kiismeri magát a budai utcákban is. Jól tudja, hogy a budai társasházak kertjeit mely lépcsőkön lehet a legkönnyebben megközelíteni, hogy hol vannak a legveszedelmesebb kutyák, hol élnek a legidegbeteggebb, már egy idegen arc láttán rikácsoló szomszédok, mely elhagyott cseresznye- vagy körtefát nem őrzi senki. De a nyáresti családi élelemszerző portyák megfelelnek a *l'art pour l'art* ismeretszerzés céljaira is. Vigyük magunkkal a gyereket, mutogassunk neki elhagyott szecessziós villákat, csodáljuk meg vele a város legfestőibb pontjait, járjuk be vele a főváros történelmi emlékhelyeit!

Könyvek, könyvek, könyvek. Hát nem hasznosabb egy irdatlan mézeskalács ház, ahol boldog-boldogtalan jóllakik?

Persze a szegények sem csak gyümölcssel, virággal, édességgel és költéssel élnek. Befőzhetjük a szedret, a málnát, elrakhatjuk télire a diót és a mandulát, de szükségünk van húsrá is, hogy gyerekeink megfelelően teljesítsenek az iskolában, és hogy a saját immunrendszerünket felkészítsük a télre. A közismert megoldások gusztustalanok és embertelenek. Turkálhatunk rohadó szendvicsmaradékok után a pályaudvarok, strandok, bevásárlóközpontok környékén. Az így szerzett hús romlott, egészségtelen, visszataszító. Pedig a húsevés – mint minden a világon – csak kulturális kérdés. Az emberek nem eszik meg a gólyát, a pacstortát, a kukacot, a békát, sőt egyesek viszolyognak a lóhústól, de szinte senkinek semmi kifogása a brazil vagy vietnami csirkegyárakban kínozott, egymás hegyén-hátán nevelt szárnyasok ellen. Nemcsak „kifogásuk” nincs, hanem egymás haját cibálják a maradékokért

Gyermekünknek érdemes elmagyarázni, hogy a szabadon nevelkedő galamb, veréb vagy szarka húsa sokkal egészségesebb, mint a lefagyasztott szárny, zúza vagy far-hát. Ráadásul egy városi madarat elejteni sokkal nagyobb kaland és dicsőség, mint kiemelni egy bevásárlóközpont hűtőpultjából egy halott szárnyas maradványait. Semmiképp se szégyelljük a hajnali portyákat! Vigyük magunkkal a gyereket egy vidám vadászatra, tanítsuk meg a rejtőzködés, csapdaállítás, támadás fortélyaira! És miközben felkutatjuk a Budapest és környékén élő madarakat, ne felejtünk el a gyerekek a mai élelemtermelés cinizmusáról, a természetes élővilág sokszínűségéről, a környezetvédelem fontosságáról is beszámolni.

Nem is kell a parittyával elejtett varjút vagy galambot *paleopulykának* vagy *paleocsirkének* neveznünk. Hiszen senki nem kényszeríthet bennünket arra, hogy a vasárnapi ebédet rántott csirkés, kovászos ubis, dobostortás középosztálybeli lakmározásnak álcázzuk. Nyugodtan elmesélhetjük a szomszédnak, a gyerek osztályfőnökének, hogy mi újdonsült vadászok vagyunk, a parkokban nemcsak kamillavirágot vagy csalánlevelet csipegetünk, hanem vadászunk, zsákmányolunk. Belakjuk a nekünk rendelt várost; Budapest, az *ehető* és *lakható* város útikönyve, topográfiája, részletes természetrajza – talán ez lenne a leghasznosabb irodalom. Az elhagyott gyümölcsfák, a madár-gyülekezőhelyek, a legkülönbélebb élelemlelő helyek pontos lajstroma. Rajzos útikalauz versbetétekkel, receptekkel (csóka-szívvaláta, ürgepörkölt Jókai-módra), praktikus jó tanácsokkal. Egy *vad város* térképe, ahol gondosan megjelöljük a szeder- és berkenyebokrokat, a legjobb halászhelyeket, és nem feledkezünk meg a város kulturális nevezetességeiről sem. A szegények enciklopédiája, amely megtanít arra, hogy valódi dzsungelként, szegényen és pénz nélkül használjunk egy világvárost. A mi városunkat.

Végignézzve a könyvesboltok unalmas kínálatán, és magunk elé képzelve a tízezer, még mindig létező, bár sokszor komoly pénzzavarral küzdő olvasón, nem ez volna-e a legdemokratikusabb művészet?

NOVÁK ZSÜLIET

NAPSUGÁR UTCA 7.

A férjemmel vettünk egy házat Pomázon. Nem újat, nem tökéleteset, csak egy fészket, aminek épp annyi a jó és a rossz tulajdonsága, mint nekünk, olyat, hogy képesek legyünk otthonnak nevezni, ahogyan egymást.

Nagyon ránk fér ez a változás, talán túl sokat is vártunk ezzel a döntéssel. Egy négyemeletes panel alsó szintje csak nagyon korlátozott ideig nevezhető az ígért földjének. Aztán rácsok kerülnek az ablakokra, hogy az otthonunkban megforduló lelkek számát hatékonyabban meghatározhassuk, szőnyeg kerül a földre, még ha nem is szeretjük, mert a pince hideg süti a lábunk.

Az emberek pedig, hogy is mondjam, olyanok. Mindenkiről kiderül néhány év alatt, hogy ő is olyan. A mellettünk élő kedves néni, aki először csak egy kicsit tűnik süketnek, aztán már nagyon, valamilyen okból szereti beállítani az ébresztőóráját fél hétre, ami aztán egy órán keresztül vijjog. Az, hogy erre felébredünk, a kisebbik gond, meg lehet szokni. Tényleg. Csakhogy ez a vijjogás követi az embert. A mosdóba, a kávéfőzőhöz, a ruhásszekrényhez, és az ember menekül. Mindegy hova, csak el innen, el ebből a fájdalmas reggelből, hogy inkább megegyünk egy szendvicset a munkahelyen, az áldottan monoton számítógépzajban vagy az autóban, buszmezgállóban, bárhol, csak ne otthon.

A legfelsőn lakik a Down-kóros lány az anyjával. Évike negyven fölötti, az anyja talán hetven lehet. Mióta az anyukája megbotlott a lépcsőn, azóta ijedt vércsehangot hallat, ahányszor lemennek vagy följönnek a lépcsőn. Évike szereti a repülést. Szerintem a lépcsődolgon kívül szeret is a legfelsőn élni. Kedvenc szórakozása, hogy széttépi a reklámújságokat, és a szélnek ereszti azokat. Olykor, amikor ülök az erkélyen és dolgozom, vagy munka címén csak bámulom a közös udvar fáit, megnyugtatóan leszállingózik először egy, aztán két, végül pedig egészen sok újságlap, és a leérkező akciós banánok és csirkemellek orgiáját extatikus, gyerekes göcögés kíséri. Ezt a botorságot sokszor aranyosnak gondolom, eső után már kevésbé. Hát igen. Ők is olyanok. Együtt tudunk velük élni, hisz mindannyian kultúrlények vagyunk, de hiányozni nem fognak.

Nagyon várjuk már a költözést. A többiek is olyanok, akikkel minden panellakó találkozik. Sokgyerekes család óriás lábú, trappoló gyerekekkel, idős néni, aki szerint a hótakarítástól a vakolathullásig minden problémát a fiataloknak kellene elintézni, de azok érdektelenek, mert egy sem jelenik meg kedden négy órakor a társasházi közgyűlésen.

Az idős, jól fésült bácsi, aki mindig kockás zakót hord lila nejloninggel, elég fura bogár. Mivel el lehet éri a kertből az alsó balkonok muskátliját, virágzás idején azt tűzi minden reggel a gomblyukába. Ha akkor futunk össze, amikor a férjemmel vagyok, csak óvatosan rám kacsint, és megnyalja a szája szélét. Ha egyedül vagyok, akkor kétperces táncot járunk a kikerülés ürügyén, ha balra lépek, ő is, ha a másik irányba, ő is, és ha nem vigyázok, rossz esetben szorosan a fenekemnek, rosszabb esetben a mellemnek simulva halad el mellettem. Közben nem felejt el duruzsolni a sorsról, ami nap mint nap mágikus erővel sodor minket egymás közelébe.

Találkozunk Rékával, a közös képviselővel, aki csak kicsit olyan, mint a többiek. Vagyis inkább nem is ő olyan, hanem a kutya. A nő egy kan magyar vizslával él a harmadikon, amelynek az egyik nagyszülője inkább rottweiler lehetett. Hatalmas és robusztus állat, nyoma sincs rajta a vizslák kecsességének és kedvességének. Ez a dög ádázul gyűlöl mindenkit. Az összes lakóra egyformán engesztelhetetlenül ugat, mély, mordori hangon, feszül a poráz, Réka pedig talpát kis terpeszben a földre veti, úgy áll ellen a húzóerőnek, amíg nagy ívben megkerüljük őket, és eltűnhetünk a szemük elől. Nyáron, amikor az ablaka esténként nyitva van, a kutya kitámasztja a párkányra a fejét, úgy nézi végig dühösen ugatva, amíg a ház összes lakója hazatér otthona nyugalomába.

De tekintünk el ettől, ez együtt járt a panelléttel, de most, amikor vágjuk a centit, és az év azon ritka pillanatában találkozunk Rékával, amikor ez a vörös szörny nem tartózkodik mellette, elmondjuk, hogy hamarosan elköltözünk. Kicsit sajnáljuk is Rékát, mert itt marad neki Évike meg az anyukája, az Óriásláb család, a süket néni, a kötözködő néni és a női testekre fixált bácsi, no meg a kutya, mi meg elmegyünk. Persze boldogan, de jólesik hiányozni.

Réka gratulál, nagyon kedves. Sok boldogságot kíván nekünk az új házban. Megkérdezi, hova költözünk, mit kellett felújítani, milyenek voltak a mesterek, megúsztuk-e a sok bosszúságot, ami egy felújítással jár, és főként, mikor költözünk. Büszkén meséljük, hogy egy hegyvidéki településen, a dolina tetejére megyünk, sokkal, de sokkal több mindent kellett végül elvégezni, mint amit terveztünk, a mesterek közül pedig csak az első villanyszerelő akart minket átverni, a második már olcsón dolgozott, csak néhány helyiségben nem égett a villany, miután elment, a riasztósok átfúrták az új csövet, amiről elfelejtettek szólni, így a költözés már elviekben megtörtént, csak a gyakorlat várat magára.

Erre Réka köti az ebet a karóhoz, hogy de nagyjából csak meg tudjuk már mondani, hogy mikor költözünk. Kicsit túlzásba is viszi a faggatózást, és még ha kicsit meg is hatódom, nem értem, miért akarja ezt ilyen erősen tudni.

A vasárnapok miatt, mondja ő, csak amiatt érdekl. Mert ő ugyan megérti, hogy itt az emberek olyanok, ez egy panelház, nem is várt többet a közös képviselői munkától, és valahol megérti, hogy nekem vasárnap reggel kilenckor kell az erkélyen a lábam epilálni, hiszen csak akkor süt oda a nap, de ez ettől függetlenül mindenkit zavar a házban, és megnyugtató módon hatna az itt élők pszichéjére, ha tudhatnák, ezt már csak egy, két vagy három alkalommal kell még elviselniük.

Mit mondjak, nem esett jól, amit mondott. Hogy én töröm meg a házban a vasárnap reggeli nyugalmat, és úgy adja elő a dolgokat, mintha ez az apróság jelentene bármit is ebben a flúgos társasházi közösségben. Vérig sértve hagytam ott Rékát.

Másnap egy hagyományos, idegtépő napot töltöttünk a blokkban. Hajnalban megszólalt a süket néni telefonja, kiültem az erkélyre epilálni, mialatt szállingóztak le a kertbe a lejárt szórólappaladák, a gyerekek közben ugróiskoláztak a fejünk fölött, és az ő fejük fölött a kutya tombolt a hangzavartól. Boltba menet a bácsi biztosított róla, hogy mindenképpen meghódítana, ha maradnék még pár évig.

Szóval ez egy olyan ház. Nem tudom, fog-e hiányozni.

PODMANICZKY SZILÁRD

AMIT MÁS NEM LÁTHAT HELYETTEM

Van egy különleges hely a Bugaszegi-tónál, amiről még nem beszéltem senkinek. Nem azért nem beszéltem róla, mert titkolni akartam, hanem azért, mert nem tudtam volna elmondani. Főleg azt, hogy csak tavasszal látom ilyennek ezt a tájat, amíg meg nem nő rajta a kukorica.

Amikor először jártam itt, még élt Kalapos Laci bácsi, itt lakott ezen a különös helyen egy fából eskábált bódében, amit, hogy ne fújjon át rajta a téli szél, körbetekert fóliával. Szép élete volt Laci bácsinak, gazdasága, földje, állatai voltak, de aztán elfolyt a pénz, állítólag elgépezte. Bár ha mindez nem így történt volna, én már akkor is csak nagyon öregem és szegényen láttam. A viskóhoz tartozott egy kis föld, amin virágot, paradicsomot, paprikát termesztett, azt hozta be a piacra a bicikli csomagtartójára kötöttládában. Néha krumplit is vettem tőle. Amikor a *Baltoni világok* című könyvet írtam, tervbe vettem, hogy Kalapos Laci bácsival is elbeszélgetek, hogy ő maga tisztázzon minden mendemondát. De addigra annyira érthetlenné vált a beszéde, hogy le kellett tennem erről a tervről, és csak egy fotón örökítettük meg az utókornak a könyv hátlapján, kezében egy csokor virággal és az elmaradhatatlan kalapban.

A haláláról valójában nem értesültem, hanem egy tavaszon azt vettem észre, hogy Laci bácsi kalyibáját rendbe hozták, jó minőségű magyar nóta üvöltött a falai között, és a kert rendezettsége is megváltozott. Ez már nem az öreg műve, gondoltam, mikor megérkezett egy terepjáró a házhoz az új tulajokkal, és behajtott az udvarra. Szőke nő és barna férfi. A magyar nóta fél perc múlva finom jazzre változott.

Hogy mit látok ott minden tavasszal, Laci bácsi háza és a Bugaszegi-tó között – és van ott egy téglamúzeum is –, nem tudnám megmondani. A szántóföld úgy domborodik, hogy száz méter múlva eléri az eget, és megszületik a horizont. Ott van tőlem egy karnyújtásnyira, miközben fényes-hasas bárányfelhők gömbölyödnek fölöttem. Az ég és föld ritka látványos találkozása. Olyan, mint valami állandó születés. Ami születik, az el is múlik, de itt az állandó. Ha gazdag vallásos ember lennék, építtetnék ide egy templomot. A domb aljában nemes bodzaerdő húzódik, és ha tovább megyünk, meglátjuk a Bugaszegi-tó széles vízfelületét, amit egy, a somogyi dombokról lefutó patak táplál, majd a másik végén elindul a Balaton felé, ahol először átgurul az autópálya alatt.

Ez az a hely, ahová minden tavasszal kimegyek, és megnézem, tényleg azt látom-e, amit tavaly.

Amikor ehhez az íráshoz készültem, fölültem a kerékpárra, hogy az odavezető utat is részletesen leírhattam, mert már abban is van egyfajta bartóki hangulat.

Láttam, hogy Badacsony felől jön az idő, de úgy számoltam, hogy van még egy órám, és előbb beugrom a papírkereskedésbe egy köteg jelenléti ívért. Rég láttam már ilyen papírt, amin az ember az aláírásával igazolhatja, hogy jelen van, ezért megkértem az árust, aki biztosabb kézzel mozgott a polcok között. Az egyévi jelenlételet igazoló papírhengert kifizettem, és megindultam a kijárat felé. És akkor

az ég egyöntetűen leszakadt. Úgy ömlött a víz (eső), mint a filmekben. Ha a Hortobágyon vagyunk, biztos azt írom, lejött a víz. Kilépnem az üzletből nem volt ildomos, azt méricskéltem, mikor áll el. Meddig vannak nyitva?, kérdeztem a pénztárost. Fél öt, mondta. Főlnéztem az órára, fél öt lesz egy perc múlva. Álltam a csukott ajtóban, és néztem a betonon sistergő vizet. Az idő telt, miközben semmi nem változott. Abban azért biztos voltam, hogy a mutató átlépte a felet. Mi legyen? Merre haladjon tovább a buli? Arra gondoltam, lesz-e annyi emberség a boltosokban, hogy nem hajtanak ki ebben az időben. Álltam és vártam. Nem szólt senki. Tényleg csend volt, csak az eső zaja. És akkor megfordultam. Jó volt látni. Ott állt mögöttem egyetlen sorban mind a négy bolti dolgozó, táskával, türelmesen. És néztek. Jól vizsgáztak, nem hajtottak ki az esőbe. Úgyhogy kinyitottam az ajtót, és kiléptem az esőbe. A vizsgázók szétspricceltek, és elhajtottak a kocsikkal, én pedig egy viszonylag széles ereszrész alatt meghúztam magam a jelenléti ível. Az eső változó rohamokban hol gyengült, hol erősödött, az égkép nem adott okot a bizakodásra. Az autósok lassan hajtottak az úton, és mind jól megnézte a várakozásomat. Hogy mit gondoltak? Amit láttak. Egy férfi áll a fal mellett a zuhogó esőben egy Sigmund Freud föliratú pólóban. De ki lehet az a Sigmund Freud, kérdezhették. Talán ő? Igen, én így éreztem. Főleg a jelenléti ív miatt.

Az eső elállt, a tavaszi párák föltépte a szél.

A Bugaszegi-tóhoz vezető úton át kell hajtani az autópálya felett, mintha rendőrhelikopterből figyelned a forgalmat, a távolban pedig ott húzódik a Badacsonyi koporsóhegye. Aztán az út nagy lejtővel kanyarodik alá, és fölgyorsítja a biciklit Andreáék háza mellett, aki a legjobb munkaerő az uzodában, még akkor sem akar nyugdíjasjegyet adni, ha nem vágom le az ősz szakállam. A tóhoz vezető úton kis kertek következnek, mogyoróbokorral, cseresznyefával. Az egyik kert udvarán hajbókoló pincérszobor áll, amint éppen tálcán kínálja a kenyeret. Egy másik kertben lovak és kutyák, előtte kamion parkol a jegenyenyár alatt, amott kis tornyok nőttek a föld fölé apró ablakkal, nyilván föld alatti bunker szellőzői. Aztán a tóból kifutó patak következik, amin fahíd vezet át, és innen már megszaporodnak a virágzó bodzabokrok is.

Amíg Szegeden éltem, nem tudtam, hogy ilyen mélyen itta magát belém a gyerekkorom vidéki tája, hogy otthonosan érzem magam egy kövekkel fölszórt földúton, és miközben látványosan elgondolkodom azon az egyszerű szegénységen, amiben Laci bácsi élt, aközben mégiscsak gyönyörűséget látok egy közeli horizontot rajzoló dombban. Hát, ez van. Az emlékek kamráját nem lehet újratölteni.

Az első években, amikor ide kijártam, elhoztam egyszer a fiam, hogy megmutassam neki. Akkor jött haza, azt hiszem, Amerikából. Kibicikliztünk és megálltunk. Vártam, hogy látja-e azt, amit én látok. Aztán elszégyelltem magam, miért is akarom, hogy az én szememmel lássa a világot. Annyit mondtam csak, hogy néha ide szoktam kijönni. Aztán szedtünk egy kis bodzát és akácvirágot az esti koktélpartizhoz, hogy a szívószálak mélyéről fölhörpölt ital némi megnyugvást adjon az egyszerű, mégis oly érthetetlen dolgok felett.

VÁMOS MIKLÓS

HÁROM PICZI

(rövidülök jeligére)

[1.] A francia Azúr-part számomra legkedvesebb pontján, Cap d'Antibes-ban es-ténként megszokott a hejehuja vialom a tengerszéli éttermekben. Délután, a fé-
lig-meddig betartott szieszta idején azonban csak a víz és a szél muzsikál.

Egy tűzforró júliusi napon három tájt érces hangú férfikórus zendített rá, teli
tüdőből. Legalább ötven tenor és bariton. Olaszul, három metsző tisztaságú szó-
lamban. Népi dallamok. A számok végén ujjongva megtapsolták saját produkci-
ójukat. Franciára váltottak, majd spanyolra, amennyire megítélhettem, hibátlan
kiejtéssel. Bravo! De mi a szösz, kik ezek?

Próbáltam közelebb menni, csakhogy az ingatlant, ahonnét az égi melódiák kiröp-
pentek, magas kőfal övezte. Túloldalt a plázs, a mélykék víztükör messzire vitte a hangot.

Ezek profik, gondoltam, képzett torkok. A nizzai operaház énekkara? A no-
nacoié? Vagy messzebből jöttek, Párisból? (Ady még így írta.) Bárhonnét, mit keres-
nek itt? Szabadtéri föllépésük lesz? Kórusfesztivál? Vízi zene? De ebben az órában
miért nem sziesztáznak, hűsölnék a vízben, hevernek az elegáns nyugágyakon,
a susogó napernyők alatt?

Míg a válaszon merengtem, a próbának (?) vége szakadt, ám az éneklés folytató-
dott, immár a saját szórakoztatásukra fújtak ismert slágereket, rögtönzött szólomokkal,
egyre gyakoribb kacagással aláfestve. Volare, oh, oh. Biztosra vettem, hogy sosem ka-
pok magyarázatot. Nagyjából hetven perc múltán csönd lett, ami ugye fikció, hiszen
a hullámok, a falevelek, a madarak és az emberek neszezték, zajongtak, locsogtak.

Késő délután az egyik strand tengerbe nyúló deckjéről (magyarul: stég) le-
hordták a napágyakat, esküvő helyszínének rendezték be. A ceremóniát a partról
figyelhettük. A pap franciául adta össze az ifjú párt. Szót kapott a menyasszony,
hosszabb beszédéből kiderült, hogy ő francia, míg a vőlegény olasz, akinek előző
feleségétől származó fiát közösen nevelik majd Rómában, reméli, jó anyja lesz. Ezt
megtapsolták. Valamint hogy ez az olasz zsidó szertartás jelképezze a megbékélést
és elfogadást, melyre az emberiségnek olyan nagy szüksége volna.

Az igenek elhangzása után a férj szétaposta a poharat, majd berohant egy csa-
pat férfi, hófehér szmokingban, többségük fekete bőrű, s előadtak a délutáni reper-
toár helyett néhány pattogó ritmusú dalt – héberül. Többek között a Hava nagilát,
azt még én is ismerem. A násznép táncra perdült, a férfiak fele kipában. Véletlenül
tudom, hogy e két szó jelentése: örvendezzünk.

Ó, istenem, ha a világ népei így összerendeződnének, s etnikai harcaik helyett
boldogan ropnák együtt! Too good to be true. Halleluja!

[2.] A kávéházban a kockacukrot már Arany János idejében is papírba csomagol-
ták, s kettőt szervíroztak belőle a csésze alatti tányérkára. Állítólag akkor nagyobbak
voltak, mint ma – vagy inkább gyermek- és ifjúkoromban.

Az „inkább” azért szükséges a mondatba, mert bájos ifjú kávéársnóm a puccos
vendéglátóipari helyiségben rácsodálkozik, a pici téglák a fehér, márkajelzéses cso-

magolásban ugyan kicsodák? Nem értem. Míg föl nem világosít, ő ilyen papírba burkolt kockacukrot még soha nem látott.

Ez komoly? Úgy tetszik, igen. Figyelni kezdem, és valóban, csak kristálycukrot kínálnak, pindurka hosszúkás zacskókban. Igaz, négyfélét, fehérét, barnát, s kétfajta édesítőszeret. Hm, a papírborítású kockacukor miért ment ki a divatból? Nem értem. Valaha, boldogult úrfikoromban gyűjtöttem őket, főleg külföldről, elsősorban Páris legendás caféból – de Flore, Les Deux Magots, Bonaparte – vittem őket haza. (Én mindig keserűen szerettem a feketét.) Készletem szépen szaporodott, míg valamelyik vásárlásnál hátrahagytam (ottfelejtettem).

Miért kedvezőbb a presszóban, éttermekben, kávéházakban a törpezacskók használata? Olcsóbbak? Könnyebb ezeket sorozatgyártani? Vagy mi? Aki tudja, írja meg nekem, az se baj, ha a Facebookon. Egy újabb, eddig még nem taglalt korszaknak vége, summázzom melankolikus hangulatban.

Gyűjthetnék persze márkajelzéses papírszalvétát – ha akarnék még gyűjteni bármit. Minek? Okosabb már, ha inkább osztogatok. De azért... innen üzenem a világ vendéglátóiparának és cukorgyárainak: legyen csomagolt kockacuki újra, az ifjabb nemzedékek és a hagyományok kedvéért. Édes szokást kár veszni hagyni.

[3.] Megszületésem óta látható a bal lábam sípcsontja fölött, tíz centire a bokámtól egy szabályos kör alakú, mélybarna anyajegy. A régi lyukas kétfilléresnél és a mostani egyfórintosnál picivel kisebb. Óvodistaként megkérdeztem anyukámtól, miért van ez ott? Azért, hogy ha elveszítenénk, erről mindig fölismerhesselek, mondta ő.

Nem örültem. Ugyan miért veszítenének el? Ha mégis, vajon az arcomat még nem sikerült volna megjegyezniük? Ideje volna.

A kerek jel – stigma? – máig a helyén. Jelzett szerepe megszűnt, szüleimet régen elvesztettem (1969, 1986). Őket miféle apajegy vagy anyajegy révén találhatnám meg?

Akad rajtam egy másik, számomra fontosabb mélybarna folt is, voltaképp kettő, de összetartoznak. Bordaívem jobb oldalának aljánál kis lábnyom. Valaha tökéletesen elkülönült a talp és a sarok. Ennek eredetéről anyám nagyjából ugyanakkor azt állította, kedves rongyörpém (Hapci), örökös hálótársam taposhatott rám, amikor aludtam. Na szép, gondoltam.

Hapcit azután kétszer is eladtam – szégyen-gyalázat. Nem mentség, hogy először Puskás Ferencnek, aki csapta a szelet az óvónőknek. Féltékeny vagyok. Szia, Öcsi, én is Öcsi vagyok, mondtam neki. Adott Honvéd-jelvényt, de elkérte cserébe Hapcit. Sírtam. Nem sejtettem, hogy az óvónőnél hagyta.

Másodszor első szerelmem, Lili tett vételi ajánlatot a törpémre (1959). Én kilenc voltam, ő húsz, úgy vélte, nagy fiú vagyok már a babázáshoz. Nemsoká kinévházasodott Luxemburgba, Hapcit búcsúzaskor anyám kezébe nyomta.

Mind a törpét, mind a (kissé elformátlanodott) lábnyomát máig őrzöm. Puskás és Lili jó ideje eltűnt erről a sártekeről. Így megy ez.

HÁY
JÁNOS

A TEGNAP LOVAGJA

(Bródy Sándor)

I Részlet a szerző Kik vagytok ti? (Kötelező magyar irodalom) címmel várhatóan 2018-ban megjelenő irodalomtörténetéből. I

A kiegyezés utáni és század eleji magyar irodalomra úgy tekintünk, mintha a nemzeti romantika után közvetlenül a Nyugat kicsit konzervatív modernje jött volna, hogy alig lehelte ki a lelkét Jókai 1904-ben, rögvest átvette a hatalmat az új folyóirat. Mintha a Nyugat hősei a semmiből jöttek volna, s csak a Jókai-, Arany- és Petőfi-utánpótlókat kellett volna kiűzniük a magyar irodalom terepéről, elfeledtetni az olvasókkal a parasztromantikát, a tiszta forrásból vedelő kedves, őszinte embereket, akik valójában nem is anyaméhből lettek, hanem egyenesen az anyaföldből nőttek ki, ahogyan az erdők fái vagy épp a mezei virágok. Olyan, mintha a két művészeti erő között semmi nem történt volna. Hogy míg a kiegyezést követően sorra szaporodtak a modern Magyarországot megalapozó intézmények, vállalkozások, sorra épültek az ország képét a mai napig meghatározó középületek, megindult az iparosodás, a falusi tömegek városba özönlése, a pár százezres fővárosból néhány évtized alatt háromnegyed milliós modern nagyváros lett, hogy míg ez történik, a magyar irodalomban csak mákonyos szerelmes dalokat és a nemzeti szabadságért küzdő történelmi hősokról szóló beszélyeket döngicsélnek a kor igricei. Tagadhatatlan, néhány évig épp ezt lehetett látni. Hisz a többnyire német, zsidó és más nemzetiségi gyökerű modern kapitalista polgárság inkább vágyott magyarrá lenni, mintsem európaivá. A gazdasági érdek a nemzeti ipar erősödését kívánta, s lettek ezért az új tőkés magyar urakká, sokan közülük főnemessékké. S akik nem jutottak nemességhez, azok is arra törekedtek, hogy minél előbb kiszabassák maguknak a nemzeti mentét. Arany a maga nemzetmítoszt teremtő akaratával erre a közönségre gondolt, s akkor nem látszott anakronisztikusnak ez a szándék. Jókai ezt a közösséget ámította el hatalmas romantikus kalandregényeivel. Rájuk gondoltak a történelmi tablókat létrehozó festők, a Hősök terét faragó Zala György, vagy a magyarok bejövetelét megfestő Feszty Árpád. Ennek volt keletje, vásárlója és olvasója. Ernst Lajos, az ortodox zsidóból öntudatos hazafivá váló gyűjtő még a századfordulón is, amikor nyugaton már a legügyetlenebb galériás is impresszionista festőkkel seftelt, csak ilyen képek után kajtatott. A fő művek persze már régen elkeltek, így jobbára csak Székely Bertalan és Benczúr Gyula fontos képeinek vázlatait tudta megszerezni. Rossz lóra tett Ernst Lajos, csődbe jutott és öngyilkos lett, véget vetve ezzel nem pusztán a saját életének, hanem szimbolikusan egy romantikus álomnak is. A pitykés mentés, csibukos, duhajkodó, középkori várjobbágyokra hasonlító közönséget hamarosan leváltotta egy szokvány polgári ruhát hordó, s a valóságot élő és megtapasztaló lakosság. A század

utolsó évtizedeiben oly látványos volt a kapitalizmus kiépülése és annak hatása a mindennapi életre, hogy a művészet terepén sem lehetett már a látszatvalóságot ábrázolni, s az olvasói figyelmet idealizált hősökkel és valóságidegen történetekkel felcsigázní. Emiatt veszíti el a népszerűségét Jókai, s nem a Nagy Bellával kötött öregkori házasság miatt.

A modern kor áldozatai egyre csak szaporodnak, egyre több és több lesz a vesztes. A boldog szegénységről szótt ideák, amelyeket oly nagy szeretettel írt meg Jókai a *Szegény gazdagokban*, összeomlanak. Szegénynek lenni: rossz. Egyre több társadalmi ellentmondás és ellentét kerül felszínre. A valóság ereje az égi lebegésből a földre húzza a figyelmet. Létrejön az a modern polgárság és értelmiség, amelyik meg akarja ismerni, sőt meg akarja változtatni a valóságot.

Hiába kutakodunk olvasói emlékeinkben, hiába idézzük fel a valahai irodalomórákat, nem bukkanunk senkire ebből a korból, olyan, mintha a magyar irodalom nem reflektált volna erre a változásra. Esetleg Gárdonyit tudjuk előkotorni, de őrá is csak úgy gondolunk, mint az *Egri csillagok* és a *Láthatatlan ember* írójára, a történelmi elbeszélés utolsó nagy alakjára, s nem jut eszünkbe egyetlen modernebb műve sem, mint az *Ida regénye* vagy a *Hosszúhajú veszedelem*. Holott épp ekkor jön létre a modern magyar irodalom intézményi háttere, a kiadók, a napi- és hetilapok rendszere. Az új fórumok, amelyek kivétel nélkül üzleti vállalkozások, tehát haszonelvűek, szinte számolatlan igénylik az írókat, újságírókat. Megjelennek a sajtómunkások, a kor tipikus alakjai, az éjfélig nyomdában kúszoló szerkesztő urak, akik az éjszaka hátralévő részében kávéházakban lebzseltek, hogy szaftos történetekkel és alkohollal meszeljék el a napi fáradalmakat. A modern polgárságnak kell az információ, mert az információ érték, és kellene a jó történetek, társasági hírek, hisz megerősödik egy új olvasói réteg, a női olvasóké. Az újságírók írnak riportot, jegyzetet, kritikát, tárcanovellát és regényeket, amelyek részletekben jönnek a hétfégi mellékletekben. A sajtómunkások sokaságából végül is kiválasztódik és feláll a modern magyar irodalom első generációja, kiválasztódnak a nagyvárosi pörgés első dalnokai. Mára már szinte teljesen ismeretlen nevek csengtek akkor ismerősnek. Petelei István (1852–1910), Gózsdu Elek (1849–1919), Ambrus Zoltán (1861–1932) vagy épp Bródy Sándor voltak a kor azóta megfakult csillagai. Ők változtatták meg az írói szemléletet, tágitották ki a figyelem terét, ők hozták be a valóságot, a valóságos sorsokat, fogható karaktereket, az életszerű történeteket, a valós emberi problémákat az irodalmi műbe. Legendák voltak mindahányan, de mint írók nem, csak mint legendák maradtak meg egy későbbi kolléga, Krúdy Gyula álmatag elbeszéléseiben. Megtermékenyítették a modern magyar irodalmat, s a megtermékenyítéssel el is pusztultak, a jövő generációja, ahogyan a fekete özvegy nevű pók, felzabálta a megtermékenyítőket, s az emésztés során elvesztek a személyiségek, tápanyaggá lettek egy erősebb nemzedék számára.

Az elveszettek leghíresebbike Bródy Sándor volt. 1863. január 23-án született Egerben egy jómódú gabonakereskedő (ló- és épületfa-kereskedő, katonai beszállító, kocsmabérlő, egyszóval a kor egyik típusalakja: a vállalkozó) tizennegyedik, egyben legkisebb gyerekeként. A kisfiú jómódba született. Bródyék a kiegyezés utáni fellendülésben meggazdagodott családok életét éltek. Az apa befolyásos ember volt. Bár zsidó, de gazdag. „– Ki a te apád? Úr? – Az nem. Izraelita, de gazdag” – írja egyik legszebb önéletrajzi novellájában,

A *szent tisztaságban* (1910). „Apám az egi érsek udvari zsidaja volt, ami nekem abban az időben fájt és a szívembe nyilallott, ha olvastam az érseknek apámhoz intézett levelét, amelyben tegezte – egyoldalúlag.” Ezt a megfogalmazást Krúdy szerint a frissen országvezetővé lett Károlyi grófnak is elsüti, csak úgy teszelve a gróf zsidókhöz való viszonyát, hogy az ő apja a Károlyi apjának lett volna a házi zsidaja. Bródy Jakab nem volt puritán kereskedő, nem verte fogához a garast. Nem volt afféle fősvény pénzember, akiről Bródy oly előszeretettel ír meglehetősen gúnyosan, hisz mint afféle szocialista gondolkodású vagy legalábbis az elesettekkel mélyen együttérző író a gazdagok harácsolásában látta a társadalmi feszültségek, a nyomor okát. „Az igazgató... nagyon nehezen beszélt, de beszélt. Tüdejének talán csak egy karaja volt még ép, de nem volt az a fenyőillat, amelyért fölcserélte volna azt a dohos szagot, amelyből nagy, vékony orra a pénzt – a maga pénzét – szagolta ki. Nem mozdult el nyáron se. Lehet, attól félt, hogy idegenben hal meg, és az idegen vasutak sokat számítanak holttestének hazaszállításáért.” A pénz Bródynál a bűn, a hamisság, a korrupció és minden más emberi rossz kiváltója. Bródy az első a magyar irodalomban, aki a társadalmi mozgások mögött nem eszméket és ideákat lát, hanem a tőkét.

Bródy Jakab a bevételei jó részét nagyvonalú életmódjára fordította. Ő is egy volt azok közül, aki magyarabb úr akart lenni a magyar uraknál. Zsinóros magyar ruha, nótázás, kurucos temperamentum, bor, nők, kártya, vadmagyarság. Ez idő tájt, bármennyire is szégyenletes, körülbelül ennyit jelentett magyarnak lenni. Ezt a mintát tudták a fajmagyarok nyújtani az asszimilálódni vágyók számára. Bródy Jakab úgy eltanulta a lumpoló dzsentris életet, hogy az első nagyobb válság el is sodorta a vállalkozását, s lett ebből a gazdagságból egyre növekvő szegénység, s Jakab úr halála után szinte nyomor. A nagyobb gyerekek önállósodnak, a maradékkal az anya 1878-ban a fővárosba költözik. Bródy gyerekként átéli a kor egyik legjellemzőbb étetalakulását, a deklasszálódást, a lecsúszást, az egzisztenciális bizonytalanságot, megtapasztalja, milyen a nagyváros élete, mennyi nehézséget hoz, mennyi nélkülözést, milyen elemi szinten kiszolgáltatottnak lenni. Ezek az életváltozások ugyanakkor lehetővé teszik, hogy a kor társadalmának hihetetlen széles palettáját ismerje meg. Főurak, polgárok, mágnások, diákok, egyszerű parasztok, cselédek neki mind-mind közeli ismerősei. Kisváros, főváros, falu – mindenütt otthonosan mozog. Bár Budapest dalnoka lesz, könnyedén ír a falvak lakóiról, hiszen ismeri, sőt szereti őket, ahogyan a sokszor inkább művi, mint őszinte pesszimizmusa ellenére általában az embert és az életet.

Bródy annak a korosztálynak a tagja, amelynek a szülei átérték a forradalmat. Olyan kis korban született, amelyben elevenen élt a nagy kor emléke, ahol érintésnyi közelségben volt a hősiesség, a nagyság, s persze a szabadság ideája. Azt a nagyságot akarja elérni ő is. „Tizenkét éves koromban én még nem tudtam, mely pályán terem számomra babér. De hogy terem, azt sejtettem” (*Lyra*, 1911), mondja az egi gimnáziumi évek kapcsán. A naggyá levés akaratát nem megingatja, hanem inkább megerősíti a lecsúszás. Szinte motorja életének a vágy, hogy visszahelyezze magát oda, ahonnét kiesett, hogy helyreállítsa a gyerekkorában megbomlott rendet. Retteg a visszacsúszástól. Ebből persze egyenesen következik az írói kockázatvállalástól való félelem is. Többször megvallott írói dilemma számára, hogy bár mélyen együttérző az elesettekkel, világosan látja a társadalmi igazságtalanságokat, nem mer igazán radikális írói programot követni, s a társadalomkritika terén

is mindig óvatos. Így válik az egyénileg átélt igazságtalanság az írói erők katalizátorává, majd fogvatartójává. Előfordul, hogy magára uszít gazdag és befolyásos urakat, de igazán harcos nem mer lenni, ahogyan az olvasók számára is megőrzi a komfortérzetet, amikor olyan hősokeket és sorsokat kínál fel, és olyan módon, hogy megmaradhatunk a sajnálkozás és együttérzés biztonságában. Minden megejtő és tragikus történet másokkal történik. Bródy olvasása emberséget ébreszt bennünk, de nem jár igazi létkockázattal.

Dicsőség- és becsvágy hajtja az egri szerzetesi iskola diákját, aki nem épp a legjobb tanuló. Elemi szinten érdeklődik az állatok, növények, csillagok, a test működése iránt, de ez az érdeklődés a jegyekben nem mutatkozik meg. Ez a kor a tudomány diadalának kora. Mindent meg lehet oldani, hirdeti a pozitívizmus, csak meg kell figyelni a jelenségeket. Az írásnak is a valóság vizsgálatára kell építenie, vallja később Zola követőjeként. Életes íróvá lesz, megelőlegezi azt a kategorizálást, amit később Ady visz diadalra, az életes és az irodalmi írók megkülönböztetését. Nem véletlen, hogy első novelláit megfigyeléseknek nevezi, s gyakorta az elbeszélőt mint megfigyelőt belekomponálja a művekbe. Tizenöt éves, mikor végleg elveszik a kisváros és a család otthonossága. Budapestre költözve még bekerül a gimnáziumba, de pénzhiány miatt szinte meg sem melegsik a padban. Eddig tartott a hivatalos iskolai karrier. Végzettség nélkül marad. Sokszor szemére is hányják, hogy nem elég művelt, nem beszél nyelveket, még németül is alig tudja megértetni magát, s persze nem olvas, legfeljebb a Bibliát és Petőfit. Holott egész életében rengeteget olvasott, és tényleg a legjobbakat, a legjobb franciákat és oroszokat, amikor fordítások révén elérhetővé váltak. A gimnáziumból kikerülve Diákújság címmel lapot szerkeszt, és magántanítványok után lohol, hogy megélhetéshez jusson, rendszerint gyalog megy, hogy a közlekedés költségeit is megspórolja. Megpróbálkozik a színészettel is, merthogy Petőfi, a nagy példakép is így tette. Amúgy Bródy egész életművének látens főhőse Petőfi. A hősei általában őt olvassák, folyton előbukkan, hol színről színre, hol csak a nyelvezetben. Abban a világban, ahol szétmállott a vallás, amely korból kikopott az isten, a művészet kapaszkodott a megürült helyre. Egy rövidke időre felépül az új hit, amelynek vezérlő csillaga Magyarországon Petőfi. Hozzá képest épül fel a spirituális világ, aminek szent szövegeit épp ekkor hozzák létre az írók, aminek szentképeit a festők épp ekkor festik. Meseszerű világ is volt ez, ahol Petőfi (nem utolsósorban Sándor) a megváltó, s a művészek a sok-sok apostol. E szakrális vezér életét követve jelentkezik Bródy a Nemzetibe színésznek, s Paulay Ede felveszi, persze kis csalás kellett hozzá, hiszen még csak tizenhat éves. „Felvettek, mert palóc dialektusban beszéltem, és gyorsan hoztam a parádi vizet a szomszéd Takács fűszerüzletéből.” A koplálás, a sok szaválás miatt lassan fizikailag is leromlik. „A lehetőség, hogy én színészként szavaltam volna végig az életemet, irtózatossá gondoltam” (*Alulírott élettörténete*, 1918). A nagyravágyó ebben a pillanatban inkább látszik elbukni, mint diadalmasan felemelkedni. Menekülőútként Hevesben élő rokonokhoz kerül, hogy kicsit helyrekalapálja a vidéki levegő és koszt, majd bátyja segítségével Békésgyulára ügyvédi írnoknak. Alig húszéves.

Bródy gyerekkora óta írt, versikéket és verses színdarabokat, de az első gondolat mégsem az irodalom, hanem a képzőművészet volt, ahogyan Jókainál. Kiválóan rajzol. Szobrásznak lenni, hatalmas anyagon dolgozni, s azt a hatalmas faragást közszemlére tenni, ez nyugtázta le, ezzel akart volna lenyűgözni és naggyá lenni. „Az egri hegyekben valami

puha kőre találtunk, amiből tollkessel is lehetett figurákat faragni. Mi sem akadályozhatott hát meg abban, hogy képfaragó legyek. A versírás azonban kerülgetett mégis, de nem nagy erővel... Sokkal több baj volt a piktori hajlamokkal. Ezeket izgatta az egész város, melynél festőibbet nem látott még aquarelrel dolgozó ifjú ember." De végül elmaradt a szobrászat, csak a plasztikus leírásokban, amelyek gyakorta a legfényesebb részei az írásoknak, érhetjük tetten a valahai szándékot, s a modern és klasszikus művészetek iránti nem szűnő rajongásban. Ír a nagybányaiakról, *Rembrandtról*, *Munkácsyról*, kritizálja a történelmi romantikába feledkezett festőket, különösen Benczúrt, akik megrendelésre dolgoznak, s dúskálnak a vagyonban, a *Fehér könyvet* olyan alkotók illusztrálják, mint Ferenczy Károly, Réti István, Vaszary János, Rippl-Rónai József.

Maradt az irodalom. A gyulai időkben megyei lapok külsőse lesz. Cikkei jelennek meg, megpróbálja bedolgozni magát a sajtóba, amikor valami egészen különös élményben lesz része. Kezébe kerül Zola *Nana* című regénye. A regény szemlélete, ábrázolásmódja hirtelen összerántja minden addig szertecsatangoló gondolatát. Zola naturalista poétikája, a valósághoz való megváltozott írói viszonya, hogy azt írom, amit látok, hirtelen rendet rak Bródyban. Most érti meg, mit jelent íróilag a szegénység, a lelki és testi nyomorultság megfigyelése. Mert nem pusztán az anyagi lezüllés foglalkoztatja. „Ezek a megfigyelések a »Nyomorórról« szólanak, írja első könyve bevezetőjében. – De nem csak az éhség, a szegénység, a test nyomorúságáról, hanem arról a sokkal ijesztőbb nyomorról is, mely a lelket öleli át, rideg, csontváz karjaival...” A valóságot kell írni, felszámolni az idealizált irodalmi világot, kitoloncolni a művekből a valóságtól elszakított romantikus hősöket. Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy ennek a szemléletnek semmi előzménye a magyar irodalomban. Bródyban is Jókai, Hugo, George Sand, George Eliot, a nagy romantikus regények tapasztalatára épül ez az új tudás, ez az új szemlélet, kialakítva ezzel az életmű legfőbb jellegzetességét, régi és új, Zola és Jókai nem kis mértékben ellentmondásos szimbiózisát. Már ekkor cikket ír a naturalizmusról, s kardoskodik a valóság megfigyelése, mint írói szemlélet, mellett, hogy anyagot gyűjteni ki kell menni, csak nem a természetbe, mint a plein air festők, hanem a mindennapi életbe. Létező alakokat kell választani a művek szereplőinek, s az író nem tehet arról, hogy olyan korban él, amikor a nyomorultság, az emberi kiszolgáltatottság ilyen mérvűvé lett. E hitvallásból adódik első írói konfliktusa. Az *Agglegények klubja* című írásának szereplői között felismerték magukat a gyulai kaszinó látogatói, és mondhatni nem csattantak ki az örömtől, így aztán a *Gyulai titkok* címmel tervezett cikksorozatból több darab nem készül el.

Sorra születnek a novellák, amelyekben olyan sorsok és élethelyzetek vannak feldolgozva, amelyek eddig nem kerülhettek be az irodalomba. Az új szemlélet jutalma, hogy visszadobják a pesti lapok az írásokat. A kudarc nem töri össze Bródyt, még nem állította helyre a számára megbomlott világot, még veszettül éhes farkas, ahogyan egy másik elfeledett szerző, Justh Zsigmond nevezte. Összerakja az első kötetet, előfizetőket gyűjt, és háromszáz példányban megjelenik a *Nyomor* (1883). Húszéves. A kötetrel együtt felutazik Pestre, mert a cél a főváros bevétele. A Singer és Wolfner Kiadó vállalat mögé áll az új kiadásnak, s 1894-ben országos terjesztésben megjelenik újra a *Nyomor*, s ezzel elindul Bródy szinte felfoghatatlan diadalútja.

A fizikai és lelki nyomorban élő emberek ábrázolása hihetetlen feltűnést kelt. A modernebb irodalom kedvelői revelációként fogadják. Végre egy könyv, ami arról szól, ami van. A konzervatívok átkozzák pesszimizmusa miatt, s hogy a világnak csak a negatív árnyalatairól beszél. Hogy olyan témákat érint, amelyek nem elég emelkedettek az irodalomhoz. Hiába tehetséges, mondják, csak bűnről, pusztulásról, nyomorultságról tud beszélni, a szereplői mind végletesen fertőzött emberek. A fiatalok viszont istennek tekintették a szerzőt, a szegények és az elesettek védőszentjét látták benne. Mert minden hiányossága ellenére ez a kötet kitágította az olvasói figyelmet. Olyan világokra nyitott rá, amelyek nem létezőknek voltak tekintve. „Te voltál az a magyar irodalomban, mondja a sírkőavatáson Móricz 1930-ban, aki legelőször fújta meg azt a trombitát, amely új szemléletre szólította fel a látásokat.” Bródy szereplői nem ideákért harcoló romantikus hősök, hanem a kapitalizálódó Magyarország vesztesei. Új típusszereplőket emel be az írói látókörbe: egyszerű cselédnányok, megesett szolgálók, tüdőbeteg varrónány, nyomorgó utcaseprők. Már itt megjelenik, de a későbbi kötetekben kiteljesedik az akkori Magyarország társadalmi térképe. Látjuk a nemzetiségeket, a különböző társadalmi rétegeket, a városi, kisvárosi és falusi lakosságot. Bródy életműve alapozza meg a magyar irodalom modern társadalomszemléletét, ezt az irodalmat tanulmányozva nem pusztán egy teremtett világba lépünk, hanem a kor társadalmi valóságába is. Olyan konfliktusokkal találkozhatunk, amelyek a mai napig meghatározó problémái a magyar társadalomnak, az asszimiláció kérdése, a zsidóság szerepe, a vidék, város, főváros konfliktusa, s természetesen a szegénység, a nyomor. „Teutánad – mondja Móricz a már idézett sírkőavató beszédben – nem volt többé létjogosultsága az avas konzervatív, mindenbe belenyugvó konokságnak. Minden sorod jajkiáltás volt és életprédikáció ebben a magyar siralomvölgyben. A te írásaid nélkül nem él az a kor, amelyben éltél!”

Az első kötet az újszerűség mellett már minden olyan hibát is hoz, ami végigkíséri az életművet. Valóban végletesen, sokszor erőltetetten pesszimista a látásmód. Minden szövegben fokozott, adott esetben az érzelgősség vagy épp a giccsig fokozott a tragikum. Nincs novella, ami ne halállal végződne. „Ez valami nem természetes”, mondja Virág, az *Egy tragédia* szereplője. És valóban, míg a leírások sokszor valószerűek és hitelesek, a cselekmény egyáltalán nem természetes. Az *Egy tragédia*, az amúgy remekműnek tartott novella, ahol az utcaseprő disznót nevel a házában, tele van kimódolt fordulattal. Az utcaseprő az olyan nagyon várt disznótör előtti napon berúg, és részegen agyonveri az olyannyira szeretett disznót. Miért is történik mindez? Mert a szerző úgy akarja. Majd végül ő is meghal, mikor látja, mit tett. Miért is? Mert a szerző úgy akarja. Aztán jönnek a haverok, kopognak nála, hogy mi van vele, de nem nyitnak be, hogy netán megmentse a barátjukat. Miért is? Mert az író akarja a főhős halálát. A kor olvasója megrendült a nyomorultak ábrázolásán, hitelesnek vélte, mert semmit nem tudott róluk, és nem vette észre, hogy a szerző számtalan édeskés és művi fordulattal teszi tetszetőssé az írásokat, és szakítja le végül a tényleges valóságról.

A hirtelen sikeres író 1885-ben berántják katonának. A katonaság mondhatni istencsapása egy szabadághoz szokott embernek, bár kétségtelen, hogy új embereket, helyzeteket ismer meg, s az élmény számtalan novella alapjává lesz, amilyen a *Kaál Samu* című is. Érdeemes ennél a novellánál is megállni egy kicsit, hisz a legjobbak közül való, s mégis

ugyanaz a gond fedezhető fel benne, mint majd mindegyik Bródy-írásban. A gátlástalan katonatiszt minden nőt magának akar, az orvos feleségét is. Az orvos a házuk előtt óbégató tisztet felpofozza. A tiszt megparancsolja a szolgájának, ő a címszereplő, hogy löje le az orvost. A tettet börtön és végül kivégzés követi. A szolga az utolsó pillanatig azt hiszi, a tiszt tartja a szavát és kiszabadítja. Nem hiába tartják úgy, hogy Bródy a zseniális kezdések írója. Itt is pontosan fel van rakva a szituáció, minden cselekedet helyén van és indokolt, kellő feszültség van a szövegben, és pazarul meg van írva, ám ahogyan a börtön elkezdődik, Kaál Samu már nem hiteles, az egész szituáció erőltetett és lendületlen, s mindvégig érezni, hogy a szerző az én együttérzésemet akarja erőnek erejével kicsikarni. Hatni akar. Olvasóként nem a sorsot látom, hanem az írói szándékot. Írói hanyagság ez, hogy a látszólag könnyebb ellenállás felé billenti a szövegeket, vagy nem bízik az olvasóban, nem hiszi, hogy képes magától érezni, a szívébe kell rágni az érzést, vagy csak egyszerű fáradtság, eleget ütögettünk, unom már, csapjuk le a labdát. Kicsit olyan érzése van az embernek, mint amikor egy szakács beszerzi a legfinomabb nyersanyagokat, aztán főzés közben megunja a gondos kavargatást, s belelódít a tálba egy csomó mesterséges ízfokozót.

Bródy nem sokáig katonáskodik. Nem csak a reguláktól irtózik, hirtelen természet, s egy alkalommal pofon vágja az őrmestert, aki szidja az anyját. Kihallgatás nélkül fogságba kerül, Josefstadtban. Mikor Jókai híret veszi, hogy egy magyar író raboskodik, azonnal közbenjár, merthogy neki van bejárása a labancokhoz. Bródy kiszabadul, s elkezdődik egy hosszan tartó barátság a két író között. Bródy Mikszáthhoz hasonlóan szinte mindennapi vendég Jókaiéknál. Bár íróként nem örvend akkora megbecsülésnek, mint Mikszáth, hisz Mikszáth olyan, akit még Tisza Kálmán is komolyan vett, ráadásul merete froclizni a minisztereket és befolyásos figurákat, s ez lenyűgözte a betegesen szervilis és gyáva Jókait. Bródy személyének hatása itt is, mint annyi más társaságban, mégis lenyűgöző volt. Jó kiállású férfi, szórakoztató társasági ember, lelkes vitapartner, örök hódító. Kimondatlan célja volt, hogy az írásokat megelőzően a személyes varázsával hasson. Önmagát az írásokhoz rendelt, élő reklámanyagnak tekintette. Tetszélgesének korántsem csak a hiúság volt a motorja, inkább a művek ringbe emelése. Szükségesnek tartotta az írásokat személyes jelenléttel megtárogatni, s ezzel párhuzamosan beseperni a felé áradó szeretetet, hogy az így megtárogott írói öntudat újra merjen valamit állítani a világról. Mert stabil öntudat nélkül nem születhet irodalmi mű. Végül összeforrt a szép férfi és a sikeres író toposza Bródyban, nem csoda, hogy megöregedvén a test nyomorulttá válását talán még az irodalmi kudarcoknál is rosszabban viselte. Azt még el tudta képzelni, hogy egy remekművel előáll, s visszaállítja az irodalmi tekintélyét, de hogy fizikailag visszajavuljon: nem.

A rajongott ifjú sztár hamar állást kap. Először a Budapesti Hírlaphoz kerül, majd a Magyar Hírlaphoz. Elkezdí a kor sajtómunkásainak megszokott életét, kávéházak, éjszakázások. A bohémélet azonban csak a felszín. Rettenetesen sokat dolgozik. Mindent ír. S még inkább mindent, amikor egy tudósítás miatt Kolozsvárra utazik, s a háromnapos út helyett a legenda szerint három évig (valójában egy bő évig) marad, és lesz az Erdélyi Híradó munkatársa. Hihetetlen az igénybevétel. Némikor az egész lapot ő írja egyedül. Kivételes írói gyakorlatra tesz szert. Határidőre, jó minőségben és gyorsan kell dolgozni. Ráadásul a nyelvi regisztere is bővül, a palóc vidék nyelve, a budapesti nyelv mellé most felzárkózik egy újabb, az erdélyi.

Sokszor gondolunk úgy írói életrajzokra, hogy ez a tapasztalat vagy az az élmény, ezek a tanulmányok, azok az események tettek valakit íróvá, s ha mindez nem történik meg, elmarad az íróvá válás. Holott valójában az író ott tanul, ahol épp van. Mindenütt figyel, és mindenütt elles valamit. Nem azért lesz tapasztalt, mert a sors ilyen vagy olyan helyre sodorta. Bárhol azzá válik, mert ösztönös benne a világra való eredendő kíváncsiság. Nincs olyan környezet, élethelyzet, ahol nem lehetne a valóságot a lehető legmélyebben megérinteni, ahol nem tudnánk létközelbe kerülni. Látszólag ellentmondás, de az életet elsődlegesnek tekintő író, amilyen Bródy is volt, minden döntésében az irodalmat tekinti elsődlegesnek. Ezért marad Kolozsváron, s nem a legendás szerelem miatt, ami Hunyadi Margithoz, a kor divatos színésznőjéhez kötötte. Ebből a szerelemből született egy fantasztikus magyar író: Hunyadi Sándor (1890-1942). Bródy azért maradt Kolozsváron, mert az ottlétből tudott íróként a legtöbbet profitálni. Hamarosan két saját lapot is indít, az Erdélyi Képes Újságot, majd a Magyarságot. Az apához hasonlóan vállalkozó kedvű Bródy e két lappal indítja az életét végigkísérő kudarcos vállalkozásainak sorát. A két lap se perc alatt tönkrement, s szerzőnk hamarosan Budapesten tündökölt, épp abban a szerkesztőségben, ahonnan jó éve Erdélybe küldték.

1891 májusa van. Még nincs tíz éve, hogy kilépett az ismeretlenségből, s a kor legdivatosabb szerzője. Regények és novelláskötetek sora jelenik meg. Olvassák és szeretik. Ő maga a modern irodalom, a neve nélkül nem lehet a kortárs prózáról beszélni, mégis amikor a mai olvasó fellapozza és átolvassa ezeket a novellákat, s majd a későbbieket is, és a regényeket, mondhatni elcsodálkozik, hisz nincs olyan novella és nincs olyan regény, ami makulátlan lenne. Bródy hősei nagyon szerethetők, de sokszor úgy nézünk rájuk, mintha távcsővel bámulnánk az életükre. Nincs belső ábrázolás, hiába hivatkozik oly sokszor az oroszokra és a lélektanra, épp a mély figyelem hiányzik a szerzőből, a témagazdagság és újszerűség mögött azt az elbeszélői magatartást találjuk, amit a nagy romantikusoknál megszoktunk. A szövegek mögött ott látjuk a mindent irányító nagy játékost, aki kedve szerint, sakkbábuként lökdösi a szereplőit. A jellemek felrakása külsődleges, hiányzik a cselekedetek belső indokoltsága, a történések jellemzően nem a sorsból fakadnak, hanem írói szándékból. Most pedig neked öngyilkosnak kell lenned, mint az *Erzsébet dajkájában* történik, osztozkodnod kell az ágyadon, s persze végül a feleségeden is, mint a *Két munkásban*, most neked el kell adnod magadat, ahogyan a *Jisbi Bénobban*, el kell hagynod a feleségedet, el kell temetned a gyerekedet... Kell és kell, mert én íróként azt akarom. A regények, még a legjobbak is, tele vannak mesterséges fordulatokkal, a realitás és a kimódoltság meghökkentő kevercsével találkozunk. Az *ezüst kecskében* (1898) az egyértelműen írói alteregó, Robin Sándor élettörténetét ismerhetjük meg, mely élet az ideáktól a diadalmas sikereken át kanyarodik vissza az ideákhoz, a becsületes, tiszta élethez. Receptszerűen végigvitt életútregény, kicsit édelgős befejezéssel, amely befejezés végérvényesen lefejt a könyv minden reális tartalmát. Az első bekezdések még olyanok, amelyek után bármely író megnyalná a tíz ujját. „A zálogház előtt egy fiatalember állott; ez nem ritka eset. Az ifjú a nyárhoz képest pepita nadrágot, de a forró nyári nap dacára fekete cilindert és ehhez rövid kabátot viselt; ezért öltözködéséből minden idényszerűség, minden harmónia hiányzott. Azonban egy igen szép bot volt a kezében; a bot feje egy ezüst kecskét ábrázolt. A zálogháznak három ajtaja is nyílt az utcára, sőt, minden való-

színőség szerint, a kapu alól is meg lehetett közelíteni. A fiatalember mégis úgy viselkedett, mintha sehogy sem találna az intézetbe. Az összes szokásos mozdulatokat megcselekedte már, úgymint: nézte a házat, mintha meg akarná venni, vagy legalábbis megszindelyezni. Hogy minden gyanút elhárítson magáról, olyan módon szemléltette az ajtókat, mintha a legközelebbi viharos éjszakán egy kis betöréses lopást tervezne. Majd többször elment a kérdéses épület előtt, fölneézett a piszkos ablakokra, és minden valószínűség szerint azt kívánta elhitetni a külvilággal, hogy vidékies ablakpromenádet csinál. Az utcát igen vizsgálta, és ellenséges szemmel mustrálta a járókelőket, akik hite szerint megakadályozták őt abban, hogy egyenesen céljára törjön. Különösen a nők alterálták, a szép hölgyek, akik miatt a fiatalság olyannyira szégyenli a szegénységet. Kihívóan vagy igen megalázva, szemlesütve ment el mellettük, és a szép bottal lehetőleg föltűnés nélkül játszott. Forgatta, pörgette, az ezüst kecskefejet többször figyelmesen megnézte.

A kevésbé éles szemű megfigyelőnek is észre kell vennie ilyen módon, hogy ez az ifjú ember az ezüst kecskét a zálogházba viszi. Nem sétál vele, hanem viszi." Nem sétál vele, hanem viszi – olyan pontos ez a mondat, és olyan egyszerűen és egyértelműen ragadja meg a szituációt, hogy utána csalódott lesz az olvasó, amikor látja, a szereplők nem vagy alig mutatnak magukból többet, mint sémákat, hogy a cselekmény telis-tele van ponyvaízű fordulattal. Van tiszta nő (ez Bródy egyik alaptípusa, az anya), van benne bűnös csábító (ez a másik nőtípus, a hetéra, akinek semmi nem drága a pénzért, befolyásért), van benne betegeskedő, majd a sikeres eladást követően elhalálozó festő, s van gonosz pénzember, korrupt politikus. Mindenki épp olyan, amilyen. Senkit nem lehet két szónál többel jellemezni, mert csak egyfélék. A jó jó, a rossz rossz. A cselekmény centrumában álló szereplők sincsenek árnyaltan kibontva. Ez az írói szint fakad Bródy modernségbe oltott romantikus világlátásából. Megpróbál hétköznapi embereket felmutatni, és hétköznapi szituációkat, de nem tudja elengedni az ábrázolás teatralitását. S persze nem riad vissza az érzelgős túlzásoktól, a giccseffektektől. Ha épp azt gondolja hatásosnak, mindegy, hogy ez elképzelhető-e vagy nem, akkor a vidékre adott gyerek elhalálozik, vagy épp életre kel és újra találkozik a szüleivel, és boldogan élnek, míg meg nem hálnak. „Bródy mint író is, a nagy, bizakodó nekikezdések embere. Regényeinek első fejezetei, színműveinek első felvonásai... novelláinak első oldalai csupa ihlet és lendület... aztán? aztán minden attól függ, hogy mennyire telik a svungból meg a szuszából,” írja róla Hatvany Lajos rendkívül pontosan a válogatott elbeszélések előszavában (*Bródy Sándor legszebb írásai*, 1935).

A legjobb Bródy-regények, *Színészvér* (1891), *Az ezüst kecske* (1898), *A nap lovagja* (1902) és számos novella is kariertörténet, nem véletlen, hisz a kor társadalmában állandó mozgásban van, nem fixálódtak még a társadalmi erővonalak, a változó (és új típusú munkaerőt igénylő) modern kapitalista társadalom és gazdaság az egész lakosságot mobilizálja. Bródy is úgy tekint a saját életére, mint a társadalmi ranglétrán való felkapaszkodás folyamatára. Bródy jó időben reflektál a magyar társadalomban mai napig közkeletű hitre, hogy Magyarországon sikeres valaki csak a bűn és csalás révén lehet. A becsület jutalma a szegénység, a kirekesztettség, a megvetés. Leginkább az a mag foglalkoztatja, amikor még tiszta hittel állnak az emberek az élet előtt. Többször visszatér rá (e regényeken kívül a *János és barátai* vagy a *Jisbi Bénob* című novellában és *A medikus* című színdarabban), mintha a legfontosabb írói célja az volna, hogy megtalálja az ősbűnt, hogy mi űz ki minket

a morális paradicsomból, hogy mi számolja fel a jó élet lehetőségét. Bródy hősei csakis és kizárólag hazugság, csalás és bűn árán lehetnek valamivé. Ám érdekes módon a valamivé levést soha nem a belső akarat igazgatja, mint a világirodalom nagy karrierregényeiben. Az ő cselekedeteiket kivétel nélkül külső erők mozgatják. A siker, úgymond, mások akarata révén valósul meg, a főhős nem saját döntései következtében sodródik a bűnbe. Robin Sándort Hanna, az ambiciózus kereskedő lány teszi sikeressé, ő maga passzív cselekvő: csak elszenvedti a sikert. Bródy, mint alapvetően romantikus író, nem vállalhatja be, hogy hőseit saját döntéseik révén erkölcsileg besározza. Fenntartja a belső vívódást, mert csak így marad lehetősége a pozitív végkifejletre, az erkölcsi igazságtételre, csak így van módja a morális világrend, amely nála tényleg csillagos ég bizonyosságú, visszaállítására. Ráadásul ezek a megregényesített életutak mind-mind a saját élet tükrői. A *Don Quixote kis-asszonytól* (1886), az induló regénytől egészen az utolsó műig, a Rembrandt életrajzig (1925).

Bródy örökösen vád alá veszi a saját írói életútját. A regényekben áttételesen, néhány magáról írott szövegben konkrétan, s keresi a morális felmentést önmaga számára. Miért nem mertem ennél keményebb lenni, miért nem mentem bele mélyebben a dolgokba? Miért az a sok üres írás, amelyek miatt amúgy még életében hanyagsággal vádolták oly sokan? „Fázva és megalázva látom, írja a *Vallomásban*, hogy abból, amit terveztem – sőt ígértem –, alig váltottam be valamit. Játékköveket dobáltam keresztül a víz tükrén, az csesztélte, cifrázta a habokat, de a vizet nem zavarta meg. Inkább engemet izgatott föl és ejtett gondolkodóba, hogy gyenge a karom, csekély a bátorságom... Csaknem mindennel adós maradtam magamnak... Az ember vagy nekiveti a mellét a dolgok piszkos hullámainak, vagy megy az iszapos moslék meleg árával. Vagy együtt megy a gazemberekkel, vagy konfrontálja magát velük. De félig ezt cselekedni, félig amazt: szomorú kapkodás... Bűnbocsánatot azért nem kérek az olvasótól: legfeljebb olyan voltam, mint ő, akinek az ízlése nyomott, a szokása és erkölce sodort magával.” Magyarázkodik maga előtt, de főként a közönsége előtt, amely közönségnek az ízlését törekedett örökösen kielégíteni. Ha lélektanilag megkapargatjuk ezeket a vallomásokat, rögvést látjuk, a könyörtelennek látszó önvizsgálat valójában nem szól másról, csak hogy kieszközölje a külvilágtól a megbocsátást, hogy a saját hibáért is sajnálatot tudjon ébreszteni, megőrizve így végső soron a betegesen vágyott szeretetet. Pontosan tudta, forradalmár alkat, de egyben megalkuvó is, csak úgy tudja képviselni az igazságot, hogy magának igazán ne ártson.

Míg Bródy morális dilemmáival foglalkoztunk, elveszítettük az életutat. A legendásított kolozsvári kaland után hamarosan megházasodik (1891). Szerelem ez, semmi kétség, bár Bródy nőkről és szerelemről való felfogása a mai fül, főként egy női fül számára mondhatni bicskanyitogató. „Ha szeret... nem mérgeződik azért, írja leendő feleségének, Rosenfeld Bellának, hogy míg maga remeteéletet él, én meglehetősen világi módra éltem és élek. Magának így kell, de nekem nem lehet így. Amelyik percben nem így élne, otthagynám, ez az én érzékenységem. Nem tagadom – túlzott és felette önző.” Csak megismételni tudjuk: felette önző álláspont. A leendő ara házasságra való illetén felkészítését követően Bródy néhány évig mégis férjszerűen működik, legalább addig, amíg a gyerekek születnek sorra (négy fiú és egy kislány, aki szűk hét év után búcsút mond az árnyékvilágnak). De ezt követően elég gyors tempóban beindul a korábban felvázolt szabad élet. Lóverseny, kártya, színésznők és írójelölt hölgyek, cselédek és kalandvágyó polgárasszonyok. A sza-

bados életmód egy idő után szétfeszíti a házassági kereteket, s hamarosan elválnak. Bródy úgy tartja magáról, hogy se férjnek, se apának nem való. Ez a családba illeszkedni nem tudás azonban nem akadályozza abban, hogy a legszélesebb rokon kört pénzelve, hisz van miből. Persze a rokonok nem csak visznek pénzt. A kor társadalmát térben és rangban áthálózó, kiterjedt család hozza számára az újabb és újabb témákat, történeteket.

Rengeteget keres, a legendás bohémság ellenére állandóan dolgozik, s persze dolgozik benne a lelkiismeret is, hogy többet kéne megmutatni a világból, mélyebben és erőteljesebben. Bródyban nem pusztán önsajnálati nyavalygás az elégedetlenség, valóban nyomasztja, hogy örökösen a könnyebb ellenállás irányába megy, hisz látja, a külhoni példaképek, elsősorban Zola, mennyire keményen kitartanak az elveik mellett, s tudja, igazán nagy irodalmat csak kockázatok árán lehet létrehozni. De képtelen másképp cselekedni, nem akar újra szegény lenni, és kívül esni a szeretet körén. És őt ezért szeretik, ezért fizetik, senki nem igényel egy magyar Dosztojevszkijt, túl nagy lépés lenne az a kor olvasó polgárságának. Néha ugyan nekibuzdul, hogy hátat fordít a komfortzónának, s létrehoz valami olyan kiadványt, ami független, ami nincs kiszolgáltatva politikai és gazdasági köröknek. Ilyen vállalkozás volt a *Fehér könyvek* sorozata (1900), ez a könyvméretű havi folyóirat, amit egyedül írt, azzal a céllal, hogy érvényesen bele tudjon szólni a társadalom és a mindennapi élet megreformálásába. „A Lövölde téri kis hivatalban, az egyik szobában apám egy vaságyat állított fel, ezen alszik. Hetekig nem jár haza. Házassága közben folyton romlik. Puritán életet él, alig jár valahová, hiszen meg kell írnia havonta egy vaskos könyvet... A szokásos könnyű kalandokat is elhagyja, az írás minden erejét elszívja. Szinte megszállott, még étkezésében is puritán, szalonnán, juhtúron és feketekávéval él” (Bródy András: *Bródy Sándor, az újságíró*). Ám hiába ölt bele irgalmatlan mennyiségű munkát és energiát, a vállalkozás végül kudarcra zárul. Anyagilag is megsínylette, s a maga elé tűzött radikális céloktól is lassan-lassan elfordult. Néhány évvel később hasonlóan a függetlenség és igazmondás álmával indítja, immáron szerkesztőtársakkal együtt (Gárdonyi Géza, Ambrus Zoltán) a *Jövendő* című lapot (1903–1905), amit elvileg minden korszerű gondolkodású ember olvasott, például Ady is, de oly kevés volt a korszerű gondolkodású magyar az idő tájt, hogy a lapcsinálásba végül anyagilag belebukott, teljesen eladósodott, a kölcsönök fejében lekötötte jövőbeni jogdíjait is. Talán ennek, talán szerelmi csalódásoknak, vagy épp, amit ő mond, a fizikai összeomlástól való félelmének lett következménye az 1905-ös öngyilkossági kísérlet. „Elhatároztam, nem tűröm a teljes alulkerülést és nyomorúságosan csúnyán, mások kegyelméből nem akarok élni. Hogy valamelyik előregedett kedvesem kezébe kaparintson és kocsiban toljon!... Elhatároztam, maga az elhatározás nem is nehéz, mert – azt hiszem – minden valamirevaló férfi trenírozza magát arra, hogy megaláztatva és nyomorúságosan, csúnyán vagy becsület nélkül nem lehet és nem szabad élni” (*Előhang* a *Lyra* című kötethez, 1909). Mindent aprólékosan előkészített. „Kék ceruzával – egy anatómia atlasz segélyével – kék karikát rajzoltam a szívem fölé.” Oda lőtt, de csodával határos módon mégis elvétette. 1905-ben vagyunk, szerzőnk húsz éve a kortárs magyar irodalom sztárja, és még egy évtized az övé.

A század első évtizedei a drámaírás időszaka. Az utókor általában két művet szokott említeni: *A dadát* (1902) és *A tanítónőt* (1908), bár a visszaemlékezések szerint Bródy egy

harmadikat, *A medikust* (1911) tartotta a legtöbbre. A novellák alapján írt három dráma mellett számtalan kisebb igényű darab születik, amelyekben közhelyes társadalombírálat keveredik melodramatikus szerelmi történetekkel. A drámákban, beleértve a jobbakat is, talán még szembeötlőbb, hogy a szereplők nem azért cselekszenek, mert a drámai konfliktus ezt szükségszerűvé teszi. Az író nem várja ki, hogy megérjenek a konfliktusok, külső irányítóként dönt a történetek alakulásáról. Művivé válik a szituáció, nem sorsokat látunk, hanem társadalmi problémát, amely probléma bemutatásában és megoldásában érdekelt a szerző. Sehol nincsenek hihető érzelmek, a tanítónő felé különböző irányból megmutatkozó szerelem, hogy csak egy példát hozzunk, csupán dramaturgiai funkcióval rendelkezik. Érzés nincs mögötte. Itt is, miként a regényekben, mindig jobb a társadalmi szituációk felrakása, mint a személyes sorsábrázolás. Ahogyan *Az ezüst kecskében* a legjobb jelenet a miniszterelnökkel való beszélgetés, itt a legpontosabb a tanítónő feletti bíraskodás. A közélet megjelenítése minden esetben messze különb Bródynál, mint a személyiségek, a magánéleti szituációk lélektani kibontása. Különb, mert eleve van a közéleti kommunikációban valamiféle modor és távolságtartás, valamint a közélet a mélyebb emberi viszonyokhoz képest mindig közhelyes és felületes. A felszínes hatalmi játékok és érdekviszonyok szemszögéből látjuk és akarjuk látni az eseményeket. Minimális az igényünk arra, hogy az általános és sematikus erkölcsi elveken túl többet lássunk a cselekvőkből. Bródyt amúgy is elsősorban a társadalom érdekli, az emberiség, és nem az egyes ember. Az általános igazságok, morális alapvetések, az igazságtalanság. Típusokat mutat fel, és nem jut el az egyediségig, holott a típus segíti a befogadót a felismerésben, de az egyediség teszi lehetővé az azonosulást. Ahogyan ő kívülről ír le, mi kívülről nézünk rá a művekben mozgó alakokra. Valóságélmény helyett múzeumélményt kapunk. A késői olvasó mindezek ellenére mégiscsak becsüli, mert árad a szövegekből a jó iránti elkötelezettség, s hogy szerzőnk álproblémákról valóságosakra tereli a figyelmet, s a prózában megteszi azt a lépést, amit Petőfi a versekben, felnyitja a valóság addig elzárt területeit a kíváncsi szemek előtt, de mindig vigyáz arra, hogy kijelölt úton haladjon az odatévedt másvilági vándor.

A sikerdarabok pénzt hoznak, hírnevet, divatban van, s neki ez tetszik. „Kedd az a nap – írja egy rosszindulatú kritikus 1918-ban –, amely Budapestet véletlenül, mintegy Bródy Sándor Bayreuthjává változtatja. A Nemzeti Színház *A dadát* játssza, a Vígszínház a *Timár Lizát*, a Magyar Színház *A szeretőt*. Egy pár mozi ezalatt *A tanítónő* filmalakjával arat zsúfolt házakat. Szinte rosszul esik, hogy Bródy nem ír operettet. Mért nem ír operettet? Biztosan nagyszerű volna az is.” Olyanná lesz egy időre, mint a korrupcióba süllyedő karrierhősei, de láthatóan ez már nem érdekli. Élvezni akarja az életet, elkerülni a folyamatos gyötördést. Nők, lóverseny, kártya. Ha ez megvan, mi kellhetne még. Nem érdekli, hogy átírják a darabjait. Csak játsszák. Nevéhez köthető az a magyar színházi gyakorlat, hogy lehet köpni a szerzői akaratra, hogy az író B kategóriás játékos a színház világában. *A tanítónő* az első darab, aminek a befejezését színházi kérésre optimistára hangolja a szerző, s ezt követően számos darabját, akár színészi lázongás miatt, hogy túl hosszúk a mondatok, írják át a direktorok, rendezők, vagy maga az ünnepelt szerző. A tízes évek népszerű szerzőjének, úgy tűnik, nincs igénye másra, mint a népszerűsége, és az ebből következő könnyed életre.

Szállodalakó bohém, aki mind távolabb esik a nagy tettek irodalmától, hiszen Ady már be is tört Dévénynél, a nyugatosok csapata meg épp a küszöbön áll, aztán hamarosan betoppan, s nem hívják Bródyt magukhoz vendégségbe.

Harminc év töretlen siker után indul az a húsz év, amely során a színházi bulvársikereket követően lassan életében elhal a valahai ismertség. Egyre többször hivatkoznak rá úgy, hogy a legjobb publicisztikáiban legalább olyan bátor és radikális, mint Ady, a legjobb novelláiban épp olyan mély, mint Móricz. De az efféle hasonlítgatások épp arról szólnak, hogy Ady és Móricz jobbak. „Lehet, hogy másnak vackoltam – írja a *Vallomásban* –, majd jön utánam más, erősebb, épebb ember, akinek ezenfelül a dolga is könnyebb lesz.” Megéli a lassú elmagányosodást. „Akik velem indultak, elhagytak. Akik utánam következtek, beértek. Elhagyogattak a barátaim, elfutottak tőlem az asszonyok, fiaim ritkán jöttek el hozzám... A legkisebbik félt tőlem, mert megsoványodtam és megcsúnyultam. Az anyám elől én bújtam el” (*Előhang*).

Az öngyilkossági kísérletet követően már nem dolgozik olyan lendülettel, mint korábban. Ötvenes éveiben jár, és megjelennek a betegségek. A fizikai romlás teljesen összetöri. Szívbjaj és neuraszténia, beteges hipochondria. Közben átvészeli egy világháborút, két forradalmat. Ugyan nem volt aktív a Tanácsköztársaság idején, csak szimpatizáns, mégis emigrációba kényszerül. S míg távol van, itthon besorolják oda, ahová tartozni nem akart, a zsidó írók közé. Ez az az idő, amikor regnálni kezd a gyalázatos kategorizálás zsidó és nemzsidó részről egyaránt, hogy melyik magyar író zsidó és melyik nem, s kicsit magukra maradnak azok az emberek, akik szerint jó és rossz irodalom, jó és rossz írók vannak. „Én nem ismerek idehaza Magyarországon se keresztény, se zsidó irodalmat, csak jó írókat és rosszat... Most azzal végzem, hogy leszek én még magyar író, bár jó zsidó” (Interjú 1920-ból). Bródy egy pillanatra sem tagadta meg a származását, sőt mindig aktívan foglalkozott a zsidósággal, az asszimilációs problémákkal. Hol szimpatikus, hol ellenszenves izraelitákról ír, idegesítő antiszemitákról, akik a zsidók vagyonára fenik a fogukat. Nem mentesít és nem büntet senkit a származása miatt, mért is tenné, hiszen író. Szinte ijesztő jóslatnak tűnik *A nap lovagja* néhány bekezdése: „Türelmeseknek kell lennünk, fenség – mondá. – Azon felekezeti emberek dolgoznak, mohók, kapzsik, álutakon járók; de ügyesek. Mindenhová befurakodnak; de építenek és gyűjtenek. Csak hadd kaparjanak, vakoljanak, építsenek és gyűjtsenek még egy darabig, amíg nagyon szemtelenek lesznek, és akkor...”

Egy kézmozdulattal jelezte, hogy akkor mindent el lehet majd tőlük venni. Hazaszerezetüket, mely nyilván adopción, nemzeti érzületüket, amelynek hevéssége nyilván renegát vonás. Kilőkni őket az intézményeikből, amelyeknek megalkotásához hozzájárultak, elzárni őket a kultúrától, amelynek erősödésében benne van a vérük, minden törekvésük és tradíciójuk: van-e ennél valami egyszerűbb és igazságosabb? Hogy amit gyűjtöttek, azt kasszálják tőlük, ez pedig egyenesen humor.”

Az, hogy zsidó, számára nem irodalmi vagy művészeti kategória. Mert mért is lenne az? Magyar írónak tartotta magát, a magyar nyelv elkötelezett híve volt egész életében. Bródy külhoni elmagányosodásában úgy érzi, még a régi jóbarát, Gárdonyi is elárulta. Nem ok nélkül! Gárdonyit megválasztották, és ő elvállalta a Magyar Írók Nemzeti Szövetsége díszel-

női posztját, ahol a megfelelő pedigrével rendelkező írók lehettek tagok, majd dicsőítő versben köszöntötte Horthy Miklóst. Bródy hosszú nyílt levele szívet törő leszámolás egy barátsággal, és kétségbeesett fellépés a hamisan gondolkodókkal szemben, s ugyanakkor a haza után vágyó ember tényleg mély vallomása, mert Bródy nem érezte jól másutt magát, csak itthon (*Levél Gárdonyi Gézához*, 1921). A két jóbarát személyesen már nem tudott megbékélni, bár Gárdonyi egy pillanatra sem haragudott, úgy érezte, Bródy hirtelen és indulatos ember, majd lecsillapodik, s ez így is lett. Gárdonyi halálakor megírta a megbékélő levelet. A két barát egy bő év különbséggel végül búcsút intett a küzdelmes életnek, itt hagyták a feledékeny vagy épp rajongó olvasókat, és itt hagyták, vesztünkre, a hamisan gondolkodók örökösen újratermelő falkáját.

Bródy az emigrációt nem politikai szervezkedésre használja, mint a Bécsbe menekült kommunista vezérek. Beiratkozik a padovai egyetem orvosi karára. Most végre utána akar járni a betegségeinek, s leginkább az egész életében kísértő hipochondriájának. 1922-ben azonban egy bécsi szanatóriumban tűnik fel, onnét hozatja haza két régi barát, Hatvany Lajos és Dungyerszky Gyokó. Leszáll a vonatról, a fiai várják. Azt mondta, hazahozta a *Rembrandt* kéziratát, a legfontosabb művét. Majd megjelentetik, és kivesznek egy jó kis lakást, és ott fognak együtt élni, de nem így lett. A kézirat befejezetlen maradt, mozaikos, de nem ez az igazi problémája. Nagyobb gond, hogy szerzőnk oly mértékben éli át a festővel való azonosságot, belevetítve a saját sorsának kudarcait, hogy a szöveget át- meg átáztatja a privát lét, s emiatt az önsajnálát és érzелgősség.

Lúdas Matyi háromszor veri vissza, Bródy Sándor háromszor halt meg. 1905-ben, amikor maga felé fordította a fegyvert, a tízes években, amikor halálra ítélte a közönség és a szakma, és 1924. augusztus 12-én, amikor tényleg búcsút intett. Írónak nagy tehetség, embernek zseni, mondta róla Ignótus. Mindazt, amit beletett az irodalomba, felélte az irodalom. Tápanyag lett. Két utat is kijelölt, a felelős, művészi értékek mellé álló irodalomét, és a lektúrét, a polgári színjátékét. Fiatalon lenyűgözően szép és már életében legendás alakja ott áll Móricz Zsigmond mögött és Ady mögött és Lengyel Menyhért mögött és Molnár Ferenc mögött, de nem látszik.

Barbara 20

DÉRCZY PÉTER

AZ IDEGENSÉG KÖNYVE(I)

Petőcz András: Aysa. Harminc nappal a háború után. Fekete Sas Kiadó, Bp., 2016

Petőcz András új regénye annak a disztópikus trilógiának a záró darabja, melyet 2007-ben kezdett (*Idegenek. Harminc perccel a háború előtt*), majd a *Másnap. Feljegyzések a háborúból* (2011) című művével folytatott. Csak a felsorolásból és a megalkotás időmennyiségéből is látható talán, hogy a trilógia Petőcz pályáján az eddigi legnagyobb vállalkozás. De nem csak ebből. Az az olvasó, aki végigkövette a három regényt, és alakulástörténetükre is kíváncsi lett, s így Petőcz más alkotásaival, verseivel, esszéivel is valamelyest megismerkedett, annak láthatóvá válik, hogy az író mintegy összefoglalja bennük azt az egyik nagy témáját, az idegenséget, mely már a kilencvenes évek elejétől igen erőteljesen jelenik meg esszéiben és még attraktívabban verseiben (erről Vári Györgynek van egy szép esszéje Petőcz válogatott versei bevezetőjeként; a kötet: *Az idegen arc születése*, 2009). Az új regény mindennek fényében tehát folytatás és lezárás, regénytechnikailag Petőcz többé-kevésbé megoldotta, hogy a folytatás ellenére is nagyjából önálló alkotás, de az kétségtelen, hogy ennek a regényszerkesztés terén ára van, viszont az is nyilvánvaló, hogy a két korábbi mű előzetes ismerete, ha nem is feltétlenül szükséges, de az Aysa világának értelmezésében többletforrásokhoz juttatja a befogadót. S persze olyan is előfordul, hogy a tíz éven át formálódott hosszú történet egyes elemei, néha éppen az *Aysában*, zavarba ejtően nem úgy illeszkednek, ahogy azt a történet logikájából értelemszerűen gondolnánk.

Az Aysa keretes történet, amennyiben van egy külön jelzés nélküli (se cím, se számozás, sem egyéb) bevezetője, melyből megtudjuk, hogy a nyolcvanhat éves nő tekint vissza élete előző néhány borzalmas, háborús évtizedére, a regényt, de tulajdonképpen a teljes trilógiát zárja a néhány oldalas Epilógus. Már ezen a ponton is felmerül a trilógia szöveges összefüggése is, hiszen az *Idegenek* lényegében ugyanúgy jelöletlenül, ugyanolyan, helyenként szó szerint egyező szöveggel indul, mint keret, csak ott nem lehet pontosan meghatározni a visszaemlékező korát. Épp ezért érdemes tisztázni, hogy a három regény három életkort testesít meg, az első a gyermekkort, kiskamaszkort, amikor a hősnőt még Annának hívják (bár tudjuk, hogy ez nem az igazi neve), a második a fiatal lány és az ifjú nő idejét és sorsát idézi (ekkor már megtudjuk, hogy valójában Aysának hívják), és végül a harmadik az érett, idősödő, korosodó, vénülő nő története. A történet persze eufemisztikusan értendő, mert valójában igen nehéz volna bármi konkrétat is állítani arról, hogy mi történik a regényben, túl azon, hogy Aysa az egyik idegen katonai hatalom kezéből a másikéba jut, hogy egyik fogolytáborból a másikba hurcolják, miközben többnyire válogatott szörnyűségeken, nőként a legkülönfélébb tortúrákon esik át. A cselekmény is igen szűkös, többnyire arra korlátozódik, hogy a főhős, néha egy-egy társával, miket próbál megtenni, hogyan próbál menekülni azért, hogy a borzalmakat túlélje. Lényegében a személyisége határai is teljesen beszűkültek, ha feltennénk azt az elég egyszerű (hogy ne mondjam, primitív) kérdést, hogy

milyen ember is Aysa, nem tudnánk rá válaszolni, vagy legalábbis csak nagyon nehezen, alig egy-két egyéni jellegzetességet említve, és valójában azok is inkább külső jegyeire, pl. vörös hajára korlátozódnak. Van tehát egy világ, amelyben hol ilyen, hol olyan, közelebbről meghatározhatatlan katonák, terroristák gyilkolják, alázzák, teszik szolgává az embereket, akiknek talán egyetlen jellemzőjük, hogy idegenek. Ennek a világnak a helyszínei sincsenek rögzítve, az egész regényfolyamból is csak annyi derül ki, hogy néha városban, néha falun, a tengerparton vagy a hegyek között menekül az idegenek elől Aysa. A regény (a trilógia egésze még inkább) arra utal, hogy az, amit látunk, amit élünk tár, az egy világ-állapot, amelyben tértől és időtől eloldódva „idegenek vadásznak idegenekre” (*Idegenek*, 128.), „mintha állna az idő”, „mintha mindig csak folytatás lehetne, örökké, mindig csak folytatás”, „mintha mindig ugyanaz történe körülöttünk” (*Másnap*, 147., 155.). Furcsamód a regény(ek)nek ezt az állapotszerűségét a főhős fogalmazza meg a legpontosabban, noha a szövegtől, a történettől a reflexivitás teljesen idegen, nyilvánvalóan nem lehetséges: „Nem a folyamatos történetet látom, hanem a helyzeteket, amikbe kerültem” (*Idegenek*, 155.). A helyzetek pedig ismétlődnek, nem teljesen pontosan, de lényegüket illetően, ahogy azt Aysa egyik menekülő társa mondja: „Lehet, hogy nem ugyanazok a katonák jönnek, sőt biztosan nem ugyanazok. De hasonlóak” (*Aysa*, 74.). A harmadik és legújabb regény talán a legsötétebb tónusú, ez különösen kitetszik abból a szövegtényből, hogy a főhős egyik táborból a másikba kerül, s itt a táborok lényegében a világállapot szimbólumai: „Mi innen, ebből a táborból soha, semmikor nem szabadulunk ki. / Mindig és újból csak rossz történik velünk. Jó soha, semmilyen körülmények között sem” (*Aysa*, 123.). Az ember és a világ „természetes” létmódja hát az állandó menekülés az idegenek elől, hogy folyamatosan háború van, és gyilkolás, és ebben az általános öldöklésben mindenki idegen a másik számára, noha a szerepek szerint azért mégiscsak vannak, akik ölnek, és vannak azok, akiket ölnek, és akik megpróbálják túlélni mindezt. A világállapot előbbiek értelmében minden helyre, helyszínre érvényes, de ahogy már említettem, Petőcz sterilre formázza a történet(ek) helyszínét, lehet ugyan találgatni, de nem vezet messzire (bár erre még visszatérek), nem vagy alig lehet beazonosítani. Ez a tértől és időtől eloldott epikai beszéd szerintem nagyon megterheli a szöveget (és olvasóját is), mert valójában a pusztá erőszak tárgyiasított formái – az eszeveszett gyilkolásőrülettől a pornográfiáig – ismétlődnek, de a repetícióban nincsenek módosulások, csak egy egyszerű példát hozva: az ismétlődés az erőszakot mindig ugyanazon a hőfokon mutatja be, két ismétlődő jelenet között nincs fokozás, hogy ugyanis az, amit korábban láttunk, azt most egy újabb, még félelmetesebb, szívszorítóbb köntösben figyelhetjük meg. A szövegben ez monotonitást okoz, ami nem mindig válik előnyére, bár az is köztudott, hogy a monoton ismétlődések elérhetnek egy olyan halmazt, amikor a benne részt vevőt az örület határára juttathatják, s így végül mégiscsak a kívánt hatást váltják ki. (Csak zárójelben, az avantgárd kísérletek közt nem egy példát találhatnánk erre, s hogy Petőcznek ebben komoly tapasztalatai és ismeretei vannak, az kétségen felül áll.) Nem ebbe a formába tartozik, de mégis itt jegy-

zem meg, hogy az Aysa önállóan olvashatósága miatt a szövegben számtalan olyan utalás, rekapituláció, kvázi belső idézet van, amely a korábbi művek egyes elemeit ismétli, illetve világítja meg annak, aki csak az Aysát olvasta, hogy a főhős helyzettörténetei világosak legyenek mindenki számára.

A figyelmesebb olvasás azonban mégis felfedezhet ezen az ismétlődésekből összeálló monoliton repedéseket. Az egyik és legfontosabb ilyen, hogy Aysa fölszabadul abból a táborból, ahol évtizedeken át fogoly volt és a pusztta túlélésért küzdött. Öregasszonyként, élete végére végül is szabaddá válik, bár a regény ezt a szabadságot éppenséggel több okból sem nagyon hangsúlyozza, hiszen egyrészt egy nyolcvanhat éves öregasszony szabadul meg tábortól, másrészt a szöveg azt is nagyon finoman érzékelteti, hogy a felszabadulás talán nem biztos, hogy megszabadulás is; hogy Aysa talán nem vállalta önmagát a szenvedéstörténetében, és így egyéniségét is elveszítette. Erre rímel Petőcz egy esszéje (*Másnak lenni*, 1991), melyet úgy fejez be: „Még a pusztulás árnyékában is vállalom kell egyéniségemet. Máságomat. Mert az egyéniség elvesztése: csak az a pusztulás.” De a szabadulásra az is árnyékot vet, hogy azt a kéziratot, melyet Aysa évtizedek óta rejteget, és minden pusztuláson át megmentett, azt épp a szabadítók veszik el tőle (nehéz nem áthallásokat találni a magyar 1945-ös történelmi eseményekhez), és a főhős ekkor, egész életútja során először, szembeszáll az irányítóival, mintegy fellázad sorsa ellen. Ez a kézirat a regény (és az előző, a *Másnap*) egyik olyan motívuma, mely első pillantásra talán elsikkad, de valójában nemcsak az elbeszélő számára fontos mint személyes emlék, hanem a regény világát megalkotó szerző számára is. Miről is van szó?

Aysához kalandos úton eljut még a *Másnapban* egy kézzel írt szöveg, melyből apránként, ahogy olvasgatja és felidézgeti, kiderül, hogy talán apja írta, s ebből kiszüremkednek olyan részletek is, melyek lehetséges testvéreiről szólnak. Nem véletlen, hogy épp itt, a *Másnapban* tudható meg az, hogy Aysa (akkor még részben Anna) azt mondja mintegy önmagának: „addig úgysem nyugszom meg, amíg valahogy az apám nyomára nem bukkanok” (*Másnap*, 128.). A regénynek tehát ezek szerint van egy olyan, egészen elbújtatott, rétege, mely az identitáskeresést – hisz mi más lenne az apa, a testvérek, tehát a család kutatása – szimbolizálja. És ez mindenképpen komoly repedés a világállapot falán. Az állítólagos apa (egy klosár valójában, vö. a figura keletkezésének történetét Petőcz egy korai esszéjével, *Az idegen egy napja*, 1993) kézírása, emlékezése – pontosan nem tudható, mi is ez a szöveg, melyből Aysa sokszor idéz vagy hivatkozik rá – mindig kéziratként említődik, és a főhős életében egyre inkább lesz mindennek, ami nem a háború, a jelképe. „Mert nincs már semmim. / Csak ez a kézirat” (*Aysa*, 96.), mondja a hősnő. Vagy amikor azért, hogy valahogy elrejtse fogvatartói elől, elássa a homokban, hozzáteszi: „Mindaddig, amíg valaki ki nem ássa, és ezáltal ez a kézirat új életre nem születik” (*Aysa*, 169.). Kéziratnak természetesen minden kézzel írott szöveg nevezhető, ám azt is tudjuk, hogy modern kori elnevezésként gyakran a műalkotás szinonimája, s ahogy Aysa ezt a szöveget védi, óvja, az nem csak a személyes identitásához köthető szerintem. Ugyanis ha végül nem fontos, hogy csak számomra legyen jelenvaló, hanem, ha megmentem, mások számára is azzá váljon, akkor itt a feltételezett apa műve (amit tán csak maga számára írt) a műalkotás rangjára emelkedik, annak lesz a jelképe, s ezzel rögtön a világállapot ellentéte, az állapot tagadása. Ezt támasztja alá, hogy ugyan az Aysában kevésbé és inkább utalásszerűen, de a két korábbi műben hangsúlyosan említődik újra és újra néhány, az európai kultúra kitörölhetetlen és jelképszerű műve, a *Für Elise* és az *Örömóda*, cím és szerző nélkül Monet *A roueni katedrális* című emblemikus sorozata („A festményeken ugyanazt a templomot látni különböző megvi-

lágításban. A zongorista nem azt mondja, hogy templom van a képeken, hanem, hogy *katedrális*; *Idegenek*, 81.) A *Für Elise* dallamainál jegyzi meg Aysa (akkor még Anna) anyja, hogy: „Tudod, valamikor én is tudtam zongorázni. Még a Für Elise-t is játszottam. Gyerekkoromban” (*Idegenek*, 32.). Ha most visszaülök a korábban említett behatárolhatatlan térre és időre, akkor a szöveg által játékba hozott műalkotások egész jól megvilágítják a történet valóságos helyét. De a fókuszálás tovább is szűkíthető, hiszen a *Másnapban* (247.) olvashatunk egy Megbocsátás című műről, amiről tudjuk, hogy Mészöly Miklós egyik legszebb és legenigmatikusabb prózai műve (de ha nem tudnánk, Petőcz esszéjéből megtudhatjuk: *Szemben a tengerrel*, 1994), és alapmotívuma, hogy a kisváros feletti mozdonyfüst felhősávja mozdulatlan, állandóan és örökké változatlan. (Ami egyfelől rímelt a Petőcz-regény statikusságára, másfelől persze az ott megjelenő világállapot meglehetősen kontrasztos a Petőczéével.) Nagyon hangsúlyosan ide kell sorolnom a Kertész Imrére való utalást, sőt konkrét idézetet a *Sorstalanságból* a „fogolytáborok boldogságáról” (*Aysa*, 253-254.). És a *Másnapban* nem nagyon beazonosíthatóan, de mégis lehetőségként előfordul a Máraira való utalás (a Genfi-tó partján), aki a magyar kultúrában, történelmi emlékezetben az emigráció mint olyan jelképes alakja. Ők így a fókusz Magyarországra is irányítják, de a trilógia szövegének logikája nyilvánvalóan összekapcsolja Beethoven, Monet Európáját Mészöly Miklós, Kertész Imre és Márai Sándor Magyarországgal. Ha ezt tudatosítjuk, akkor nem nagyon kell már azzal foglalkoznunk, hogy kiről, miről és hol szól az ének. S persze azzal sem, hogy – ahogy mondani szokás – egy az egyben beazonosítsunk helyszíneket, történelmi időpontokat s egyebeket. Mégis, az, ami a trilógiában (az *Aysában* különösen) történik, az felveti azt a lehetőséget is, hogy összevessük regénybeli és konkrét történelmi-társadalmi tapasztalatainkat: az idegenek minden kultúrát, emberi létezés módot elpusztítanak, vagy legalábbis erre törekednek. Petőcz egészen elképesztően érzett rá már majd két évtizeddel ezelőtt is, hogy az eltérő kultúrák találkozása nem mindig békés, elfogadó, befogadó. Esszéjű kötete, *Idegenként Európában* (1997), amely a témában jobbra az évtized *elején* született írásait gyűjti össze, meglepően irányítja most a figyelmet nagyon nehéz problémákra. Innét nézve ez a regényfolyam megelőzte a saját történelmét, hiszen azt a katalizmás állapotot idézi, melyben a *mai* világállapot létezik. Az nem írói tehetség kérdése, hogy valaki valamit jól lát-e. Elképesztően nagy írók és költők nem láttak az orruk hegyéig, vagy ha igen, akkor annál rosszabb volt a helyzet. Petőcz valami különös érzéssel látta, hogy ami a kilencvenes évek elején Montpellier-ben van, az nemsokára (esszéi szerint évekkel később) Európa-szerte lehetséges. De persze a regénynek ez csak egy olvasata. Engem ugyan erősen irritál az állandó háború és hogy ebben a háborúban hol is állunk, de az említett szerzők és művek megnyugtatók. Van azonban egy ennél sokkal nyugtalanítóbb kérdése is a regénynek, amit mi magunk, olvasók teszünk fel, hogy ugyanis miért van az, hogy a hős-elbeszélő sehol nem talál otthonra?

Az egész regényfolyam, s különösen az *Aysa* belső epikai szerkezete azt jelképezi, hogy vannak a gyilkosok és vannak az áldozatok. A regény viszont arra is utal, hogy nemcsak az erőszak elől menekülünk, hanem attól is, hogy valóban magunk legyünk. Petőcz egész munkássága (nem számítva avantgárd műveit) ebből is táplálkozik. Szimbolikusan azért is menekülünk, nem vagyunk önmagunk, mert képtelenek vagyunk az önazonosságra. Úgyis fordíthatnánk ezt, hogy a tőlünk külsőleg idegen hatalommal, fenyegető erővel szemben magunk sem vagyunk képesek felmutatni az identitás erejét, mert sem Aysa, sem társai valamiképpen nem azonosak sorsukkal. A regény így kétféle idegenséget tükröz: azt, amelyet a háborúzó külföld (de lényegében teljesen egyforma) idegenek

sugallnak a szemlélőnek, s egy másfajta, belső, mintegy egzisztenciális idegenséget. Aysa személyes története erről a fajta belső menekülésről, otthontalanságérzetről is szól, sőt talán erről erőteljesebben. Jellemző, hogy amikor életében először egy nyugodt helyre ér (a *Másnapban*), mely védelmet nyújt, onnét is tovább menekül egy idő után. Ezen a ponton kell megemlíteni, hogy mindhárom regény mottója egy-egy Camus-idézet, és mindhárom Gyergyai Albert nem helyes fordításában a *Közönyből* való, de nemrégiben megjelent a mű új fordításban is, a francia eredetihez hűen, *Az idegen* címen (Ádám Péter és Kiss Kornélia munkája). A Petőcz-trilógia első darabja már címében is a Camus-mű címevel játszik, és a hangsúlyos mottók a regények elején (a bibliai idézetek mellett) végig játékban tartják a trilógia belső feszültségeiben is a Camus által földezett idegenségérzetet. Aysa hontalansága ráadásul ismétlés, hisz a történetben szereplő kéziratban valószínűsíthetően édesapja ugyanettől a hontalanságtól, idegenségtől, nagy szavakkal úgy is fogalmazhatnék, létbevetettségtől szenved. Így írja le mintegy Aysának ezt a léthelyzetet: „Az idegenség olyan állapot, amiből csak akkor tudsz kijönni, ha magadat nem tartod többé idegennek saját magaddal szemben. / Az idegenség nem jó, nem is rossz. Önmagában. / De az idegenség önmagaddal szemben, az majdnem tragédia” (250.). A trilógia is, önmagában az Aysa is a külső pusztítás narratív szála mellett erről a belsőről is szól nagy erővel. Nem ad szinte semmiféle feloldozást sem a rombolásban tárgyként való részvétel alól, de az alól sem, ha a hős nem képes harcolni a belső idegensége ellen. Ezért a befejezés nem megváltás Aysa számára, pusztán csak lehetőség „kérese” még egy kis életre.

A mű kilátástalan és szinte értékek nélküli világában azonban, láthattuk, az alkotás, a kézirat mégis megkérdőjelezhetetlen értéként jelenítődik meg, amely így a továbbörökítés, a létezés egy pillanatának megragadásával talán annak értelmezéséhez is hozzájárulhat; mint ahogy teszi az öregember kézírata Aysa sorsával is. És van még egy felemelő momentuma a regénynek: Aysának bevillan egy emléke az egészen kisgyerekkorból (ami a trilógiában egyáltalán nincs ábrázolva), talán apja vállán ül, sétálnak valahova, és Aysa érzi: „Minden gyönyörű körülöttünk” (134.). Talán azért, mert még semmi sem idegen, még önmaga is önmaga. És talán itt érdemes abbahagyni Petőcz nagy vállalkozásának elemzését, azzal biztatva az olvasókat, hogy ezekért a pillanatokért érdemes e nehéz olvasmányt maradéktalanul végigolvasni.

SZARKA KLÁRA

AZ ÚJFÉLE FÉRFI TALÁN AZ ÉDENBE JUT

Kun Árpád: Megint hazavárunk. Magvető Kiadó, Bp., 2016

Több mindennel meglepi olvasóját Kun Árpád legutóbbi, *Megint hazavárunk* című regényében. A könyv címe, borítója, némileg még fülszövege is azt ígéri, hogy afféle irodalmi-lelki bedekkert kapunk kézhez arról a korántsem szokványos életkanyarról, amelyet írónk bejárt. Hiszen az érdeklődő olvasóközönség előtt is ismeretes, hogy Kun a családjával – induláskor még két, azóta már négy gyermekével és a feleségével – jó évtizede él a „boldog északon”, Norvégia egyik kis falujában. Nos, az új könyv sok mindenről szól, valamelyest az utazásról is, de arról egy szemernyi sem, hogyan is boldogul a magyar író és családja sok-sok kilométernyire a hazájától. Pedig a norvégiai lét már inspirált egy igazán sikeres regényt, a *Boldog észak* címűt, amivel szerzőnk Aegon-díjat is nyert 2014-ben, s amire a kiadó a könyvbortón is hivatkozik: „A Boldog észak szerzőjének új könyve.” Ám a *Megint hazavárunk* éppen azokkal a sokakat feszítő kérdésekkel nem foglalkozik, hogy milyen is felnőtt fejjel új lakóhelyet találni, hogyan lehet megélni, boldogulni, beilleszkedni, magánéleti és szakmai sikereket elérni a minden szempontból – nem csak földrajzilag – oly távoli északon.

Másféle folyamatról, másféle – ha úgy tetszik – utazásról szól a kötet. Egyszerűen mondva: mindarról, ami megelőzte a „felnőtt fejjel” hozott döntést, az elszakadást. Kun Árpád sajátos fejlődésregényt írt, amelyikhez a saját élete és személyisége szolgált alapanyagul. Hősét, mit ad isten!, Kun Árpádnak hívják. A regénybeli Kun sorsa úgy nagyjából a regényt író Kunéval egyezik, mégis elhihetjük szerzőnknek, hogy amit írt, fikció. Írónk ugyanis „csak” irodalmilag használja föl legbensőbb életét, titkait, rokonainak, barátainak alakját, sorsát. Mondhatnánk, (majd) minden szépíró ezt teszi, de valahogy máshogy. Kun önmagában, saját karakterének folyamatos változásában látta meg a témát. De nem úgy, ahogy a bensőséges önéletrajzi fikciókban szokás. Nincs ebben a regényben szemernyi nosztalgia, visszamenőleges megértés vagy megbocsátás sem. Ez nem valamiféle szubjektív múltba révedés, amelyik innen a jelenből, a bölcs író nyájas átértésével reflektorozza a múlt jelenségeit, amelyek, lám, milyen fontosak és érdekesek, hiszen a nagy író sorsát alakíthaták. A regénybeli Kun Árpád sorsa, megélt történetei nem a regénybeli jövő, vagyis a valóságos jelen biztonságából és lépéselőnyéből értelmezhetők.

A *Megint hazavárunk* izgalmas olvasmány. Aki rákap, azt beszippantja, mégsem mondhatni, hogy kellemes olvasni. Az őszinteség, a szinte makulátlan önreflexió – mindkét Kun Árpádtól –, s ahogyan a történetben a mindennapi élet földhözragadt kiszámíthatatlansága mindvégig ott kísért, az megragadja a valóságra folyton éhes olvasót. S nagyjából ugyanez: a gyakran zavarba ejtő őszinteség meg a mindennapiság kiábrándító banalitása teszi sokszor oly kényelmetlenné a befogadást. Pedig ahogy Kun elbeszél, az izgalmas, életszagú, érzéki, a lélek mélyében vájkáló.

A *Megint hazavárunk* megannyi párhuzamos idősíkjá folyton összefonódik. Úgy, ahogyan felbukkanó emlékeink beleakaszkodni szoktak az éppen aktuális jelenünkbe. Regényünk hőse ráadásul főképpen önmagát igyekszik megérteni, ő tehát főként az emlékeivel küszködik. Emlékeinek értelmezése és átértelmezése, újraértékelése a jelen, múlt és a jövő szakadatlan együttlétezését jelenti a számára. Megfejtendő, megértendő rébuszt. Mindez az olvasó számára megint csak izgalmas, mégis gyakran terhesen tömény szövegélmény. A karakterek, esetek, emlékek, történetek ugyanis már-már tapintható, szagolható, ízlelhető, hallható érzékiséggel és az erre folyton reflektáló intellektuális és mondhatni pszichoanalizáló elemzésekkel, értelmezésekkel együtt bukkannak föl. Meg valahogy kellemetlenül őszintén. A regénybeli Kun ugyanis élesen emlékszik a tényekre, és pontosan emlékszik egykori önmaga – a mából nézve – szájalmas, korlátolt s főként hazug mivoltára is. A megannyi önbecsapásra, tévútra és hamis értelmezésre meg azok mindent összeza- varó következményeire. Például arra a szájalmasan sokáig tartó szerencsétlen állapotra, amelyikben önmagát süvölvény kora óta impotensnek hitte, és ami miatt nem tudott és nem akart már kivirult ifjúként sem teljes szexuális életet élni. S ez a teljességihiány nem pusztán a testi szükséglet problematikus kielégítésére értendő, hanem éppígy a szexre mint két ember kapcsolatának kivételesen teljes megélésére is. Az író Kun nem fukarkodik a plasztikus leírással sem a fizikai cselekményeket, sem azok lelki következményeit illetően. Az olvasó pedig egyaránt feszeng az orális aktusok zavaró testközelsége és regényhősünk kínos korlátoltsága – meg ennek kíméletlen föltárása – miatt.

Persze a gyökerek a múltba, a gyerekkorba, a családba, a késő Kádár-kor világába nyúlnak vissza. A gondok és gyötrelmek forrása az a múlt századi soproni élet, amelyik a mából nézve úgy tetszik, oly kevés pozitív muníciót, ámde annyi frusztrációt, ridegséget, érzelmi impotenciát származtatott a regénybeli Kun Árpádra, amennyivel egy élet is kevés megküzdeni. A meghasonlott – még az is kiderül, hogy besúgó volt –, a gyerekeit rendszeresen verő, érzelmi analfabéta apa, a korlátolt, önző, érzelmi zsaroló anya túlzottan is nagy teherként egy életkezdéshez. Meg egy testvér, aki gyötrődik és gyötör. Családi és tágabb környezetére főként ez jellemző: szenvedés és a másik gyötrése. Meg a sivárság, szellemi és testi igénytelenség. Távlattalanság.

A regény arra vállalkozik, hogy megmutassa a testi és lelki elszakadást – egyszerűen szólva – a nem jó múlttól. A nem folytatható személyes és társadalmi tradíciótól, vagyis családtól és hazától. Bár a kamasz főhős mély elhatározással szakít bensőjében a családjával, de a valóságos eltávolodás bonyolult és nehézkes. Hiszen a megtagadás édeske- vés. A zsigeri, lelki, tudatalatti, elfojtott „örökség” minden gesztusban visszaköszön, feltör, ráadásul az ember gyarló módon újra és újra képes hazudni önmagának. Mindenesetre a zárt, lefojtott, brutális és korlátolt közegeből, ami a gyerekkort és az ifjúság egy részét jelentette személyes és társadalmi kontextusban egyaránt, a *Megint hazavárunk* hőse két irányba menekül. Külső fizikai távolodásokkal és új belső szellemi világ megteremtésével.

A nagyvilág sokszínűségének megismerése, megélése a rendszerváltozás körül és után mintegy bezúdul az életébe és a regénybe. A még egyetemistaként tett romániai utak, majd a franciaországi ösztöndíjak és munkák zavaros élményei kitágítják a személyiség látóterét. Nem szépek és fölemelők valójában, de kizökkentők. Ám mindenekelőtt az olvasás és írás, az irodalom mutat hősünk számára nemcsak menekülési utat, de valami-féle idealizált mintát is. Az új saját belső világ – az irodalom, a műveltség, kifinomultság,

pallérozottság, a szellemi szféra dominanciája, a bölcsésség – segít nemcsak túlélni a tétovaság időszakát, hanem át is kormányozza őt hosszú évek gyötrelmei közepette a valóságos megújulásba. Talán éppen az segít, hogy annyit „agyal”, annyi komikusan naiv, sznob, kétségbeesett szellemi küzdelmet folytat azért, ami másoknak mintha a gyerekzobával együtt megadatna. A kötet is teleszórva mások és a szerző verseivel, lírai szövegeivel, dramaturgiailag néha több mint meghökkentő környezetben.

A lassú megszabadulás hősnöknek nemcsak azt jelenti, hogy végre tud „normálisan” szeretkezni, sőt gyermekeket nemzeni, hanem főként azt, hogy egyre inkább képes dolgozni egy új Kun Árpádon. Azon, akinek minden apró rutinjában folyton kísért a múltja, de aki ráeszmél: az a dolga és képessége, hogy ezt a múltat meghaladja. Ő is elveri a gyermekét, ahogy őt is elverte az apja, hazudik, elbukik, de nem adja meg magát. Megküzd a sunyi és banális hétköznapokkal és önmagával.

A regénybeli Kun a történet vége felé, ahogy családjával együtt közeledik a boldog északhoz, lassacskán átalakul. Kibontakozik belőle egy újféle férfialak. Az olvasónak meghökkentő és zavarba ejtő látvány, ahogyan odahajol a szeretteihez, amilyen bensőséges lesz a viszonya a feleségéhez. Paradox módon a „földhözragadt Évák” lírai melegsége árad ebből a regénybeli férfiből, apából, ahogy gyermekei apró-cseprő gondjait megéli a szoptatások rítusaiban, a székrekedés démonainak érzékletes részletezésében. Néha még erőszakos, önző ez a Kun, de küzd a saját dominanciahajlama ellen. Nem agresszív akar lenni, hanem együttműködő. Férfiként olyan mélységben és teljességben éli meg és ábrázolja a szülőiséget, hogy nem tudnék hasonló példát hozni sem irodalmi emlékeimből, sem a környezetemből. A gyerekverő, önmagával semmilyen módon beszélő viszonyban nem álló, boldogtalan és boldogtalanságot okozó szerencsétlen apa fiaként próbálja ellökni magától az „átlagos” férfi szerepét, beletalálva valami újba. Ezért tűnik föl a család – persze már ebben a „megjavított” formájában – mint igazi gyógyír, mint megoldás, sőt megváltás a regénybeli Kun Árpád számára. Mintha ez az új Ádám – imádott és tökéletes Évája oldalán – beléphetne végre az Édenbe.

A kötet vége felé olvasható Kun Árpád *Beszélgetés a csecsemővel* című költeménye, a prózai szövegbe ékelve. Az „újféle” férfi és apa verse ez, aki felszabadította magát, hogy megválthassák a gyerekei. Happy end? Nem tudható. A kötet kérdőjellel zárul. Hőseink ilyen könnyen talán nem lebeghetnek el a boldogság rózsaszín felhőibe – a megváltást mindennap ki kell érdemelni. Hogy a gyermekeinkben fölnevelhetjük-e apánkat és anyánkat a saját tökéletlen szüleink helyett, ahogy a versbeli csecsemő ígéri „megjavult” apjának? Nem tudom. Talán csak a megértés, megbocsátás és részvétel képes növekedni bennünk. S ha majd a megtagadott múlt sötét emlékei összevegyülnek – hiszen összetartoznak – a saját javított kiadásunkból sugárzó büszke világossággal, akkor juthatunk el valamiféle őszinte és termékeny élethez. Akkor talán tehetünk még valamit másokért is, ahogy egy felnőttől elvárható, s „az atok megszakad!”

S. BÉRES BERNADETT

FUT AZ IDŐ

Tóth Krisztina: *Világadapter. Magvető Kiadó, Bp., 2016*

Megrázó vesztésgönyv, amely azonban nemcsak melankolikus, szókimondó és felkavaró, hanem játékos, derűs, törekeny és kecses is – ezek lehetnek az első benyomásaink a *Világadapter* olvasása közben. Tóth Krisztina írásművészete mára mind a líra, mind a próza terén megkerülhetetlen és meghatározó tényezője a kortárs magyar irodalomnak. Míg pályája elején kifejezetten lírikusként ismertük, *Magas labda* című verseskötetének 2009-es megjelenése óta főként prózaköteteket (novellákat, tárcákat, regényt) publikált, eközben azonban rendszeresen találkozhattunk egy-egy költeményével irodalmi folyóiratok és magazinok hasábjain. Mindezek mellett gyermekirodalmi jelenléte is számottevővé vált az elmúlt évtizedben: több kiadást megért, gyermekeknek szóló verseskötetek és mások között betegségekről, örökbefogadásról szóló, tabukat tematizáló, bátor mesekönyvek szegélyezik a Tóth Krisztina-életmű főútját. Művei népszerűek, az olvasóközönség szeretete és elismerése mellett az irodalomtudomány érdeklődését is kivívták, és fenn is tartják: konferencia-előadások, tanulmányok és könyvfejezetek, recenziók és kritikák egész sora foglalkozik Tóth Krisztina munkásságának egyes kérdéseivel.

A költő 2016-ban közreadott *Világadapter* című verseskötetét nyolc év lírai terméséből válogatta össze. A kötet címe és a borítón látható repülőgép egyfelől a kötet egyik fő szolamát, az *utazást*, az *úton levést*, másfelől pedig a *megértés*, a *kapcsolódás* lehetőségeit helyezi a befogadás fókuszába. A világadapter szó – noha meglehetősen nagy metaforikus potenciállal rendelkezik – stílusárnyalata, hangulata, regisztere miatt sokkal inkább emlékeztet a megelőző prózakötetek (pl. *Akvárium*, *Pixel*, *Vonalkód*), mintsem a korábbi verseskötetek (pl. *A beszélgetés fonala*, *Porhó*, *Síró ponyva*) címadási gyakorlatára. A *Világadapter* több kritikusa is felhívja a figyelmet arra, hogy ez a „prózaforodulat” (Harkai Vass Éva) a kötet egyik fontos jellegzetessége: benne számos vers „lírába zárt prózai alkotásnak” tetszik. (Zámbó Bianka) A kötet címadó verse egy igazi „globalizációs” tárgy és egy elhibázott döntés köré szerveződik. A világadapter egy olyan apró átalakító eszköz, melynek segítségével utazás közben bármely földrész bármely országában biztonságosan csatlakoztathatjuk magunkkal vitt elektromos eszközeinket az áramhálózathoz. „Nekem azonnal roppant költőinek tűnt ennek a kis szerkezetnek a neve, és természetesen olyasvalaminek hangzott, ami feloldja az idegenséget és segít kapcsolódnunk a világhoz” – olvashatjuk egy Bárka-interjúban Tóth Krisztina vers- és kötetcímet ihlető gondolatait. A központi metafora versszövegben egymásra rakódott jelentésrétegei azonban túlnőnek ezen a kezdeti impulzuson, s olyan témákat is érintenek, mint például az elszalasztott lehetőségek, a megbánás, a megfosztottság, s egy értelmezés szerint finoman talán még a női és alkotói identitás megélésének problémaköre is. (Györe Gabriella)

A kötet verseinek, ciklusainak szervezése precíz tudatosságot mutat. A könyv négy nagy egységébe negyvennégy vers került, s ezek koherenciáját tematikus és motivikus kapcsolatok, ritmikai és hangzásbeli összefüggések, valamint a szövegépítkezés párhuzamai is erősítik. A ciklusok címadó versei minden szakasz utolsó szövegeként szerepelnek, a kötet címadó darabja pedig a könyv utolsó részének élén kapott helyet – szabályos elrendezés, de nem túlságosan, pedáns, de nem bosszantó, arányos, de nem görcsös. Az első ciklus (*Futamidő*) tematikus fókuszában az emberi kapcsolatokban és a természeti változásokban tetten érhető múltó idő, az elmúlás áll. Régvolt barátok, iskolatársak, szomszédok, ismeretlenek, múltbéli, jelenlegi és eljövendő ének, különös időpillanatok és tárgyak kavarnak a versek nagyvárosi terében. A szakasz utolsó verse, a *Futamidő* a „Mindenki elment” verskezdő és verszáró tömondattal vezet át a következő ciklusba, mely a *Turista* címet viseli. Ennek a résznek meghatározó motívuma az úton levés, a hiány, a búcsú élménye. A ciklus első darabja a *Dal a titkos életről* című vers, melynek kötetben elfoglalt kiemelt helyét, értelmező funkcióját az is mutatja, hogy egy részlete már a kötet hátsó borítójáról ismerős.

A kötet első két ciklusa által rajzolt gondolati ív kissé megtörik a harmadik, *A tanítvány* című ciklussal, mely a Tóth Krisztina-életmű egy kedvelt és fontos megszólalási módja, a stílusgyakorlatok, parafrázisok, alkalmi versek, illetve hommage-szövegek tere, melyek többek között Weöres Sándor, Kálnoky László, Balassi Bálint költészetét idézik meg. A recepcióban ezzel a ciklussal kapcsolatban merül fel a legtöbb kifogás (pl. Lapis József kritikájában), de kétségtelen, hogy fontos versek is (pl. *A koravén cigány* vagy a *Kosztolányi hajszálai*) kerültek ebbe a kötet egészét tekintve talán némiképp kilógó gyűjteménybe.

Rendkívül különleges darab a ciklusban, de talán az egész életműben a *tisölkök* című vers. A szöveg csupa kisbetű (a szerzői szándék szerint a cím is, amint az a tartalomjegyzékből kiderül), nem szerepelnek benne írásjelek, első pillantásra szabálytalan a sorok hosszúsága, nincsen meghatározott rendje a sorvégeknek, kis túlzással azt mondhatnánk, éppen csak megfelel a versminimum elvének. A vers olvasása közben persze hamar fény derül a cím József Attila-i eredetére, arra, hogy ez a fura, idegennek ható szó a *Tiszta szívvel* című versből, 1925-ből kerül ide a 21. század elejére. A *Tiszta szívvel* a magyar népdalokból és Kölcsey *Vanitatum vanitasából* ismert 4/3-as osztású, kétütemű hetes, ütemhangsúlyos verselésű sorokból épül fel („Nincsen apám, se anyám, / se istenem, se hazám”), s harmadik szakaszának negyedik sorában (*ha kell, embert is ölök*) a versritmus zsongító, kényszerítő ereje leválasztja a -t tárgyragot, és beleolvasztja az azt követő „is ölök” szókapcsolatba. A Tóth Krisztina-vers új lexikai elemként kezeli ezt a jelentésétől a ritmus által megfosztott hangalakot, s a József Attila-vers újraírásával új kontextusba helyezi, újraértelmezi. A *tisölkök*-ben végig ott lüktet, dobol a pretextus ritmusa, de nagyon markánsan jelenik meg az a küzdelem is, amit a versritmusnak való kiszolgáltatottsággal folytat a szöveg

– szavakat és szintagmákat szakít szét, hajlít át sorokon, hogy ellenálljon a szabályszerűségnek: „volt egy apám egy / anyám nem szerettem / igazán vágták csak / a pofákat jobbat vár / tunk tenálad van egy / hazám is nekem csak elmúlt / a szerelem tiszolok ha még / egyszer megver engem / egy ember ...” Ha azonban az eredeti versritmusra hagyatkozva olvassuk (esetleg hangosan) a verset, az első olvasásra „dadogásnak” (Evellei Kata) ható szöveg határozott alakot ölt, előtűnnek határai, rímei és indulatai.

A kötet utolsó ciklusa (*Hosszúalvó*) követi az első két ciklus által kijelölt ívet. A benne szereplő tizennégy vers nagyobbik hányada gyászvers, bennük a lírai én az apa elvesztésének feldolgozását, az általa hátrahagyott örökség felszámolását kísérli meg. A ciklus és a kötet utolsó szövegei perspektívát váltanak, kilépnek abból a városi milióból, amely eddig a versek háttéréként szolgált, s hirtelen szélesebb látószöveget fognak be: a világűrben keringő, alvó és *felejtő Föld* (*Felejtő*), valamint *ködös óceánok* képeit látjuk (*Hosszúalvó*) – igencsak messzire jutottunk a *kanyarodó buszok* és *zúgó vezetőkek* (*Hogy vagytok?*) világtól. S míg a kötet imént idézett első verse egy udvariasságból feltett, de igazából érdektelen kérdés köré szerveződik, s a barátok arcából a lírai énre pillantó *halál* szorongást okoz, addig a kötetzáró *Hosszúalvó*-ban sorjáznak az igazi kérdések, s a halál végérvényessége már nem aggodalomra, hanem kíváncsiságra ad okot.

Úgy látjuk, a *Világadapter* után is igazolhatók maradnak Szávai Dorottya Tóth Krisztina életművére korábban tett megállapításai, melyek e költészet igazi tétjét az idő tetten érésében (pl. *Idő, idő, idő; Futamidő*), a végességgel való szembenézésben (pl. *Hogy vagytok?, Homokóra*) látják. (Szávai Dorottya: *Az emlékező „Te”: Dialógus, emlékezés és temporalitás Tóth Krisztina költészetében*. In.: Sz. D.: *A „Te” alakzatai. Dialógus és szubjektum a lírában*, Kijárat, Bp., 2009) Nem mondhatjuk azonban, hogy nem hozott újat ez a kötet az életműben, hiszen személyesebbnek és helyenként radikálisabbnak érezhetjük, mint a korábbi verseskönyveket.

A kötet a Magvető gondozásában jelent meg, s egyike a kiadó Farkas Anna grafikus által tervezett és Magyar Formatervezési Díjjal kitüntetett új arculattal megjelenő első köteteinek. A védőborítón, melyről méltán esik szó gyakran a recepcióban, hiszen letisztult, jó arányú és emlékezetes kompozíció, Szilágyi Lenke fotója látható. A könyv kötéstáblái a borító színeiből a kéket viszik tovább, a védőlapokon pedig – szintén kék alapon késsel nyomtatva – a kiadó megújult logójának emblematisz részé, a kettős éles ékezet, azaz az ún. hungarumlaut látható, mintegy sor- vagy textilmintaként ismétlődve. Ez a szokatlan, de mégis sajátos ismerősséget sugalló grafikai megoldás talán nem csak a recenzens számára idézi az esőcseppek vagy a földre hulló magok képét. S ez utóbbi asszociáció szinte észrevétlenül ránt vissza a kötet szövegvilágába, emlékezetünkbe villan a *Magnak jó lesz* című vers utolsó versszaka: „Rákos apám / a virágágyás mellé telepszik. / Elszáradt fejcskékjűk pofozza, / jó lesz magnak, nyújtja a tenyerét, ezt / vidd, és szórd el az ősszel!” Tóth Krisztina megfogalmazása szerint attól érvényes a költészet, hogy a befogadás pillanatán túl is az olvasóval marad, hogy „körbevesz a nyelvvel valami titkot.” (Rostás Eni interjúja) Vélhetően sokan és sok versbe zárt titkot viszünk magunkkal ebből a kis könyvből.

VARGA
BETTI

PROFESSZIONÁLIS KÖNYV, DE NEM REGÉNY

Vámos Miklós: *Hattyúk dala*. Európa Kiadó, Bp., 2016

A *Hattyúk dala* cím számos áthallást enged, az olvasó asszociációi újabb értelmezési lehetőségeket nyitnak az egyébként is sokfelé ágazó regényvilághoz. Vámos Miklós új regénye egy titokzatos kézirat története, Pécs városának és környékének története, Magyarország története, a Kárpát-medence története, a magyarság története – és mégis: ezek egyike sem, hanem a nagy történelmi pillanatok mögött élt kis sorsok körköröségének kis történetei. Témája mellett ugyanilyen izgalmas az időkezelése is: az író jelenéből indul (a 21. századi migráció egy kis történetével), s a múltba egyre messzebb nyúlva, a népvándorlások és letelepedések viharába kalauzol. Hogy onnan vajon ki fog-e az olvasó keveredni, már kérdéses.

Ha hinni lehet az írói nyilatkozatoknak, Vámos a *Hattyúk dala* munkálatait 2012-ben kezdte el. Mire megjelent a könyv, alapmotívuma átpolitizált és súlyosan aktuális lett – ahogy azonban az elmesélt történetek mutatják, nem volt olyan fejezete a történelemnek, amikor ne küzdöttek volna hasonló problémákkal a Kárpát-medencében. A címben is kiemelt legfontosabb vándormotívum, a hattyús kézirat folyton gazdát cserél. Szerzetesek, koldusok, a honfoglaló vezérek ágyasai éppúgy őrzik, ahogy a Rákóczi vagy a Zsolnay család. Senki nem tudja megfejteni, még olvasni sem: meghatározhatatlan nyelven, feltörhetetlen kódokkal írták, illusztrálták, mindenkori tudósok, világutazók, szabadkőművesek vallanak kudarcot vele. Főként a manuscriptum eredete és jelentése utáni nyomozás köti össze a korokat, de valójában nem ez a központi motívum, egyes fejezetekben mintha el is felejtődne, emiatt sokkal inkább a Pécs körüli népvándorlások, letelepedések, a szülőföld elhagyása, az új otthon megtalálása kapcsolja össze azokat a sorsokat, amelyeket megismerhetünk.

A fűlészöveg ajánlása szerint akár hátulról előre haladva, akár összevissza is olvashatók a fejezetek, és a könyv felépítése, világa valóban lehetővé teszi a nagyon különböző olvasói kísérleteket, stratégiákat. A *Hattyúk dala* azonban éppen emiatt nem regény és nem novellafüzér. A kézirat és a vándorlás motívumai ugyan megteremtik a fejezetek közötti kohéziót, mégsem jelenthető ki magabiztosan, hogy egy manuscriptumnak vagy Pécs környékének regényét olvashatjuk. Mintha a kézirat csak ürügy volna ahhoz, hogy a *Hattyúk dala* Pécs környékének (és a Kárpát-medencének) nagy történelmi, művelődéstörténeti pillanatait díszletként felhasználva beszélje el a legkülönbözőbb származású, rangú, korú, nemű szereplők hasonló sorsát. A harminckét fejezet mindegyikének saját, markáns nézőpontja van, az elbeszélő hol heterodiegetikus, hol homodiegetikus, hol egyes szám első, hol egyes szám harmadik személyben szólal meg, a személyességének foka is változó. Így a „nagy elbeszélés” helyett inkább olyan kis történeteket olvashatunk, amelyek a különböző korok és szereplők ellenére is párhuzamosak, sőt közösek,

hiszen emberiek. Közös bennük a kiszolgáltatottság, a sodródás, és a mégis felhorgadó élni akarás, a küzdelem. A hattyús kézirat nemcsak vándormotívuma a harminckét sornak, hanem szimbóluma is. Nem az idő hagy rajta nyomot, hanem a megismert hősök mindegyike, ki naivan, ösztönösen, ki szándékosan. Valahogy úgy, ahogyan a történelem évszázadait, évezredeit őrzi mindaz, amit örökségnek nevezünk. Ha pusztán ennyire vállalkozott volna a *Hattyúk dala*, azt mondhatnánk, nem regény és nem novellafüzér, hanem a népvándorlások étellel teli tablója.

Azonban ennél többet szeretett volna elérni ez a könyv, a kis történetek mögött tornyosuló hatalmas és lenyűgöző vállalkozás szándékát mutatja az az irodalomlista is, amely a paratextusok szerint segítette Vámos Miklóst, és amely hosszúsága miatt egészében nem került függelékként a könyvbe, hanem az író és a kiadó honlapján érhető el. A fejezetek nyitányához és zárásához kölcsönzött intertextusok szépirodalmi listája mellett például vallás- és várostörténeti, művelődéstörténeti kézikönyvek, szakkönyvek és olvasmányosabb, ismeretterjesztő történelmi kiadványok tucatjait találjuk. Végignyargalni Pécs – és ezzel párhuzamosan a Kárpát-medence, a magyarság – történetén is szép feladat, azonban aki követi Vámos Miklós írói pályáját, tapasztalhatta már azt az alázatot, amelyből a prózai művei összetéveszthetetlen korfestése születik. Vámos professzionális író, aki világteremtéséhez műveltségét, kutatásait dolgozza össze magabiztos írói fogásaival. A *Hattyúk dala* – hasonlóan az *Apák könyvéhez* vagy az *Ének évadához* – többretegűen olvasható, a dramaturgia gördülékenysége (a szereplők életteli megrajzolása, a díszletek finom érzékeltetése, a nem várt fricskák, humoros fordulatok és az olvasmányos cselekményszövés együttese) lehetővé teszi, hogy akár könnyedebb szórakoztatást ígérő történelmi regényként is forgassuk.

A leghűségesebb olvasók számára azonban éppen a bonyolultsága miatt lehet idegen a *Hattyúk dala*: a motivikus kapcsolatok, az elbeszélőváltások és az időkezelés struktúrája szorosabb olvasást igényel. Az egy-egy rövidebb fejezet erejéig a különböző történelmi korokba kalandozások nem engedik, hogy kialakuljon az igényes populáris irodalomra jellemző instant otthonosság érzete. A szoros olvasástól nyilván nem sajnálja senki az energiát, ha indokolt, ha általa újabb értelmezések, rétegek fedezhetők fel. A *Hattyúk dala* esetében azonban túl sok réteg rakódott le. Az atmoszférateremtés egyik alapját adó írói eszköz, a korbély és autentikus nyelvi elemek, regiszterek eltérő arányú, intenzitású vegyítése néhol erősen megterheli a befogadást. A fejezeteket keretező – hol módosított, hol szöveghű – intertextusok sem illeszkednek feltétlenül szervesen az aktuális kis történethez, még akkor sem, ha tematikusan problémátlanul csatlakoztathatók is egymáshoz. Az olvasó egyre gyakrabban teszi fel azt a kényelmetlen kérdést, hogyan és miért kerültek éppen ahhoz a fejezethez, amelyikhez. Bár a *Hattyúk dala* vitathatatlanul profin használja a legnehezebb trükköket is, a sokféle eszköz, módszer kipróbálása az egyébként is sokszínű népvándorlási tablón katalógusszerűvé teszi a könyvet, mintha a Vámos Miklós-i fogások tárházát lapozgatnánk, előre-hátra és fordítva, vagy éppen összevissza, egy szakkönyvhöz hasonlóan. Furcsa szájíz marad a hattyús kézirat rodeója után: nem regény és nem novellafüzér, inkább az írói fogások, trükkök katalógusa, példákön keresztül.

HAKLIK
NORBERT

ÉLET ÉS IRODALOM AVAGY A BÁTORSÁG FOKOZATAI

Herczeg Szonja: Kis üdítő, kis krumpli. Scolar Kiadó, Bp., 2017

Viszontagságos az újságírás és a szépirodalom viszonya. Néha talán veszedelmes is. A kettő boldog együttéléséhez nincs recept, és az is biztos, hogy művelőjük alkatától függ, mikor férnek meg békecsőben egymás mellett. Bő száz évvel későbből szemlélve Ady és Kosztolányi korában mintha még kedvezett volna az idő a zsurnalizmus és a literatúra frigyének, elvégre annak idején irodalmunk nagyjai közül számosan művelték mindkettőt ugyanolyan magas színvonalon. Legalábbis így szól a közhely (amelyben, mint mindegyikben, bizony, nem kevés az igazság). De ha nem volna ott a rengeteg remek újságicikk és publicisztika mellett a *Góg és Magóg fia vagyok én...* és *A föl-földobott kő*, illetve *A szegény kisgyermek panasza* és az *Édes Anna*, ugyan emlékezne-e ma bárki is az újságíró Adyra és Kosztolányira?

Persze Adyból és Kosztolányiból csak egy volt, és az idők is sokat változtak azóta. Mégis rendre kiemelkedik az újságírók sokaságából mostanság is egy-egy olyan alkotó, aki úgy hoz létre szépíróként értéket, hogy éppen a riporterként megismert valóságanyag szolgál prózája aranyfedezetéül. Egyszerre dühít és elszomorít, hogy ebben a mondatban már múlt időt kell használnom, de ilyen alkotó volt a közelmúltban elhunyt Vathy Zsuzsa is, aki zsurnalizstaként kezdte, hogy aztán szépíróként negyedszáz kötetnyi életművet hagyjon maga után, amelynek minden darabját áthatja a szociográfiai pontosság és az írói érzékenység természetes elegye.

Mindeközben egy-két országhatáryira tőlünk valóságos reneszánszát éli a szociografikus irodalom, amelynek legjelesebb művelői gyakorta nők, olyan nők, akik nemcsak a klaviatúra előtt ülve, de „civilként” is igen közel élnek a könyveikben ábrázolt valósághoz. Lengyelországban igazi sztár *Sylwia Chutnik*, aki az írás mellett az anyák jogainak élharcosaként is ismert, míg a Szlovákia határain túl is ismert és elismert *Uršul'a Kovalyk* hajléktalanokból verbuválja pozsonyi színházának színészgárdáját. A tanulság: lehet bár az elefántcsonttorony is kényelmes, attól még járhat élet és irodalom kéz a kézben.

Erre pedig a közelmúltban talán Herczeg Szonja *Kis üdítő, kis krumpli* című kötete szolgáltatta a leglátványosabb példát. A szerző két éve dolgozik az egyik országos napilap riportereként, és az újságdalokon megjelent cikkei éppen amiatt szerethetőek, amiért a könyvében szerepeltetett novellák is. Herczeg riportjainak főszereplői sohasem hírességek, hanem „hétköznapi emberek” – az időzjelre majd később visszatérünk –, akiket éppen az az élethelyzetük tesz érdekessé, amelyet a riport fed föl az olvasó előtt. Az író nő szépprózája esetében sincs ez másképp. A Herczeg-novellák kivétel nélkül olyan figurákat vonultatnak fel, akik az olvasók többségével egyazon fizikai valóságban élnek, mégis mintha egy külön világban léteznének. A *Kis üdítő, kis krumpli* darabjainak főszereplői között akad hajléktalan az aluljáróból, nyugdíjas, aki egy gyorsétteremben takarít, valamint a szülei által elhanyagolt, s az unalomból a kiutat szórakozásból elkövetett gyilkosság által megtalálni vágyó tinédzser is. Megannyi olyan figura, akikkel – talán saját kényelmünk

vagy lelki nyugalomunk érdekében, talán a felelősségvállalás terheit, vagy éppen a hathatós segítség korlátozott esélyei miatt érzett frusztrációt elkerülendő – úgy élünk egymás mellett, hogy többnyire igyekszünk tudomást sem venni róluk.

Herczeg Szonja írói bátorságának egyik ismérve, hogy mer tudomást venni róluk, mi több kivétel nélkül közülük toborozza novelláinak főszereplőit. Ám ahogyan a jó próza esetében mindig, a *Kis üdítő, kis krumpli* novelláiról szólva a „mit” mellett a „hogyan”-ra is érdemes odafigyelni. A szövegek ugyanis kivétel nélkül egyes szám első személyben szólalnak meg, ráadásul nem valami kívülálló szemtanú pozíciójából. Történeteinek főszereplőit monologizáltatja Herczeg Szonja, esetenként még akkor is, ha már halott az illető, mint például a kötetzáró, *Szorongató* című szöveg esetében, amelyben egy nagymama próbálja saját tapasztalatai alapján életvezetési tanácsokkal ellátni unokáját, már odaátról. Az író tehát nem csupán témáit, hanem a narrációt tekintve is mer kockázatokat vállalni. Mondhatjuk, hogy a kötetben szereplő harminc-egynéhány novella mindegyike egy rugóra jár – de jó rugó ez, legalábbis a *Kis üdítő, kis krumpli* szövegeit mindvégig képes lendületben tartani.

Ráadásul a novellákba időnként az internetes bejegyzésekben használt rövidítések, a New Age mozgalmak áltudományos szókészlete, vagy éppen a nevelőintézetek szlengje is belefér. Itt a tartalom találja meg a hozzá leginkább illő formát, a recenzens pedig már megint Herczeg Szonja írói bátorságáról kénytelen beszélni – a *Kis üdítő, kis krumpli* legizgalmasabb darabjai ugyanis talán éppen azok, amelyek friss, huszonegyedik századi problémákat vetnek fel, legyen szó akár a magukat áldozataikkal egyező korúnak kiadó, a közösségi oldalakon kiskorúakra vadászó perverzektől, a nemi erőszak felvezetőjeként használt randidrogokról, a kényszerprostitúcióról vagy éppen a nagyvárosok minden napjaiba is beférkőző terrorfenyegetésről.

A *Kis üdítő, kis krumpli* tehát olyan első könyv, amely számtalan erénnyel bír. Minde mellett kötetegésként felvet egy igen fogós kérdést: azt ugyanis, hogy innen hová tud továbblépni a prózaíró. A már említett, jól működő rugó ugyanis remekül működteteti a könyvet – amiatt is, hogy a szerző tudja, mikor kell a novellák egyensötétjében egy-egy derülátóbb, de legalábbis pozitív kifejlettel kecsegtető élethelyzetet felvillantani, mint például azt a *Pont ott* ígéretes sorsfordulatával vagy a *Kiszállítás* kórházi románcával teszi. Azonban még egyszer, ugyanígy elismételve mindez már rutinszerűként hatna. A debütáló kötet néhány darabja viszont arra enged következtetni, hogy Herczeg Szonja tudván tudja, hová nyithat majd újabb ösvényeket előtte az a bizonyos második könyv. Legalábbis a *Támadás*, illetve a *Visszavágó* című szövegek arra szolgáltatnak példát, hogy az íróntól a narrációs játékok sem állnak távol, lévén hogy hajlandó és képes is ugyanazt a történetet két ellentétes szemszögből, ikernovellaként előadni. Arról pedig, hogy a szerző nem csupán az újságíróként megtapasztalt élményekre hagyatkozik, hanem olykor a riporter pontosságát és a szociográfiai ihletettséget is hajlandó a háttérbe szorítani – legalábbis ha a téma megírhatóságát inkább a jellegzetesen női empátia vagy a generációs élmények távolságtartó feldolgozása szavatolja –, olyan novellák tesznek tanúbizonyságot, mint a már említett kötetzáró *Szorongató* nagymamamonológja, vagy éppen a *Hattyúdal* félre-siklott érettségi találkozójának története.

Mindenesetre Herczeg Szonjának első kötetével sikerült elérnie, hogy olvasója roppant kényelmetlenül érezze magát, ha bármikor is elmulasztaná a „hétköznapi emberek” szókapcsolatot idézőjelek közé tenni. Az éretten egységes kötet tematikus, illetve formai kivételei pedig arra engednek következtetni, alkalmasint meglesz az írói bátorság Herczeg Szonjában ahhoz is, hogy a meggyőző kezdés után tovább emelje a tétet a következő kötetben.

**SIMON
FERENC****A BETŰ MULTIMÉDIÁJA AVAGY A VISSZHANG POÉTIKÁJA**

Kele Fodor Ákos: Echolália + EP-hanglemez. Prae.hu – Palimpszeszt, Bp., 2016

Kele Fodor Ákos második „könyve” ez, és első „NEMKÖTETE” – hogy a szerző stílusában maradjak –, még rendhagyóbb, mint az előző volt (*Textolátia*, 2010). Honlapján (www.echolalia.space) érdemes megtekinteni a profi, kedvcsináló klipet. Itt a bemutató hajtogatja és átpörgeti, simogatja a könyvtestet, és hallgatja a régi típusú, vinilből készült EP (Extended Play, kiterjesztett idejű) kislemezt, mert ez is tartozéka az összművészeti produkciónak. Így elsőre össze nem illő dolgok véletlen halmazának látszik a mű, de honlapjának linkjei ennek ellenére egyáltalán nem „linkek”. Pontosan határozzák meg a „NEMKÖTET” tartalmát: „NEMIRODALOM, NEMÍRÓK, NEMGRAFIKA, NEMZENE”. Ha ironikus akarnék lenni, de nem akarok, azt is írhatnám: a szerző mondta, hogy ez nem irodalom. Csakhogy Kele Fodor Ákos a tagadószót egybeírja a főnevekkel, mert ő nem az irodalmat tagadja, hanem – mint minden rendes avantgárd törekvés – meg szeretné haladni azt. Valami újat akar alapítani, amikor az irodalom, a szöveg „nem(csak)irodalom”, hanem azzal egybeépítetten hallható és látható tartalmakat is hordoz. Ezért megalapítja a papír, a könyvtestet, a betű, a képvers, a betűkép (a tipográfika), a palimpszeszt (gör.-lat. régi szöveg felülírása), a szó, a hang, a zöreje és a ritmus együttes multimédiáját. Szándéka szerint költészetalapú összművészetet hoz létre, amelyben nem lehet elkülöníteni egymástól a hangzó verset és a zenei zörejt, amely egyben felidézi az írott vers betűinek képét is. Az új minőség a *líra*dió, ahol a zene nem kíséri a szöveget, illetve nem megzenésíti azt, hanem megvalósul teljes egyenjogúságuk. Alapelveit – a legjobb avantgárd hagyományoknak megfelelően – a lemezborító hátulján és az interneten is közzétett kiáltványban foglalja össze: „Nem irodalom és nem zene – mégis: nyelvi jelentés szervezi, és hangművészet működteti.” A hanganyagban tényleg létrejön a „zene” és a „szöveg” teljes egymásba olvadása, szimbiózisa. Bennem, nyilván az elektronikus (vissz)hangzás miatt, Jean-Michel Jarre hetvenes-nyolcvanas évekbeli űrzenéjét idézte (talán a weboldal címében sem véletlen a space előfordulása), továbbá Tarkovszkij *Stalker* című filmjének zörejeit. Izgalmas és eredményes volt a kísérlet, amelyben a talált, *fizikai* hangokat torzítással *metafizikai* hangzássá tudták átfordítani. Jóllehet minden zene és minden művészet már kezdettől fogva ezt teszi. Ezért szerepel a kötetben a periódusos rendszerből a technécium oldala, mert ez az anyag nevét a görög technéosz ‘mesterséges’ szóból kapta; csak így állítható elő. A techné eredetileg az ügyességet, a tehetséget, a művészi teremtést, az általában vett megformálás képességét jelenti, amelynek segítségével az ember újat tud létrehozni. Ez tehát nem a mai értelemben vett technikai előállítás, hanem a mű előzetes elgondolásának, ideájának képessége (ma inkább tervezésnek mondanánk), amely megelőz minden kivitelezés jellegű tevékenységet. (Vö. Heidegger: *Kérdés a technika nyomán*)

A lemez líradióinak, „hangzó-vers-zene-zörejeinek”, továbbá a kötet képverseinek és időmértékes, filozofikus prózakölteményeinek, a belső borítólapok *prózaversé-*

nek, a szerzőtársak *tipografikus betűverseinek* és az időmértékes verselés *vitairatának* is a legfontosabb összetevője az egész konstrukció címadó jelensége: az *echolália* (gör. echo 'visszhang' + lalia 'mondás, beszéd'), vagyis a hang ismétlődése, a *visszhang*. A nehezen meghatározható, mert sok átmenetet tartalmazó „műfaji” besorolás is mutatja a kompozíció formai sokszínűségét. Ugyanakkor az egész multimédiás vállalkozás – az először félreolvasott „*halott*” és a „*hallott*” – visszhangbeszédének szervezőelvére épül. „Ez volt az a két szó: a *halottak* ismételtetése. / De közben a *hallott* szavak újramondásának azt a / torz változatát írta le, mely során az illető egy / ponton kihagy, és szituáció-függetlenül, más / korábbi beszéd- vagy szövegösszefüggésből merített / mondatsorokat szűr be a párbeszédbe.” (Kiemelések tőlem – S. F.) Ez nem más, mint az echolália beszédzavarának meghatározása. Kele Fodor Ákos tehát megalapítja itt az „*echológiát*”, a „*visszhang-tudományt*”, amelynek különlegessége, hogy általános világmagyarázó elvként mindenre kiterjeszhető. Minden visszhang. Visszhang a költészet, a művészet általában, a nyelv; az élőnek a holt, a gyermeknek a szülő, mert minden az elődök hangjából táplálkozik. Ez hozza létre a szimbiózis poétikáját, ahol még minden egy, mint a kezdet áramlásában: teljesen átjárhatók a lét- és a műformák is. Az állati, a növényi és az emberi keveredhet, miképpen az anyai, az apai és a gyermeki, illetve ezek művészi modelljeként, *visszhangjaként* a próza, a vers, a kép, a betű, a zene, a zöreij, a ritmus. Ezt valósítja meg a szerző a borítólapok négy részre tördelt prózaversében, ami olykor hexameterbe megy át. „Mert ami napvilágra tör, annak csak a halálhoz van köze, és megemlékezik az életről.” „Megnyitják, majd a csapot is, *izzik a szügyben a véna, surrog a falban a rézcső.*” A mű egyik legfontosabb, az egészet magyarázó mondata a lemezen és a könyvben is szerepel: „Betűm – mint lélek –, bennem hangzol test szerint.” A hasonlat szerint a betű olyan, mint a lélek, ideális mindaddig, amíg ki nem mondjuk, mert – miképpen az emberi test is – születése pillanatától válik romlékonyá. Az (anya)nyelv konkrétan és átvitt értelemben is nem a „mi nyelvünk”, mi csak tünete, ideiglenes hordozói vagyunk, hanem porladó anyánk nyelve (attól függetlenül, hogy ténylegesen él-e még), mert az ő visszatérő hangja, *visszhangja* beszél belőlünk. Ráadásul a genetika miatt a hangszín, a hangképzés is nagyon hasonló, például telefonon gyakran összetéveszhető az azonos nemű gyermek és szülő hangja.

Az olykor talált verseknek ható első ciklusban pszichológiai és filozófia szaknyelven *tudományos prózának ható költeményeket ír időmértékes verssorokban*. Ezzel hitelesen bizonyítja a kötet vitairatnak szánt záró tanulmányának megállapítását: az időmérték alkalmazásának nem szükségképpen kellene nyakatekert, kicsavart szórendű, nehezen érthető mondatokat eredményeznie. Példái meggyőzőek, noha úgy *érezem* (de bizonyítani nem tudom), hogy sok jó hexameter is található nálunk, akár az elmarasztalt szerzők műveiben, fordításaiban is. Ráadásul a szokatlan szórend lehet figyelemfokozó is, amely lassítja az olvasást és – mondattani gondolkodásra kényszerítve a befogadót – mélyítheti a megértést. Ugyanakkor az is eszembe jutott, hogy aki ilyen nehéz képverseket és tipografikákat szerkeszt, miért akar annyira gördülékeny hexameteret olvasni... Jóllehet a két dolog nem összehasonlítható. De legyen elég ennyi! Most kitérek a vita elől, mielőtt még magamat is a hetedik főbűn – miképpen vitairatának címe visszhangozza –, a jóra való restség vétkében találok. Viszont nem voltam lusta, és megnéztem, mi van a *Holmi* hátulján, ahogyan a szerző javasolja. Igaza van. Nézze meg ön is!

A kötet első részében 14 időmértékes sorfajára 15 verset ír, mert kettő lényegében azonos, de különböző címmel szerepelnek. A *Mondolatfóbiából* kitörli azokat a szavakat,

amelyektől retteg a beszélő, de ezek az „eredeti” szövegből, a *Phronebophóbiából* (félelem a gondolkodástól) kiegészíthetők. A ciklus elején hódolataként tizenegy költő nevéből alkot 11x13 betűből álló, téglalap alakú képverset, akiknek – többek között – az időmértekes sorfajtákát is köszönhetjük. A szerzők Háfiz, Catullus és Horatius kivételével mind ógörögök, azon belül is az aiol ritmus névadói. A ciklus sajátos tartalomjegyzéke – ami nem más, mint a sorfajták ritmusképlete, középen a sor neve is szerepel – a kötet elején is megtalálható, de a kettőt nem tudtam megfeleltetni egymásnak. Arra is gondoltam, hogy az első a versekben *megvalósult* ritmus, a második pedig *az elméleti modell*, de így sem jó, ezért nem értem, az első miért ebben a formában szerepel itt. Kizártnak tartom, hogy csak díszítőminta volna, ez nem illene a szerző stílusához. Ugyanakkor minden költeménye mellett közli annak pontos ritmusképletét. Szűrőpróbával megvizsgáltam mindegyikből néhány sort: beírtam a hosszú és a rövid szótagokat, és ahol ellenőriztem, ott megfelelt a képletnek. Kele Fodor Ákos verselése hibátlan! De aki ilyen felkészültséggel nyilatkozik a magyar időmértekes költészet, különösen a hexameter szörnyszülőtt mondattanáról – és a pozsonyszentgyörgyi piaristák rózsaversének sokszoros formabravúráját állítja mintának –, az bizonyára „kimatekozta”, ahogy ő mondja, a sorok szótagszámát és időtartamát. A kötet hatására elővettem Szepes Erika – Szerdahelyi István *Verstanát*. Itt megtalálhatók a sorfajták és a jelölések: a kör a ritmusképletben az aiol bázis jele, amely mindig csak kólon (gör. testrészt, tag jelentésben, vagyis: összetartozó sorrészlet) elején fordulhat elő, ezért bázis, vagyis alap. Egy, maximum két szótag – a meghatározott sorfajtától függően –, ami lehet hosszú vagy rövid is; ugyanezt jelöli az x is, de ez bárhol szerepelhet, noha leggyakrabban a sorok végén. Két nyomdahibát azonban találtam: a *Parafázia* (hanghelyettesítéses beszédzavar) című vers mellett és a középső tartalomjegyzékben is pontatlan az indradzsrá nevű szanszkrit sorfajta képlete, mert hiányzik az utolsó előtti hosszú szótag jele, így az csak tíz szótagos, holott helyesen tizenegy. Ennek ellenére azonban a *megvalósult* verssorok ritmusa hibátlan. Noha a 6. és a 14. sorban a sortörés elcsúszott, de a metrum pontosságát ez nem érinti, a szótagszám összességében helyes. (Vö. Szepes Erika – Szerdahelyi István: *Verstan*, 346. p.)

A „NEMKÖTET” egyben „NEMKÖNYV” is, vagyis több akar lenni, mint egy könyv. És az is: formatervezett, szépen kivitelezett műtárgy, sok ötlettel, jó papíron, több színnel, változatos tipográfiával. Szemlélését, rejtvénylabirintusának felfejtését célszerű középen kezdeni, mint ezt a klip is sugallja, így megnyitása azonos a könyv világának megteremtésével, ami nem más, mint a közepén lévő, a kezdet mitológiai üzenetét is hordozó tojás feltörése. Ironikusan erre reflektál a kihajtható első, belső borítón a „kacsaembriót bont a nyuszt aki vagy” nagyobb betűs, címnek ható felirata. A tojásban főtt kacsaembrió (brrr!) ételkülönlegesség Vietnamban és a Fülöp-szigeteken (visszhangzom a net visszhangját), de talán nekem sem kell ezt most megennem, noha a tojás szövegének megfejtésében csak részleges eredményt értem el. Elfordítva, a vastagabb felére állítva kell *nézegetni*, mert azért itt olvasásról nem beszélhetünk. A felső tojáshéj lehetséges töredékei: „s/zül/e/t/ate/j/ólét/szá/r/maz/n/aak ö/rök/r/i/zóm/a/a/hog/y/f/émm/é vér/n/yoma/h/ull/a/haja/a/nyj/a/f/ajt/a”; és az alsóé: „g/ubó/z/n/apj/a/fáj/t/orz/é/let/s/ejt/é/pít.” A tojás a kezdet, apa és anya, miképpen a lemez két oldalának is ez a címe, hiszen ott a belső borítók apró betűs prózaversének részletei visszhangzanak fel a líraaudióban.

A legnehezebben befogadható a kötet második fele, amelynek címe: *Mássalhangzó*k [itt tíz költő neve tömbösített képversben olvasható] *Magánhangzó*ira, vagyis ez a ciklus a totális palimpszeszt (a felülírás) párlata: a költőelődök kiválasztott verseiből törli az összes

mássalhangzót. Majd a megmaradt magánhangzók felhasználásával és új mássalhangzók beírásával – a kilenc szerzőtárssal együtt – megalkotják a tíz költőtárs verseinek tipografikai visszhangját. Bevezetésként itt is egy talált vers szolgál (ezért van idézőjelben), amely a beszéd értelmi részének sérülését írja le. Majd esztétikai gyakorlatára jellemzően ezt költi tovább, *visszhangozza*, vagyis poétizálja azt, tehát önmagán túlmutató, létértelmező jelentéssel ruházza fel. Ugyanilyen szándékkal mottóként *A magyar helyesírási szabályzat* 45. pontját idézi a szövelemek elhomályosulásáról, miképpen az egész kötetben a nyelv, a szavak, a betűk és az értelem elvesztésének félelméről vall. Kele Fodor Ákos valóban a nyelv, a költészet szerelmese, és mint kötete bizonyítja, kreatív művésze is: a techné és a visszhang mestere. Ezért idézi másik mottónak Orbán Ottó *Ars politica* (így helyes, a kötetben poetica szerepel) című versének magánhangzóit, amely egyébként József Attila *Ars poeticájának* újraírása, echoláliája, visszhangja. „Költő vagyok, mi érdekelne, / ha nem a költészet maga? / A névtelen megénekelve, / a szó husa, teste, íze, szaga.” A második ciklusból csak ezt a mottót és egy tipografikát sikerült megfejtennem, mert ezek a sok nézés ellenére sem adják könnyen magukat. Itt érvényesül leginkább az értelem, a betű, a szó sérülése, veszélyes felejtése, maga a létfelejtés, ami az életben lévő semmi, maga a halál. A csönd. Az első Fekete Miklós betűrajza, amely Kosztolányi *Őszi reggelijének* visszhangja. Új címe az azonos magánhangzókkal: „BÖR/IDE/GEID.” Ezekben az ekhós versekben a mássalhangzók tényleg *mással hangzók*, vagyis *visszhangzók* lesznek.

A borítólapon lévő *rácsvers* szövegét is sok nézés után sikerült megfejtennem. A rácsvoalakra rejtetten a szerző neve olvasható betűismétlésekkel, mindegyikből hat van, az olvasás irányát a nyilak következetesen mutatják. Középen a cím: ECHOLÁLIA, visszhangbeszéd. A szöveg szerint a képet is olvasni kell, mert ennek hiánya a semmit vonja maga után. A rács, a két egymásba érő négyzet emberalakot formáz, aki terpeszben áll lábain, és karjait felfelé nyújtotta (imahelyzetben? vagy megadva magát?) az ég felé löki. Ez apa és anya is lehet, és középen visszhangként a fiú vagy a költő gyermeke: a kötete. Ugyanez a kép kilencven fokkal elfordítva szögletes, stilizált fektetett nyolcast ír le, tehát a végtelen jele is egyben; továbbá a nyilak irányát követve két egymásba fordított, egykoron nádszálból és papírból készített, spárgával röptetett sárkányt modellez, amelynek alakja a gyermekkort idéző villás fecskefaroknak is látható. Az ember a végtelen világegyetem és az anyag rácsszerkezetének foglya, egyébként nyitott a sárkányeregetés gyermekkori szabadságára, a költészet és a kép játékára, amely egyszerre képtelen is, vagyis abszurd szabadság, és nem más, mint a vers, a szó vérként való ömlése a szájból, remegés, epilepszia, beszédzavar, de ez az egész mindenestől a ha(!)lottak visszhangja, a világegyetemé és az idő, „erkölcsi művér”, vagyis hazugság, de azért éltet. „Létezik egy nyelv előtti visszhangnem.”

SZERZŐINK

BALASKÓ ÁKOS (Dombóvár, 1984): költő.
Legutóbbi kötete: *A gépház üzen* (2014).

BALOGH ÁDÁM (Szolnok, 1981):
költő. Verseskötete: *Nyers* (2016).

BÁNKI ÉVA (Nagykanizsa, 1966): író,
irodalomtörténész. Legutóbbi könyve:
Fordított idő (2015).

BENEDEK SZABOLCS (Bp., 1973): író.
Egykor Szolnokon élt, most Budapesten.
Legutóbbi regénye: *A fiumei cápa* (2017).

BÖSZÖRMÉNYI GYULA (Miskolc, 1964):
író, publicista, drámaíró. Legutóbbi könyve:
Mindörökké várni (2017).

DEMÉNY PÉTER (Kolozsvár, 1972): költő,
író, a Látó szerkesztője. Legutóbbi kötete:
Vadkanragyogás (2017).

DÉRCZY PÉTER (Bp., 1951):
irodalomtörténész, kritikus. Legutóbbi
kötete: *Töredékek a történeletről* (2011).

FEKETE ANNA (Komárom [Szlovákia],
1988): költő. Kötete: *Oda-vissza* (2015).

HAÁSZ JÁNOS (Gyula, 1974): költő, író,
újságíró. Legutóbbi kötete:
Felnőtteknek nem (2017).

HAKLIK NORBERT (Ózd, 1976): író.
Legutóbbi kötete:
Tom Hanks a vizek felett (2017).

HARTAY CSABA (Gyula, 1977): költő, író.
Legutóbbi kötete: *Holtág* (2016).

HÁY JÁNOS (Vámosmikola, 1960): költő,
író, drámaíró. Legutóbbi kötete:
Az öregté felé (2017).

HERCZEG SZONJA (Bp., 1984): író,
újságíró. Kötete: *Kis üdítő, kis krumpli* (2017).

KISS JUDIT ÁGNES (Budapest, 1973):
költő, író. Legutóbbi kötete:
A Halál milongát táncol (2017).

KUN ÁRPÁD (Sopron, 1965): író,
költő, műfordító. Legutóbbi kötete:
Megint hazavárunk (2016).

LACKFI JÁNOS (Bp., 1971): költő,
író, műfordító. Legutóbbi könyve:
Egy a ráadás (2016).

LÁZÁR BALÁZS (Szolnok, 1975): költő,
színész. Legutóbbi verseskönyve:
Bomlik a volt (2015).

NAGY ZSUKA (Nyíregyháza, 1977): író,
költő, tanár. Kötete: *küllők, sávok* (2017).

NOVÁK ZSÜLIET (Mezőtúr, 1983): író,
újságíró. Első kötete: *Disznó vallomások*
(2014).

PALKÓ TIBOR (Bp., 1959):
festőművész, az Eszterházy Károly
Egyetem Jászberényi Campusán tanít.
Legutóbbi kötete:
Festmények, 1984–2010 (2012).

PETŐCZ ANDRÁS (Bp., 1959): költő, író.
Legutóbbi könyve: *Aysa* (2016).

PODMANICZKY SZILÁRD (Cegléd,
1963): író, újságíró, a Librarius.hu
webmagazin alapító főszerkesztője.
Legutóbbi e-könyve:
A boldogság 33 pillanata (2016).

S. BÉRES BERNADETT (Jászberény,
1979): irodalomtörténész, középiskolai
tanár. Jászdózsán él. Tanulmánykötete:
*Körtánc – A rondó verstípus a kortárs magyar
költészetben* (2015).

SIMON FERENC
(Hódmezővásárhely, 1961): kritikus, az Eső
szerkesztőbizottságának tagja, könyvtáros-
tanár a hódmezővásárhelyi Bethlen Gábor
Református Gimnáziumban.

SZARKA KLÁRA (Bp., 1955): újságíró,
kritikus, fotográfiai szakíró. Legutóbbi
könyve: *Előhívott emlékeim, Chochol
Károly* (2015).

SZÉLESI SÁNDOR (Bp., 1969): író,
forgatókönyvíró. Legutóbbi regénye:
Kincsem (2017).

SZEPES ERIKA (Bp., 1946): klasszika-
filológus, irodalomtörténész, műfordító.
Legutóbbi kötete: *Polifónia* (2015).

TOROCZKAY ANDRÁS (Bp., 1981): író,
újságíró, kritikus. Sokáig Kisújszálláson élt.
Legutóbbi verseskötete:
A labirintusból haza (2015).

VÁMOS MIKLÓS (Bp., 1950): író,
dramaturg. Legutóbbi könyve:
Hattyúk dala (2016).

VARGA BETTI (Keszthely, 1986):
szerkesztő, kritikus, tanár.

VÖRÖS ISTVÁN (Bp., 1964): költő,
irodalomtörténész, esszéista. Legutóbbi
kötete: *Thomas Mann kabátja* (2017).

ZALÁN TIBOR (Szolnok, 1954): költő, író,
drámaíró. Legutóbbi kötete: *Revizorr* (2017).

GYÜMÖLCSEIM - VILLÁMLÁSTÓL KÖNNYEZŐK 2008. OLAJ, VÁSZON 200x150 CM
(SUE OTT ROWLANDS, VIRGINIA, USA)

EMBERI ERŐFORRÁSOK
MINISZTERIUMA

nka
Nemzeti Kulturális Alap

SZOLNOK MEGYEI JOGÚ VÁROS
ÖNKORMÁNYZATA

500 FT

9 771419 798000 17002